

PRICE 1/- NET.

CAṬAIR ṽORTLÁINZE
ASUR NA DÉIRE.

A Gael's Guide to Waterford and
the Déire Country

BY SEADÁN Ó CAṬLA.

— Reprinted from —
THE WATERFORD NEWS.

"Gaeṁeal mife asur mī tuisim sur
náin ṁam é."

WATERFORD :
Printed by "The Waterford News," Ltd.

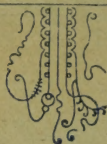
1917.

Now Ready in One Vol. Demy 8vo. Cloth Gilt. Price 10/6 net

With Numerous Illustrations,

THE STORY OF WATERFORD,

BY EDMUND DOWNEY.

*** This work is the first attempt to relate at length
in narrative form the History of the City of
Waterford from its Foundation.*

“A complete and exhaustive history of the City of Waterford . . . written by a Waterfordman careful that no vestige of the past of his native city shall escape him, full of enthusiasm for his subject, careful and eager in his research. . . . The handsome volume is enriched with illustrations from unfamiliar resources—portraits, general views of the city, its quay and streets, views of churches, towers, and buildings at different epochs.”—*Freeman's Journal*.

Printed and Published by “The Waterford News.”

Tomás Ó Máille

CAṬAIP ṖORTLÁIPSE
ASUR NA DÉIRE.

A Gael's Guide to Waterford and
the Déire Country

BY SEADÁN Ó CAOLA.

— Reprinted from —
THE WATERFORD NEWS.

“Ṗaeṑeal mipe asur ní tuisim sur
náip ṑam é.”

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

WATERFORD :

Printed by “The Waterford News,” Ltd.

1917.

L. Briann

P. Beaslaon

D. Blench

T. Alphas

Uil nyc donn cade
an-~~ny~~ Oplan
Cureh

R. O Fophladi

P. O Farair

Seann O Haray

C. Muman

70 Oloriz 82

7 Wall 65

P. McCann

T. M. Gubhne

Lairhean

O Mullcalhan

Wreainac 73

Om. 68

Ogl. 58

158997

DA995.

W3203

An bholtaç.

Atá breir agus bliadain ó cuiread
 torac an leabair reo i gcló agus do-
 riúnead píos de gac don tceadtmáin
 ó rin nac móir. Mar rin bat féidir
 go bfuil cainteanna beaga annro 'r
 annró ann d'oir do'n raogal nuair
 do cuiread i gcló iad agus ná oiréann
 anoir, áct má atá féin bíod aca.
 Nuair do bíor as toruagad do ríl mé
 go bfuil binn cur ríor ar na Déirib go
 léir áct do buaid gann-éir agus
 daoiread an páiréir oim. Áct
 "beir lá eile as an páirac" le
 congnam Dé, agus deunfaimid cur
 ríor ar an taob tuaid de na Déirib,
 ar Lior Mór Mochuda; ar Mellerí,
 ar Cluain Meala, ar Carrraig na
 Siúire, agus ar na h-áiteannaib atá
 timcheall orra.

Fuair mé cur de'n eólar atá ann
 i na leabair do ríob Eudmonn ó
 Dúnadaiš (.i. fear eadair an WATER-
 FORD NEWS) agus cur eile de i
 leabair an ádair páirais de páir,
 agus don congnam d'iar mé ar an
 mbeirt rin tugadom dom go fonnmar
 é. Fuair mé congnam leir ó Doctúir ó
 Siotcáin, ón ádair Muir ó Paoláin

(.1. Tighearna Abb Melleri) ón Achair
 Miceul ó Dublaioic, ó Seumar ó
 Capaite, ó Seadán ó Floinn, ó Pádraig
 ó Cionaoir, agus ó Tadh ó hAnnpacáin.
 Doctúir ó Siotcáin agus dam uiríor
 an cúntair atá agus i rtaob Coláirte
 na Rinne agus i rtaob Doctúir de
 Hindenberg agus Doctúir ó hIcáda,
 agus ir iomda ceirt eile do réirctis
 ré dam com mairt, agus fadaim a
 buideadar ran leir. Seumar ó
 Capaite agus dam an meir atá agus
 i rtaob Tadh fadadac agus i
 rtaob Seadán uí Dálaig. Pádraig ó
 Cionaoir agus Tadh ó hAnnpacáin
 agus dam an méir atá agus i rtaob
 William mac William. So brágaró
 Dia an trláinte aca so leir, agus so
 mairt ríad le Oipeadair eile do
 feicrint i bPortláirge.

SEADÁN Ó CAOLA.

Lá féile Deugláin ann inoiu,

7 bliadain an Tighearna a 1917

CLÁR AN LEABHAIR SEO.

leathanac

Muintirí pórcláirg e.—1ao

Féin agus a gCaithir	3
Stáir na Caithir	7
Sean-ċallai na Caithir	28
Cairleán Raċnail	31
Mainiririr na mċrátar liat	33
Teampoll Naom Tomár	35
Teampoll Míicil Naomta	36
Mainiririr na mċrátar nċub	37
Mainiririr Naom Eóin	41
Mainiririr ċaitiríona	42
Teampoll Naom pátrais	43
Teampoll ċríort	46
An ċript	48
Teampoll Naom Amldaoib	49
Mainiririr Muipe Naomta	51
An Teampoll Mór	52
Teampoll Baile ċricín	57
Teampoll Nua Naom pátrais	58
Teampoll Naom Eóin	60
Teampoll Naom píríonríar	61
Teampoll Naom Dominic	65
Scoileanna na Caithir	69
Tighe Déirce na Caithir	79
Halla Mór na Caithir	86
Teac na ċuirte	90
An Leabharlann	90

Órbuideal na Lobar	91
An Dhoicead	92
Páirc na Caithne	93
Teach na Ceannuigeada	94
Tuair an Cuain	94
Tráig Mór	103
An Gall-Tír	106
Dun Maean, Dún Aill, 7 Baile uí Láithnín	108
Sléibte an Comairiú	115
Dún Garbán 7 Dún na Mainir- treach	123
Coláirte na Rinne	131
Árto Mór	141
Reilig an tSléibhe	147
Filide 7 Scoláiríde Gaedelaí na nDéire	153

IONAD AN OIREACHTAIS.

muintir portláirge—iad féin
agus a scaitir.

Ata cloch i nDéirib Muman a dtugtar Cloch Labhair uirne. I mBaile an Gabann, i bparóiste Cill Roranta atá sí. Cloch mór í ead í agus atá sí in a d'á leat anois, áit d'áitneó-
cáid doinnead go raib sí irig in a céile i dtorac a h-aimirne. Aoir-
tear go raib beirt fear agus d'oir-
póirnead lá, agus gur cuir duine aca
a fionnéirnead ar an gcloic rin gur
aige féin do bí an ceart. "Díonn
an fírinne fearb," arsa Cloch Labhair
agus preabad, agus le n-a linn rin do-
rigne d'á leat dí. Ní d'áirir sí cia
aca aca a raib an ceart aige áit tug
sí an t-reirnead mar comartha áitne
ar an bfrinne. An buair rin do bí
agus Cloch Labhair, d'á mbead an buair
ceudna agus clocaib Portláirge cad
deupairir linn? An amlaib deup-
airir linn go mbíonn an fírinne
fearb? Ró-maít atá a fíor agus
go mbíonn, áit í minic nac reirne í
ioná an t-éirnead.

IS é puo do beaó uainn ar clocaib
 p'ortlainge acé aicéar ar t-pean-
 cuir, agus cúntar do tabairt dúinn
 ar torac na catrac. Cuir i gcár, na
 cloca atá i gCairleán Raghail,
 o' inneóraidir dúinn gurá' iad na
 loclannais do cuir ann iad, agus ip
 iomda pceul do beaó aca ar na
 saircigeadais móra borba táinig tar
 lea le rlad agus le bhuio; ar na
 h-áitracais do bí aca, a dtorac as
 éirge mar do beaó ceann an atair-
 nime ar an uirce, iompará an ceo
 oppa, agus an cubar in a ndiaid mar
 do beaó deatac ar bapp na tuinne.
 IS iomda cúntar tiubraidir dúinn ar
 an gceannaigeadt do cuirlead ar bun
 agus ar a feadar do péirig na Sean-
 Gaedil agus na loclannais le n-a
 céile in ar deirlead. O' inneóraidir
 dúinn rtair na catrac, ó alt go h-alt,
 anuar go dtí an lá indiu. "IS
 cuimín linn," adeupraidir, "an lá
 do cuir na normánais an cat ar na
 Gaedelaib agus ar na loclannais,
 agus ip cuimín linn an lá do bí Spon-
 ngbó agus doise, ingean Diarmair
 mic Múrcada, as á bpórad i tteam-
 poll mór na catrac. Vad iongantac
 an radarc áitraig do bíod in ar
 abainn reo ip na laeteantais rin
 agus go dtí le déirleanais. Do-

connacamar máinnealais ón n-Špéis
 agus on ioráil ar an gcé reo, máinnealais
 ón Spáinn, ón bFraighe agus
 ón Iorua; máinnealais do bí oirp-
 áite in a n-ádh agus an ngrán, agus
 máinnealais do taitis an éruaio-íon
 i ndiúnaib an t-réadta íor-buain.
 Do-connacamar muintir Uathóing
 agus de faoi, agus ir cuimhinn linn
 an lá táinig Seathún Céitinn abailte
 ón bFraighe agus é agus áirne in a
 éiríde le átar rinn-ne agus an t-rean-
 áit reo d'feicim arís. D'airgea-
 mar réad t-eangta an domhain agus á
 labairt in ar cáitir reo, áit atá
 don ruid amáin túsamar fa ndeora
 ar na daoine do lonnuig fúta an
 .i. dá fáid amac ó na Šaebealais iad
 féin in a t-eanga agus in a nórann-
 aib ná h-aitneóctairde ar a rliocht in
 a ndiaid áit gur in a n-Šaebealais
 rugad iad. Agus ir mar rin do bí
 an cúpa an fáid do fearais an
 Šaebeals agus an rean-óream. Sluas
 ar rluas táinig in a rtpoinféirib
 irteac annro, áit d'imtis leasad
 cubar na h-abann oirp go léir agus
 ní faib aicint a t-oraig ar a rliocht.
 Áit ón uair do t-oraig an mead ar
 an nŠaebeils, atá an t-rean-treib agus
 dul i ndiaid cúl agus treib an
 t-Saranaig agus dul cum cinn agus agus

méuduḡað i rliḡiḡ naḡ fiú a pād ḡo
bpuil don fār pá fēan-ḡniacaiḡ na
nḡaeḡdeal inḡ an cātaiḡ anoiḡ, aḡur
iḡ le ḡoiḡḡeacḡt cpoiḡḡe aḡeipmīḡ an
caint aḡubaiḡt Cloḡ Labraiḡ, ḡo
mbiḡonn an fīḡinne reapḡ.”

Rioḡann an fīor-uirce inḡ an
bḡairḡḡe aḡur ḡéineann uirce ḡuirḡ
ḡé. aḡur, a muintiḡ na ḡaeḡilḡe,
riḡ-re beirḡ aḡ teacḡt cūḡainn i raḡ-
ḡaḡ na bliadḡna ro, 1916, cabḡuiḡiḡ
linn cūm an t-palaḡinn ḡó cūḡ in
uirce leamḡ na cāḡraḡ ro. Neap-
ḡuiḡiḡ linn cūm an tḡean-cḡnablaḡḡ
reḡ ḡo pailleaḡ le palann ḡolláin na
ḡaeḡilḡe, cūm an cpoiḡḡe ḡallḡa ḡo
ḡaint amaḡ aḡ a cḡiaḡ aḡur cpoiḡḡe
cḡiḡ na nḡaeḡdeal ḡo cūḡ iḡteaḡ in a
ionad.

Ó, a muintiḡ na hÉipeann ḡo léiḡ,
ḡeiḡiḡ in aḡḡann inḡ an nḡaeḡilḡ.
ḡá méiḡ cāḡanna ḡo cūipeamap
ḡínn, iḡ é reḡ an cāḡ iḡ millḡiḡe
ḡáiniḡ ḡiamḡ opainn, aḡur mā buaiḡ-
ḡeap opainn ní hé amáin aḡ ḡcopp
aḡur aḡ n-anam beirḡ ḡíor, aḡḡ aḡ
ḡclú aḡur aḡ ḡcáil, aḡ reḡḡ, na
fīorḡaiḡeacḡa. Coimipce aḡ n-anma
aḡur coimipce na ḡaeḡilḡe aḡ ḡḡiḡiḡ
Cille ḡara aḡur aḡ ḡeuglān áirḡe
Móipe.

STÁIR NA CATRAÇ.

IS beag de dhát na pípinne atá ar
uimhór de na rceultuib atá againn i
tosaob tosaç na catraç ro. Ní don
reanóur píor atá ionnta aét ceapao-
óipeaét rean-ugóar. Aóeir cuio
aca guró' i Caerara do cuir an ceuo
cloé innti, agus gur inŕean deapó-
paçar nó inŕean deipópeaçar do Nóa
i an Caerara ro. Léigtear in Anna-
laib Cluain Míe Nóir gur éirig an
cátair aníor ar an talaín fa aimpír
Cogaó Érae. Loc Dacáoç tugann
na Ceitpe Maigirrí uirpe, agus
aóeirtear go raib Cuan na Spéine
mar ainm uirpe nuair do bí na
tosaite fa réim. Do bí cátair ag na
Menapii, treib táinig ó Belgium
anoir, i nDeirceart na h-Éireann,
agus atá ré ráitíte guró' i rin an
cátair reo againn-ne, aét ní'l don
deimneáét air. I tteannta na
bliadóna 270, A.D. do ruagaó Muintir
na nDeire ar an noutaig do bí aca
i lár na h-Éireann, agus tángadóar i
leit annro agus do cuipeadóar rúta i
ngleann na Siúipe. De muintir uí
faoláin agus de muintir uí Óric ná
taoirig do bí oppa. Atá na faolán-
aig go faipring againn i scomnuirde

áct ní fearthar doinnead cad bád cor
 do mhuintir uí Óric, cia aca an t-áer
 nó an talam do rlois iad. Ádeir
 daoine gur airtreigead an trloinne
 rin agus gur de mhuintir uí Óric euid
 máit de na bupcaáib ata anoir
 againn. Bliadain a 1252, an bliadain
 déirdeanae do-pighead tagairt do'n
 trloinne rin, ó Óric, in aon meampam.
 In an mbliadain 446, do méudais
 Muintir na nDéire a níosáct i rligiú
 a' r go raib an dútaig fada fairring
 atá ar an taob thuaid de'n tSiúir fa
 n-a réim. Do bíodan go léir fá
 ugdarár Earbog na h-Áirde Móire ó
 bliadain a 403 go bliadain a 653.
 Ádeir daoine go raib Cnórtuigte in
 áirte móir i bpad poim aimpir páo-
 raig réim.

I mbliadain a 853, do cuir Loé-
 lannae aré' ainm do Siúic fallai
 daingean leir an gcatair, agus
 o'airtreg ré a hainm go Vaderfiord
 nó Vedrafiord. Catair Loelannae ir
 ead i gan aimpir. Léigtear go raib
 lomair in a ríe ar pórtláirge i mbliad-
 ain a 870, agus go bfuair páorais
 mac lomair, Ríe Loelannae pórt-
 láirge, báp i mbliadain a 895. lomair
 eile do bí in a ríe ann ceud bliadan
 in a diaid rin, agus do cuir ré Baile
 áta Cliaé fa n-a rmaect. Olaf, Loé-

lannac eile, do bi inr an cetair rin
noime. Fuair Iomair ro bap i mbli-
adain an mile, agus do tuit an cetair
cum a mic .i. Reginald no Ragnall
mac Iomair. Is e seo do t6s Cair-
leah Ragnall, ma ir fion an seancur,
i mbliadain a 1003. Do bi Iomair
eile ann agus do marbad i mbliadain
a 1022 e. Tigearna Orpaige do
marbuis e. An t6e ceudna tugad ar
Cumana, iug eile do bi i bporclairge,
i mbliadain a 1038. Do d6is muintir
Baile ata Clac an cetair i mbliadain
a 1087.

I mbliadain a 1096 do- iugnead
Cnortuighe de na Lochlannaib.
Malchus, manac de 6ro San Bene-
dict, an ceud earbog do bi aca. Do
cuiread toga an earbuis rin i gcead
Anselm, Aipdearbog Canterburai.
Adeirtear gur6 e Malchus do t6s
Teampoll M6r na catrac e rin a
bpuil Christ Church Cathedral anoir
mar ainm air.

Le linn na h-aimpire rin do bi
muintir na hEipeann, ior Lochlannaig
agus Saebil mar do biotar, ag
troid agus ag acpann le h-a ceile.
Do bi Normanaig Sarna ag saipe agus
ag feudaint oppa agus nim inr an
truil aca d6ib. D' iarr Diarmaid
mac Mupada anall Scpanguell no

Strongbow, agus do gheall ré rin go
 ponnmar go dtiocfaid. Strongbow
 is minicí tustar air in an mBeupla.
 Rirtear mac Silbeirt mic Iarla
 Spanguell a ainm ceart, iomlán.
 Ní raib Spanguell féin ullam cum
 teacht agus do cuir ré Réumonn le
 Spór, mac Uilliam mic Gearailt
 anall poime. Do buail Réumonn
 cuan as Dún Domhnall, ceitpe míle ó
 deas ó Dordlainge. Atá an ainm
 rin, Dún Domhnall, imighe ar cuimne
 na nDaoine, agus ní feadair doin-
 nead anois cá raib an Dún rin.
 Deicheadar muidirí agus deicheadar
 agus trí píet tpoighead nó coirpde
 do bí aige. Ar teacht i dtír dóib
 tógadar port nó dún daingean cló
 agus chaid in an áit rin. Da lui-
 gear iad do bí eólar aca ar tógad
 ná raib as na hÉireanna daib, agus
 do bí éide cata agus úirlirí cata aca
 ná raib as na hÉireanna daib aet an
 oiread. Ar clor an rceil do maoil-
 feaclainn ó faolain, níg na nDéire,
 do bailig ré trí míle fear, agus tug
 ré fa an namaid. Do-chaid Réu-
 monn le Spór in a coinne, aet ar
 feicrin do an méid do bí ann dóib
 do car ré go meap ar an nDún. Do
 lean raigdiuirí maoilfeaclainn go
 mí-magalta iad. Tug Réumonn fá

noeara an rcaipead agus an deitinear do bí oppa. O'iompuig ré oppa, do cuir ré an cat oppa agus do marbuis ré an cúro ir mó díob.

An tcaet féile Párlolóm inr an bpoímar do bí cúgaimn, .i. i mbliadain a 1170, do buail Stranguell cuan Pórtláirge agus dá céud iudipe agus míle fear aige. Nuair do leathnais an rceula ro go raib ré féin agus a pluas ar an noútaig, táinig Diarmait mac Múrcada agus uairle Laigean agus Roibeard mac Stiabhna agus Muir mac Gearailt agus Réumonn le Spór in a coinne, agus iad go léir fa átar agus luatgáir. Do beartuigeadar o' don comairle tabairt fa an cátair. Do bpireadar na fallaí agus do marbuisgeadar ar táinig pompa. Do gabadar Maoil-seaclainn ó Paoláin aet tré imríde mic Múrcada tusaó a anam dó. Do pórad in a díad rin Stranguell agus Doirfe, ingean mic Múrcada, i tTeampoll Mór na catrae.

I mbliadain a 1171 táinig an tairia Henrí, rí Sacran, go Pórtláirge. Tús ré leir cúig céud iudipe agus pluas mór marcae agus troigteaé. O' fan ré i bPórtláirge sup táinig uairle na nGall .i. na Normánaig do bí ann poime, agus buirgéisig nó

burgesses loca Sarpman agus Diarmair Mór mac Cáptaiḡ as tabairt umla agus onóra dó. Aoisítear gur tús an pápa, Adrian IV., tré bulla éigin, moḡaḡt na h-Éireann do Henrí. Sapanac ba ead Adrian reo. D' inniread dó go maib crie-deam agus deig-beura ar iarraid in Éirinn. Má inniread, breus d' inniread dó ; agus dá mbaib i an fíinne féin i, ba ole an conḡnam tús ré cum rinn do cúp ar ár lea, nuair tús ré Rí Sacraḡan maḡ ceann comairle dúinn, an té do mairbuig an t-áirdearboḡ naomta, Thomas à Becket. IS beas níor fearr dó bí an tapa Henrí iona an t-octmaib Henrí do féun an crie-deam ar fao.

1179.—Do toḡad Roibeard de pḡer maḡ guibneóir ar an scatair agus ar an sconnrae.

1185.—Cáinig Prince John i dtír, an 25 ad lá d' Aibreán. Do cúp ré mainirtir nó Priory naom Eóin d'óro Benedict ar bun. Atá St. John's Manor maḡ ainm ar cúro de'n scatair fóp.

1206.—Tugad an ceud cairt nó charter don caitaí.

1211.—Cáinig Rí Seadán i dtír as an Cnúca .i. Crook, an 20 ad lá de mí an Meitím. Do cuaid ar rin go

Doirtláirge agus o'fás ré "the opulent City of Waterford" an 25 d' lá de mí Iúghnara. Ceithre bliadhna deus nó oét mbliadhna deus in a bliadhna sin daingsimígead an cátair le fallaib móra.

1226.—Táinig Bráithre Doiminic agus fuaradair ionad comnuighe in Arundel Square.

1232.—Tug an rí, Henrí III., cairt nua don cátair. Is iní an cairt sin atá an ceo tagairt do mheir nó Mayor na cathae.

1295.—Adeirtear go raib Seán Tylor in a mheir an bliadhain sin, aet adeir Doctúir Ryland in a rtáir gurab é William Lombard an ceo mheir do bí ann agus gurab i mbliadhain a 1377 do togaó é.

1305.—Do bí Seán le póer in a ríriam, agus i mbliadhain a 1324 do togaó agus do loircead a bean do éionn go mbíod opraioeact agus diablaioeact aici.

1368.—Táinig na paorais agus muintir uí Eidiirceóil o' fonn an cátair do éreacáó. Ní'l ná huíóair ar don focal i rtaob cat ba cor dóib. Adeir Smith gur buaioeadar agus adeir Ryland gur buaioeadóirra. Baó féidir gur cat san buaio do bí ann.

1377.—Do bponn Edward III. curtuim an éuain ar feadh deic mbliadhna ar na buirgéisib. Tug an taria Rirteapto curtuim agus diuité dóib ar a dtabarparáide d' earraíob le díol irteac in ar an éuan. Táinig an Rirteapto ro go Bortláiige i mbliadhain a 1394 agus táinig ré arís i mbliadhain a 1399.

1313.—Do-éuairó cuir de buirgéisib Bortláiige go Dún na Sead .i. go Baltimóre, agus d' imirgeadar feall ar muinntir uí Eitirceóil. Do-irgneadar bráighe de cuir aca agus tugaídar leó abailte go Bortláiige iad.

1420.—Táinig Iarla Uímhúin mair fear ionair an ríog agus do-irgneadó comrác donair in a láthair. Nóir é rin do bí aca in ar tcrean-aimir. Deir do beadó ag ácrann agus do réirteócaíob ar cúir le fuinneam a ngeus, dúmar gur ag an té do éuairó-feadó do beadó an ceair.

1447.—Do bponn do an éatair agus an connóae ar Seadán Talbot, Iarla Shrewsbury, agus do-irgneadó Iarla Bortláiige dé. In ar an mbliadhain éuona tug an réirneadó Henrí ceadó do na buirgéisib dul fa óirugaó catá i scoinne a raió de éréutúirib in ar an dútaig, na bpeatnaig, na

paorais, na Dalcúnaigh, Muintir mhic
Sháinne, agus Muintir uí Eirí-
rceóil.

1459.—D' órdúigeadó gan don
Éireannaic do bheic in a buirgéisir in
an cásair.

1487.—D' órdúig lairle Cille Daria
do na buirgéisirib gabáil le Lambert
Sinnel mar pí, aet ní tugadap don
torad air. Agus dá éionn rin, tug
an pí .i. an reachtmaó Henrí, cairt
nua dóib, as méudugad a gcomácta
agus a n-onóra, a dílreacht do bíodap
do péin.

1497.—Do cuir na buirgéisir an
teicead ar Perkin Warbeck, pí
bpeige eile é rin, agus do leanadap
é i sceitpe ártmaighib roir go Corn-
wall. Sin é an uair tug Henrí ceat
dóib an ruaitéantap rin do cur ar an
reacht báineann leir an gcaitair ó rin
.i. Urbs Intacta Manet Waterfordia.
Ní haon cúppaí bóiceála againn é.

1528.—Tug an t-oetmaó Henrí
Cap of Maintenance dúinn cum bheic
ar iomcur amac poime an Méir mar
bpeir onóra dó. Tug an pí ceudna
Sword of State dúinn oet mbliadna
in a díad rin.

1537.—Adubrad ná raib in
mbliadain rin oipead a'p doinneac
amain de cine Saevéal in a com-

nuirde i gConnrae Poptláirge, aét
ní corrmáil gurá fíor é.

I tteannta bliadain a 1550 fuair
muintir Poptláirge eólar ar éló do
cúir. Atá leabhar ann fíor agus
“ Waterford 1555 ” cló-buailte air.

1588.—Do dainginígead Dún mic
Conáin, áit atá i mbeul cuain Popt-
láirge, do dtearaid chead do-mígne
na Spáinnis ar Connrae Poptláirge
agus ar Connrae Loéa Sarrman.

Adeirtear, le linn na h-aimpire
reo .i. an réimígead céud deug, go
raib muintir na catíad aipead, raib-
deannaic i ttaobh gnóta poiblíde
agus san de cúram oppa roir ós agus
aorta aét a gcuir agus a maoinear
do méirígead, na fíor as trádáil
agus na mná as rníom, as cíoraic
agus á plámaic. Adeirtear, leir,
gur i bPoptláirge déintí an biotáile
b’fearr agus an rúra ba cánta in
Éirinn.

1600.—Táinig an Lord Deputy,
Mountjoy, go Poptláirge cum go
tadarrfad gearaltais agus paorais
umál do.

1603.—Ar teact don céud Seu-
mar i gcoróinn inr an mbliadain rin,
táinig Mountjoy air. Do-mígne ré
longport nó campa as Grace Dieu,
áit atá leat ’r amuis de’n catáir,

agus d' órdúis ré don Mhéir na
 geataí d' orcailt dó. Do fheasair
 ré rin agus na buirgíirí go raib ré
 de ceath aca, do réir na cairte tug
 Rígh Seadán dóib, coinmeadh nó billet-
 ing d' eiteadh. Ba é fheasra
 Mountjoy orra go dtabairfadh ré
 beul claidim Rígh Seumas fa cairt
 Rígh Seadán, agus go rectorfadh ré a
 geatair de clár na talman agus go
 gceotfadh ré palann ar a hionad.
 D' orcailígeadh na geataí dó annsin
 agus do leigeadh dó báird nó
 garrison do cup ann.

1626.—Do-migne Rígh Séarluis at-
 nuadhachtan ar a raib de ceartaib
 agus de príbléiríib ag na buirgíiríib
 nime rin. I mbliadhain a 1627 tug
 re an Cairt Mór nó The Great
 Charter dóib. Atá ré rectortha in
 an cairt rin go bfuil ceath aca "The
 Untouched," nó "The Chamber of
 the King" do cup le ainm na caithe.
 Níor tógadh riam go dtí an uair rin
 iad. Do-migne an tair Seumas agus
 William of Orange mar an gceudna
 at-nuadhachtan ar na príbléiríib do bí
 aca agus tugadh príbléirí eile
 dóib in a bfochair.

1641.—Do tornuig an cogadh cat-
 arda nó an Civil War i Sean-Sárna
 agus do bí muintir poptláirge ag á

cuimneamh go mbeadh a gcuid féin de
buaidí na haimpire aca, agus ba
fíor dóib. Do fíil na Caitlicigh go
rcaoilfeadh Cumann Cille Cainnigh .i.
The Confederation of Kilkenny,
an gao do bí as pársa an aima
arta, aet níor rcaoil.

1646.—Táinig torcaire an pápa,
Rinuccini, go Bortláirge. D'fáil-
tiúead agus do cuireadh luathghair
poime. Do léigeadh uirí fáilte nó
address dó as doras an Teampuill
Mhoir, mar do bí an teampoll rin as
na Caitliceacháib ari, aet ba ghaird
in a diaid rin gur baineadh díob ar
fad í. D'fan an torcaire ar ordar
as tiú Comair Wadding .i. gao do
Luke Wadding. "Róim eile" an
ainm tugh Rinuccini ar an gcaitair do
bí an oireadh rin teampoll innte.
Pápaais Comairtún an t-earbos do
bí ar Bortláirge an bliadain rin.

1649.—D'iompaio Cromwell an
caitair. Níor éirigh leir agus do cait
fé imteacht mar táinig fé tar éir do
dál mí do tabairt ann .i. ón tríomadh
lá de mí Octóber go dtí an tríomadh
lá de mí na Nollag. "Iompaio"
aoirtear le raigiríuiri do cur tim-
ceall caipac cum ná fuigheadh na
daoine do beadh iiritig imteacht ná aon
congnaim dul go dtí iad.

1650.—Táinig Ireton i Meiteamh na bliadhna sin. D'iompúir sé an cáitair mar an sceudna agus do cuipead go cróda in a coinne. Ba éigin géillead dó an io ad lá de mí na lúgnara. Tug sé geallamaint do muintir na catha nár baogal dá n-anam ná dá gcuid, aet níor bac an geallamaint sin dá raigiríuipib na teampull, na hiomága, na pean-íeoir agus na pean-comarctai do míllead agus do bhuiread; agus dá mbaí iad uaißeanna na marb féin iad, níor corraigeadar a láma orra. Do díbrígead an t-earbog ar a pálás agus do-éadar Ireton cum comnuigte ann. Do cuir na raigiríuipí fúta in an Teampoll Mór. D'ullamuißead dinnéir ann doib, agus do fúideadar cum búirí ann. Do-éadar Captaen Bolton in áirde ar an bpulpit agus tug sé speech doib fao do bíodar as íte. Baó deir an raodarc as dul in áirde é, é féin agus a buatairí. Adeirtear ná raib don tpeam is mó d'fúiling ioná muintir pórtláirge ar pead na cúig bliadhna tar éir do Ireton, mac an áirdeiríeora, do teact in a mearc. Do cáill na buirgíirí a raib in an raogol aca. Do cuipead le fuact agus le fán iad.

An fearn-tuine a paid áitpead in
 iúl do ríge aige le háirnéirib, le
 tporcán, agus le iol-máitear, agus
 baó féidir áitpaise ar tuinn aige,
 do cáit ré an bótar do tadbairt air
 agus dul cum comnuide i mbotán
 nó i mbráca amac ar an tuait agus
 beit le déire an fáid a' r do máir-
 pead ré. An fear óg a paid an
 croide láidir agus an míneac aige,
 do cuir ré na fairngí fóir-leatana
 idir é féin agus an namair. Ba
 iongantac an paisead do-rígnead
 ar muintir na catrac. A fionéir-
 eact rin ar na litpeadaib do cuir-
 eadar go dtí Iapla Urmuinan deic
 mbliadna in a díad rin d' iarraid
 ceao carpa. Táinig na litpeada rin
 ó Cadiz agus ó Amsterdam agus ó
 gac baile cuain atá i Roinn Eorpa,
 agus cuir aca ó Mexico agus ó na
 h-Indiaib Tiar. Act ní maó na
 Caitlicig amáin do bí féige de le
 linn na haimpire rin. Com-dona do
 bí na Quakers, mar tugad órdugad
 a paid ann díob do cuir in áitrac
 anonn go Bristol. Do cuirpead an
 Meir agus an Sippiam ar leat-taoid
 agus d' fágad an catair ar lámh
 Coimirneirí Cromail. Do tairgead
 an catair agus an ceanntar—tim-
 ceall 1,500 acra talman—do ceann-

aiḡtib Sapanaca ar tmoḡad míle
púnt, aḡt do bí an áit com míoḡta
a'r ná tabarfaidír rin tmoḡad míle
feóipling air.

1660.—Do bí deirlead le ré Ćrom-
aill agus táinig an tapa Séaplur i
gconóinn Do toḡad Rirtearo de
paor mar ghibeipneóir ar Connose
poptláinge. Da bliadain noimé rin
.i. 1658, do bí comairiam ar muintir
na catraḡ. Naor gcéud go leit an
méid do bí ann díob. Sapanaiḡ baḡ
ead 538 aca, agus Éipeannaig an
cuid eile. Sclábaiḡte nó reipbírḡ
baḡ ead na hÉipeannaig go léir.
Na Sapanaiḡ do bí ann ní paḡadar
upóidiead ioná neimnead mar do
cuipcedar iarratar go dtí lapa
Urmuman gac cead do bí aca inr an
tream-airpír do tabairt díob air
gan don deirpír do déunam i tcaob
creidim. Ní hé amáin náir éir an
t-lapa leó, aḡt tug ré órdúḡad i
mbliadain a 1678 a paib de Ćaitlic-
eacab oppa, aḡt an fíor-beagán, do
díbir an gcaḡair.

1690.—Táinig Ríḡ Seumar go dtí
an catair tar éir cat na bóinne.
Do-cuaid ré go Dún mic Conáin agus
ar rin go dtí an fpainge. Táinig
Major General Kirk ar a bonn, agus
o'iair ré ar na buingéirib na gcaḡai

d'orcailt. I gcionn an cúigeaó lá
do leigeaó irceac é (an 25 aó lá de
mí an lúil) ar coinigeall go mbeaó
ceao a gcor as an mbáir agur ceao
a mbagáirte do bpeit leó. Lá ar
n-a báraó táinig William of Orange,
agur d'fan pé ann go dtí an 5 aó lá
de mí na feil' Micil.

I ndeireao an t-reaótmáo céuo
deus poópaó ir mó do bí inr an
cátair, agur ir beas den ceannuig-
eaó do bí as á déunam ann. I
oteannta an ama rin táinig na
Huguenots. Proturcúnaig ffrann-
caó iao rin do ruagaó ar a ndútaig
féin i rtaob cpeidm. Figeaóóirí
lín ba eaó na Huguenots táinig
go poptláirge. D' óruig lúct
rúirpige na cápaó áit comnuíte
do cádairt do leit-céuo muinir nó
family díob ar an bfigeaóóirpeaó do
déunam inr an cátair, agur cáta-
raó nó citizenship do beit aca in
airce. Do-rigneao coinigeall leó go
gcaíteóir a ndótain aigio agur a
ndótain lín dá gcuio féin do beit
aca i rtorac, an fáir do beóir as
ruirpeac leir an céuo bárra lín ó
ceanntar poptláirge.

I rtorac an oótmáo céuo deus
do cuir na Proturcúnaig d'fíacaó
ar na Caitliceaóái díol ar cibé

céirto nó rlige maireadctain do beaó
aca. Ar teaó na Assizes o'imtíg-
eao garna de na pproturcúnaócaib—
Hammermen do glaoódaioir oppa
péin—ar fuair na catpác as éileam
an aingio ar na Caitliceaócaib, agus
doinneac o' eiteóeao iao, do rpicéal-
páide a óorur agus a fuinneóga.

1732.—Do bí bualaó agus marbaó
aca. Daoine do bí as iarrpaio gan
don arbaí do leigint amac ar an
geuan.

1744.—Bualaó eile aca mar geall
ar an puo ceuóna. Do marbuióeao
mór-cuio daoine.

1748.—Do cuip na Master Bakers
litir pá an Comóáil nó Council, as
gearán go paib cuio maic Popish
Bakers as obair inr an cátair, agus
go paib rin i n-aóair olige agus
cáirte na catpác.

1776.—Táinig Arthur Young go
portláinge agus táinig ré arís i
mbliadain a 1777. Tug ré cántar
ar an meio do-connaic ré ann. Aóeir
ré gur le Talam an Éirc .i. New-
foundland, is mó do bíoir as
tráóáil; go dtéigeao ó n-a trí
píó go dtí n-a céirpe píó arépac
ann gac don bliadain, agus céirpe
míle nó cúig míle cairtealaó ionnta.
Muic-feeil, maic-feeil, im, agus

palann an lart do bíod aca ag dul
 ann. Ó Uib Eire i gConnrae Cille
 Caimniú ip mó tásad na muca peamra.
 Do marbuiúgti agus do fáilti i
 bporcláirge iad. Aois Young go
 raib muc i roileur penrose do
 meádaig cúig céud agus ceathramh,
 agus go raib rí naoi ttróigste agus
 ceitpe órdlaige ó n-a cainnein riar
 go dtí n-a hearball. Do bí muilte
 ann le linn na haimpe rin le haíad
 iapann d'oibhuíad agus le haíad
 riúicpe agus palann do déunam. Do
 bí raoirpeact luinge ag dul i méud
 ann, agus ceannaiúgeact maít ime ;
 agus ceitpe píctó áitpac inr an
 éuan. Do tórnuiúgead ag trádáil
 le muintir íorbuá .i. Norway i tce-
 annra bliadain a 1770. Féur tirim
 do díoltadói leó, agus plainne déil
 do ceannaiúgti uata. Do tórnuiúgead
 ag déunam gloine i mbliadain a
 1729, agus do méudaiú agus do
 neartaig an obair rin ar fead rcal-
 tímh maít in a díad. Do cúir Muintir
 penrose muileann le n-a aíad
 ar bun i mbliadain a 1783, aet ip iad
 Muintir Gatchell do bí ann in a
 ndiad, agus ba móir le rád iad
 tamall dá rabadar. Do bí tigste,
 rilté nó distilleries ann, leir.

IS iomóda comóráil do bí ag na United Irishmen inr an cáitair, áct ní raib na daoine compháirteac le muintir locha Garman i mbualad '98, agus ir luá-de do mear oppa é. Do bíod clár ar an rean-óroicead aómaio agus litreacha air ag á cur in iúl do'n rasoal supb' bliadain raóamail do muintir na hÉireann bliadain a 1793, mar supb' rin i an uair do rtao na hacrainn i otaob creioim.

1808.—Do cur na Proturúnaig iarratar go dtí an Riasaltar ag á iarrad oppa comérom olige agus príbléio do poinnt le n-a scoimar-ranaib Caitliceacá, mar an leat-cuma do-righead go dtí rin oppa, go raib ré neam-tairbeac agus mí-ghic i bpoóair beic éugcórac. I ndeiread an iarratair reo, iarrtar ar na daoine go léir, ioir Proturúnaicáib agus Caitliceacáib agus ar gac oream agus aicme aca mar do bíodar, cur le céile ar ron na hÉireann.

Do cur Domnall ó Conaill agus Rirteapó leatlobair ó Siagail an Cumann Caitliceac ar bun i mbliadain a 1823, cum raoirre nó Emancipation do baint amac do na Caitliceacáib.

1826.—Bliadain Stiúirto. Do éir an Cumann Caitliceac an Stiúirtoeac .i. Villiers Stuart, i gcoinne an Dúnrméurais .i. Beresford, ag an Parliamentary Election. Do buair Stiúirto, agus bað mór an t-iongantar é, mar is ag an Dúnrméurac agus ag á muintir do bí an lámh uachtair inr an conndae ó aimpir an Union, agus tuine aca féin do bíod irctis air i gcomhnuide. Is é an t-earbog do bí ann an uair rin, pádrais ó Ceallais, is mó do éir an bpiacad ar an Dúnrméurac. Aoirtear gur éir ré ar thom a cipail ó féipeul go féipeul ar fuair an deoirir, Domnac i nriair Domnais, ag rppuicad na ndaoine cum an bóir do tabairt do Stiúirto agus an Dúnrméurac do éir ó éion. Aoirtead ré leó a púile do tógbail de n-a raib inr an raogal aca, agus teac agus talam agus áirnéir d' iotbairt ar son an éreidm agus ar son a pleacta. Do-pigheadar a comairle, agus d'agair an Dúnrméurac a faint oppa agus do éir ré leac an conndae ar reilb. Aoirtear gurab é an toga rin do éir i dtuicrin do'n Connallac an maigirtpigheact agus an t-ugdair do bí ag na raogartaib ar na daoinib, agus tug mipeac do cum

tabairt fa choḡa Connṡae an
Cláir.

IS é Poptláirḡe aḡur ḡac baile
mór aḡur baile beaḡ eile atá aḡ cup
an Bheupla in a tuile tṡom ar fuair
na hÉiréann. IS ionnta atá tobair
an Bheupla. Aḡur cá bfuil tobair na
ḡaeṡilḡe? Amuḡ inṡ an rliaḡ aḡur
inṡ an cṡppac. Ní'l don tuine rair-
bir ann na fuil Bheupla aige, aḡur má
atá doinneac ann ná fuil aige acṡ
ḡaeṡealḡ, tuine boct ón tuait ir ead
é. Coḡaḡ na boctaineacṡa leir an
rairbṡear, an coḡaḡ ro na ḡaeṡilḡe
leir an mBheupla ; aḡur ní'l don rliḡe
ir fearr cum mear do tabairt ar an
nḡaeṡilḡ ioná ac-nuaḡacṡain beaḡ
do bheunam uirre ir na caṡaraṡaib
aḡur ir na bailtib móra. Caṡair
ḡallṡa Caṡair Poptláirḡe. Ní'l don
maic aḡ a ceilt na a ríad a malairt.
Atá rí com ḡallṡa le don caṡair eile
in Éirinn. Mar adubairt Cloṡ Lab-
air, bíonn an pírinne rearb.

SEAN-FALLAÍ NA CATPAÍ.

Cibé duine nó dpeam daoine do cuip an ceur éloc i gcatair pópuláirge, baineann ré le dealpham ná paid mnte aet catair puapac sup táinig na loelannaig agus sup cúipeadap fallaí léi. Aet an uair rin féin ní paid pí a leat ioná a tpián com mór ioná com paipring a'r atá pí inoiu. Adeir na hugdair linn go paid pí i n-a catair tpi-cúinnead in ainrip na loelannaic agus go paid túr mór nó cairleán ar gac cúinne agus falla mór daingean láidrip idir gac don dá cairleán. Da é Cairleán Raгнаill an ceann ba mó de na cairleánaib reo agus atá ré i n-a fearam póp aet ní'l agann de'n dá ceann eile aet a dtuairpe. Do bí ceann aca, Cairleán Naomh Mártan, do bí ré ag ceann an lána a dtugtar Spring Garden Alley air. Teac nigeacáin atá ann anoir. An tpiomav cairleán, Cairleán Turgesius, do bí ré ar an gcé timceall na háite in a bpuil an clog anoir. Dá mberótea anáirde ar bapp Cairleán Raгнаill tiubarta cuir den sean-falla pa nteapa póp. Atá ré le feicint ar

CAIRTEÁN NORMÁNAÍ.

cúl na dtigthe atá ar an Mall agus ar cúl halla Mór na cathrach, agus roim Spring Garden Alley agus Lady Lane. An t-ara fál, do bí ré móta ó Cairleán Naomh Mártan, tré Spáirí pheadair agus ar cúl na dtigthe atá in ar an tSpáirí leathan ríor ó' iarracht ar Cairleán Turgesius. Do bí an tríomach fál móta ó Cairleán Turgesius ríor coir na habann go dtí Cairleán Ragnaill.

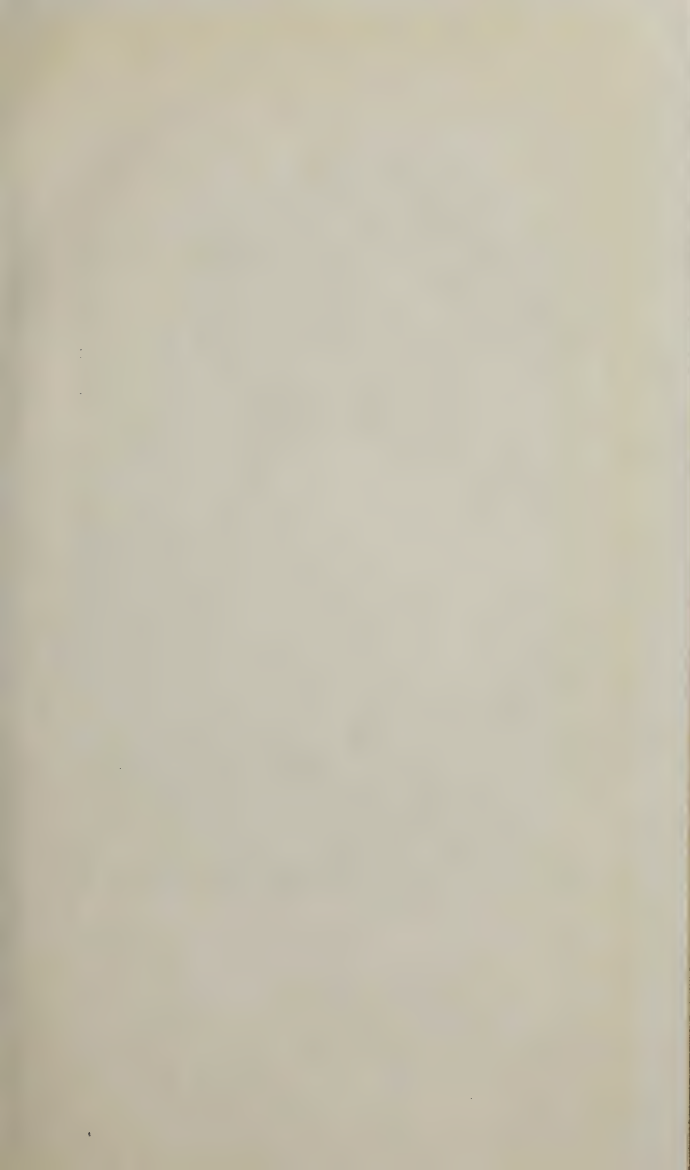
Nuair táinig na Normánaigh ba cumhang leo an cathair agus i mbliadain a 1211 do leathnuigeadar i agus do cuireadar fál nuair léi. Do bí an fál ro móta ríor ó Cairleán Naomh Mártan ó' iarracht ar an áit in a bfuil áru Cumann na bfeair Óg i Spáirí párneill, ar rin timcheall as cúl Séipeul Naomh Eóin agus ríor go dtí Droichead Eóin, ar rin aníor ó' iarracht ar an túr atá i gCeapnóis an bótar iarrainn, ruar Spáirí an Cairleáin agus ar rin go dtí Seata páirí atá as barr Spáirí páirí, ríor aríor roim an ppiorún agus an teampoll go dtí Spáirí Seóipre agus ar rin tpearna go dtí Cairleán Turgesius.

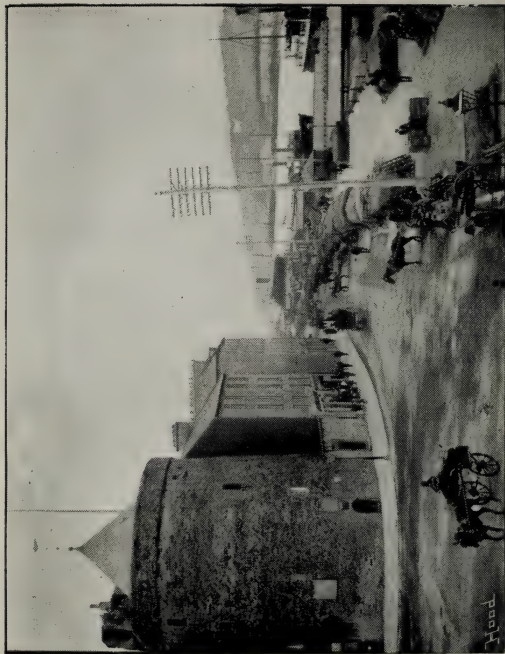
Is beag de fál na loclannach atá le feicint anoir áit an méir atá ar cúl na dtigthe atá ar an Mall. Atá cur de le feicint in Spáirí Cóitbeic

agus ar cúl na t-úighe in Spring
 Garden Alley. An falla do bí ó
 Cairleán Naomh Máirtín go dtí Cair-
 leán Turgésius agus ar rin go dtí
 Cairleán Ragnaill, atá ré reuorta
 amac ar fad. Uaó féidir gur
 leas na Noimánaig é nuair do bí an
 falla nuao déunta aca.

Aet an falla nuao do-migne na
 Noimánaig féin, atá curd mairt dé le
 feicint fóp agusinn. Atá curd dé
 mar teópa le poilig Naomh Eóin, aet
 ní'l don ploc dá mian ar rin ríor go
 dtí Orioceao Eóin, ar fion go ndeir-
 tear go maib dá túr annro inr an
 trean-aimpín. Atá Orioceao Eóin
 féin an-dorta aet ní dóca go bfuil ré
 com dorta leir an bfalla. An túr
 atá as ceann an Uóclair laimn, atá
 ré pleamain plán fóp.

Trearna na rparoe ón túr ro atá
 Spáir an Cairleáin agus atá píopa
 mairt de'n rean-falla le feicint
 annro. Atá túr eile as an ceann
 tíar den t-rparoe reo. Is beas eile
 de'n rean-falla atá le feicint anoir
 asat, go dtiocfaid tú go dtí an áit
 atá roir Spáir Stopáin agus an
 Mayor's Walk. Atá túr eile annro
 ar cúl rtáblaí Seadain Widger agus
 rtiall móir de'n bfalla com mairt,
 agus atá ré le feicint asat ar rin

Caipleán Raġnail.

Poolc Waterford.

ríor go dtí Spáirí pádrais agus atá
deisead ainmín leir, aet atá rmuta
beas eile dé le feicint ar eúl riopa
Muintir mic Gabann i Spáirí Seóipre.

Cairleán Ragnall.

IS dóca gur pánae duine tagann
go porcláirge ná téigean ag fe-
caint ar an gCairleán ro. Níl don
cómairta againn ip aorta ioná é, ioná
ip mó cuipeann an t-rean-aimpín i
gcuimne dúinn. Adeir luét an t-rean-
cúir linn go bfuil pé op cionn naoi
gcéud bliadán d'aoir agus supab é
Ragnall mac lomair do tós é i
mbliadán a 1003. IS iomda ainm
do bí air, agus ip iomda úráir do
mígnead dé ó fin, aet do péir deall-
iam ip mar dúin coranta do tógad an
ceud lá é. Do-mígne Cambrensis
tagairt éigin do agus ip é ainm atá
aige air na Turris Reginallai ; agus
atá meampam i Museum Sáirna do
repiobad i mbliadán a 1226 agus
" Renaud's Castell " atá mar ainm
air ann. Atá tagairt do in meampam
eile do repiobad i mbliadán a 1463,
agus ip é ainm tugtar air ann ná
Dundory.

Atá na fallai naoi tpoigte ar
 leitead i mbun an cairleán, aet atá
 riad as caoluḡad ar rin ruar asur
 ní'l aet cuig tpoigte ionnta as barr.
 Irctis i gcorp an falla atá an rtaighe.
 Atá cur mór de'n cairleán fa talam
 asur go tti timceall le ceud bliadán
 ó rin do bí taoide na habann as bualaó
 ar na fallaió. le déideanaióe ir
 ead do-mighead an bochar asur an cé
 atá ioir é asur an abainn anoir.

Mar adúbramar éeana, ir iomda
 úráio do-mighead de'n cairleán reo,
 asur ir iomda cor do cuir ré dé ó
 tóḡad é. Adeir daoine supab ann
 do pórad doife asur Stranguell,
 aet adeir daoine eile sup inr an
 Teampoll Mór do bí taoib leir, do
 pórad iad. Vad féioir go bfuil an
 ceart as ḡac dpeam aca, asur supad
 amlaio do bí an pórad inr an Team-
 poll aca asur an cóirir asur an
 émoide-leir annro inr an cairleán.

I mbliadain a 1463 asur ar fead
 tamail éigin poime asur in a diaio
 do bíotí as bualaó aigio annro le
 cead ó Ríḡtib Sarna.

I mbliadain a 1829 do-mighead
 phiorún de'n cairleán ro asur do bí
 ré fá úḡdarár na bpilearr go tti
 bliadain a 1861, aet ní'l don úráio
 as á déunam dé ó rin.

Μοναστήριον τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Croker, Waterford

mainiriṭir na mbriáṭar líad.

Atá an mainiriṭir seo in a foṭnac
anoir aét do bí la eile aice aṡur ba
mór le ráó í. fear dáró' ainm do
doó puiṛreul do cúir ar bun í, i
mbliadóain a 1240. 'Ce tṛeib Nor-
mánaé ba ead an puiṛreulaé ro. 'Do
bí a sean-aṭair ar ceann de na
iuṭiṛib a táinig anall le Stranguell.
le oṛo pṛóimṛiar do bain na bṛáitṛe
líada. Ba leo an mainiriṭir seo gur
óibṛiṡeado ar an ṡcaṭair íad, an tapa
lá o' áibṛeán, i mbliadóain a 1539.
Do bí áitṛeado mór aca ann, mar léiṡ-
tear go raib teampoll aṡur cloiṡ-
teac ann an bliadóia do óibṛiṡeado
iad, aṡur halla mór aṡur pé ṛeamṛia
aṡur cirtin aṡur óá ṛtábla aṡur
bácúr aṡur ceitṛe foileur. 'Do
bṛonnaó an áit go léir ar Henṛí
bṛeaṭnac i mbliadóain a 1546, aṡur
do-ṛiṡne pé rin teac-óeṛce óé. 'Ba
é Henṛí bṛeaṭnac ro do cúir ar bun
an Holy Ghost Hospital óeic mbli-
adna in a óiaíó rin; aét ní inṛ an
mainiriṭir do bí an tÓṛbuidéul aét
inṛ an foilṛ do bí tadoib leir.

Atá go léor de maiṫib na catṫrac
 aṫur an cōnṫdae cupṫa inṫ an teamp-
 poll ro. IS ann atá Muinṫir
 Wadding aṫur na bṫeaṫnaiṫ aṫur
 na pṫoraiṫ cupṫa. Atá uaiṫ ann
 aṫur ba cṫarṫ go mbeaṫ ruim aṫ
 ṫaeṫealaib na hṫeieann go léir
 inṫte .i. uaiṫ Néill uí Néill. Ó
 Cōnṫdae Aontṫoma ba eaṫ Niall.
 Do bí lá aige aṫur ba mōr é a cail.
 Do tṫoirṫ ré go cṫeṫa ar tṫaob Séu-
 mair aṫ cat na bṫinne. IS é do bí
 mar tṫaoirṫ ar na pṫiṫoiṫib do
 mṫibuiṫ Caillemont aṫur Schom-
 berg. Huguenots ba eaṫ Caille-
 mont aṫur a cūṫ fear. Do ṫonaṫ
 an Niallaṫ inṫ an cat aṫ do mair ré
 le teaṫ go pṫṫláiṫe le Séumar.
 Ba ṫairṫ in a ṫiaṫ rin ṫur tṫainis
 na Huguenots go pṫṫláiṫe aṫur
 níor ṫoiṫ leat naṫ aṫláiṫ tṫangṫar
 cūm canneur do cūp air, mar ip inṫ
 an mainṫirṫ reo do cūpeṫar pṫṫa
 aṫur cibé minṫirṫ do bí aca ip or-
 cionn uaiṫe an Niallaṫ bṫiṫ do bíṫ
 ré aṫ taṫairṫ teṫairṫ ṫoiṫ.

pṫotṫṫṫnaiṫ ba eaṫ na Hugue-
 nots aṫur do bí an teampoll ro aca
 féin aṫur aṫ a pṫolṫaṫ go ṫí blia-
 ṫain a 1819. Sin é cūp ṫó ṫugann
 ṫaoine The French Church mar
 ainm ar an bṫṫrac ro anoir. Ar

Teampoll Naomh Tomáir. *Croker Waterford.*

feadh céim bliadan do bíos aippeann
as á raib i gcúinne de'n mainistir do
na daoine bocta do bíos inr an
órbuideul, agus teagair an éiríom
sallda ar riuibál i gcúinne eile di.
Feud féin gur aic é imteacht an
t-raoigail.

Teampoll naomh Tomáir.

Atá an teampoll ro ar cúl an
rtoir atá as Muinistir Óubáin i Spáir
Tomáir. Acheitear gurab é an tair
Henrí do tós é mar cúiteam do Dia
i tsaob Thomas à Beckett do mar-
bad ; ácht acheir an taitir páirais
de páir gurab iad na loclannaig do
tós é agus gurab é an teampoll ir
dorta i bporcláirge é. Atá daoine
eile agus acheir ríad gur ceann de
na teampollaib é do tósad i n-onóir
do naomh Tomáir .i. maistíreac boct
do cuiread cum báir ar ron an
éiríom inr an ceatramad céim
bliadan. Vad féirir go bfuil an
ceart as an taitir páirais. Ní

féadap tú nac amlaib do bí ré in a
 foctrac nuair tainis Henrí agus sup
 dein ré at-nuaóactan air. Do bí
 ré leat-'r-amuis de fallaib na
 catrac inr an t-rean-airipir agus
 baineann ré le dealliam supab ann
 téigead na Saebil as éirteact
 airpinn nuair do bíod seataí na
 catrac dunta oiria. Níl in a fearam
 de anoir act an pinniúr.

Teampoll micil naomta.

Foctrac eile é seo agus, dála
 Teampoll Naom Tomár, níl ann
 anoir de act an pinniúr. Acta ré ar
 eúl na tictite acta ar an taob toir
 de Spáio micil. Adeir na hugdaip
 linn go bfuil an pinniúr seo in a
 fearam ó airipir na loclannac agus
 deuppaó cuio aca sup aorta i ioná
 Cairleán Ragnaill féin. Má ip ríor
 go maib ré ar bun in airipir na loclannac
 do bí ré leat-'r-amuis de fallaib na
 catrac, agus do bí ré i ngiorraact
 leic-éuo rlat do Cairleán Naom Márta
 i. ceann de na trí cairleánaib do bí
 arcuinnib na catrac.

Teampoll Míicíl Naomta

Do bíodh aS déunamh upáirde de'n
teampoll reo aSúr aS léigeanh aif-
junn ann go dtí aimpirí Críomailí aS
annrín do cuireadh na Caitlicigh boicta
le fuacht aSúr le fán an t-raoḡail
aSúr do-éuarb na teampuill ar fán
comh maith leó. Níl don trídét ip na
leabhráib gur deín Críomailí don
éireadh ar Teampoll Míicíl, aSúr baó
féidir náir deín, aS t munair deín féin
ní le cion aip é. Atdá coinnleóiríde
ppáir i tTeampoll Mór na catrác
anoir aSúr aSéirtear go rabadar
tamall dá raoḡal i tTeampoll
Míicíl. Do bí poitig annro inr an
trean-aimpirí aS ip beas dá pían
ann anoir.

MAINIRTIR NA MBRÁITREAC N'DUB.

Atdá an fótáac ro ar cúl an Team-
puill Mór, ioir é féin aSúr an
tSráid Áro. Dé óro Dóminic ba
ead na Braitre Duba. Fuaradar
cead ón tríoimhó Henrí an Mainirtir
reo do cup ar bun i mbliadhain a
1226. Normánais ba ead na céuo
Braitre do bí innte aSúr an ceann

do bí oppa Gotofrid ba ainm dó.
Fear an-léigeannta ba ea é.
"Geoffrey of Waterford," tugtar
air ip na leabhair.

D'éinig go geal le ríochas Gotofrid
agus do bí an mainistir as dul i
méud agus i ráimh gur féin an
t-octmáth Henrí an crieideam. Do
ruagad na bráithre ar an áit an t-ara
lá de Aibreán i mbliadain a 1541.
Daineann fé le dealliam go raib
áitpeab mór ann an uair rin mar
léigtear go raib teampoll ann agus
cloigteac agus féipeul agus poilis
agus clór agus ruainlior agus leab-
arlann agus halla, agus do bí dá
foitéur fá an halla ro. Do bí cirtin
agus bádúr ann leir, agus ríór agus
"Seampa an Doctúra" agus "Halla
na mDapúnae," agus do bí trí foil-
éur fá an halla ro. Do bí trí gáir-
tíne beaga as gabail leir an áit agus
do bí dá foitéur eile fúta rin. Ioir
an mainistir agus an abainn ip eaó
do bí an poilis. Na cloca do bí le
na huaisgeannaib atá riad le feicrint
fór ar óil na t-igthe atá inr an
tSpáir Áir.

I mbliadain a 1558 táinig "Deití
Ruad" i gceolúin agus an bliadain
do bí i n-a cionn do bponn rí an
mainistir seo ar fear éigin aró ainm

do Sir Anthony St. Ledger, agus
 o'fán an scéul map rin gur táinig
 Seumar i gcoróinn i mbliadhain 1603.
 Inp an mbliadhain rin do-piúneadh
 iarracht ar a gceart féin do baint
 amach do na Caitliceachais bocta do
 bí i ndaor-bhuio le leic-éirí bliadhain
 noime rin. Sagar óg de óir
 Dominic do tug fá an obair reo
 agus o' éirig leir ar feadh tamaill,
 aet ni'l don tracht ip na leabrais gur
 tug ré fá an mainistir reo do baint
 den noeam do bí innte. Ceitpe
 bliadhna deus in a bliadhain .i. i
 mbliadhain a 1617, do-piúneadh tead
 cúirte bí agus do bíod an Cúirt
 Inór ar riuabail innte gac don bliadhain
 ar rin go dtí gur tógadh tead cúirte
 nuadh i Spáid Peardair. Is beag de'n
 mainistir atá in a rearamh anois aet
 amháin an túr nó an cloigthead. Is é
 an t-iongantair ip mó atá ann ná an
 corán nó an t-áirre atá fá talamh
 ann. Atá an t-áirre reo cúig
 tpoigthe ar doirde, agus atá ré moctta
 ríor agus ruar ón abainn go dtí
 Spáid Peardair.

An té do-geunadh maectham ar an
 Mainistir reo, ón lá do cuirpeadh an
 éad éloc innte go dtí an lá inoiu,
 naé iomda puo do cuirpeadh ré i
 gcuimne do. Do cuirpeadh ré i

geimhne dó na bpráitpe bocta do bí
 ann iní an trean-aimríí agus san de
 cúram oppa ó máidín go hoíche aet
 as guídeactain cum Dé agus a
 déunam a n-anima. Do bíodap mar
 reo ó doir go haoir ar feadh trí céud
 bliadhán gur táinig an Saranac agus
 gur cúir pé le fuaet agus le fán iad.
 Do cúir pé an teicead oppa go dtí
 na gleannata agus na pléibte, áit ná
 raib de cuideacta aca ann aet an
 fiad nó an faol-cú. Aet dá dhonaet
 iad na faol-cóin baó fearr do na
 bpráitpe teagmáil leó ioná teagmáil
 le raigtiúirib Sarna. Agus feuc an
 marlaó agus an íde tug na Saranais
 ar an mainirtir tar éir dóib na
 bpráitpe do díbirt airt. Do-migne-
 dap teac cúirte dí ! An leabap éitig
 in áit leabap an aipunn agus breit-
 eam na héugcóra as daopaó na nua-
 oine bocta cum báir in áit an t-fa-
 irt naomta i scaetaoir an faoiróine.

Ní feadap an maetnuigeann muin-
 tiri poptláirge ar an trean-aimríí
 reo nó an dtuigeann fíad an fceul
 ar don cor ? Is deacair a ráó go
 dtuigio mar dá dtuigfidir do beaó
 upraim aca do'n b-poetnac reo agus
 ní beaó boctain muc agus rtablaí cap-
 all agus apal aca or cionn uoigeanna
 na mánae agus na n-eapbog.

mainirṭir naom eóin.

Atá an fótrac reo idir Lána Eóin agus Spáio an Cairleáin. Prince John do cuir ar bun í, i mbliadhain a 1185, i n-onóir do Naom Eóin Soir-céulaíde. De órd Benedict na mánaig do bíod innte. Do cuirleadh an puagaint oppa i mbliadhain a 1577 agus do bponn "Deití Ruaó" an Mainirṭir, agus an talaín do bí ag gabáil léi, ar William Wyse. Atá fliocht an fíir reo inr an gcaoir fóir, agus an tead atá aca, tugtar Manor of St. John mar ainm air. Táinig bráitire de órd na Cistercians cum comnuíde inr an gcaoir i mbliadhain a 1642 agus do cuirleadar fúda i Mainirṭir Eóin, aet an t-Earbog do bí ann an uair rin .i. pátraiḡ Comartún, ní tnuḡrad ré cead doib fúirleadh ann agus ba éigin doib an bótar do tadhairt oppa air.

MAINIRTIR CAITRÍONA.

Le hair na háite in a bfuil Teac na Cúirte anoir ip ead do bí an mainirtir reo. Aoirtear go raib rí ar ceann dé na ceud mainirtreacáib do cuirtear ar bun in Éirinn. De órto Naomh Abuirín na mánaig do bíod innte. Do cuir an t-octmáó Henrí an puagaint oppa i mbliadain a 1540. Do bí cur do fállaib na mainirtreac i n-a fearaí go dtí bliadain a 1820, áct do rephoráó amac iad an bliadain rin nuair do bíod ag deunam an tpoicéio atá trearna an érpáin. Nuair do bí Teac na Cúirte ag á tógbáil puarad uais agur obair éloice tim-
ceall uippe; agur an corp do bí innte, do bí éirde agur páinne ear-
buig air

Teampoll naom pádraig.

Atá dá teampoll iní an éadair
anoir agus an ainm reo orra aet ní
do don éeann aca atáimíó as tagairt
annro aet do'n tpean-foetpac atá i
lána na Carrigine. Aoir pádraig
mac dothasáin, iní an leabair do reiríob
fé timceall píe bliadán ó íin as
cup ríor ar íortláirge, nuair do-
cuairt fé as feucaint ar an ífoetpac
ro gurab é ruo do bí íoime ná muc
agus arail i n-a gcoílaó ann. Nac
é an náire dúinn é go mbeaó a
leicéio íin de íceul le carab as
doinneac linn, agus ná íuil de íear
asáinn ar na íean-foetpacab reo aet
ítablaí muc agus aral do íeunam
íioó. Má ba ííú leir an íoream do
íab íomáinn íuil a ícoiríe do
íortab as á ícoraint ar íopairíb
íarna baó íoíi go mbab ííú linn-ne
púnt do íaíteam orra anoir agus
aríí íum íab do íornam ar na bea-
íííeacab agus ar an íimíí.

Dá íuarííeacé é Teampoll pá-
raig anoir, do bí lá eile aige agus
íáimí Mountjoy agus a íim ó íaile
íta íiaí íum é do íaint de na

Caitliceachais. Do baineadh díobh
 ainme rin é in ainm "Beití" a dt
 nuair fuair an bean macánta rin báb
 agus táinig Seumas i scoróinn adu-
 bairt na Caitlicis leó féin gur míchó
 dóib iarracht do deunam ar a gcuid
 féin do baint amach arís, agus do-
 cuadar go dtí an Úicáire .i. an
 tAchtair Seumas de fad, fá dhéin
 comairle cao ba maíe dóib do
 deunam. Adubairt an Úicáire leó
 gur' leó féin na teampull go léir
 agus dul agus na dóire do' orcailt
 gan ceao ó rís ioná ó ruidre. Ba í
 rin bliadain a 1603, agus an 11 aó lá
 de Aibreán do-chaid na Caitlicis go
 léir agus do' orcaluigeadar Team-
 poll pádrais agus do coirpís an
 Úicáire é agus ar maidin lá ar na
 bára do léis ré aifreann ann. Do
 bí na daoine bocta as pilead na
 nteor le átar agus le luatgáir agus
 ní beaó don páram oipa gan dul um
 trátnóna an lae rin agus an puo
 ceutóna do deunam leir an tTeam-
 poll Mór. Aoir an Úicáire, inr
 an cúntar do rcpíob ré, go raib an
 Teampoll Mór lán de pálaear
 pompa i rligé a'r gur dóis leat gur
 boctán muc é, agus ní raib ríu na
 haltóna ann ná raib bairte, brúigte.
 Do conluig na daoine agus do

nígeadair agus do glanadair é agus
 do bí altóirí nuad ann aca roim
 éiríge gréine ar maidin lá ar na
 bára. Nuair d'airis Mountjoy cad
 do bí ar riubal aca táinig ré féin
 agus a arm le fuinneam cum rmaet
 do cuporra. Do-risne ré longport
 as Grace Dieu agus d'órdais ré do
 muintir na catha na seataí
 d'ordailt dó nó go rcpiorrad ré iad
 féin agus a seatair de clár na tal-
 man. Do-éad d'octúir de faoit
 agus beirt fadair eile amac go dtí
 an longport cuige cum réitcead
 éigin do déunam leir, agus do maol-
 uigeadair com mór rin é a' r gur tug
 ré cead dóib airneann do rad i
 dtigtib na ndaoine aet gan dul i
 ngoire na teampoll. D'ordal-
 uigead na seataí annsin dó agus rcaoi-
 lead irtead é. D'fás ré timceall
 míle fear ar coinmead inr an cathair
 agus d'imtis ré féin agus an cuio
 eile dá arm go Corcaig. Daineann
 ré le dealliam gur congubis na
 Caitlicis a ngreim ar na teampoll-
 aib, mar do bí an Teampoll Mór aca
 i mbliadain a 1641 nuair táinig Tor-
 cairne an pápa cúca. Do-risnead
 Earbog de D'octúir de faoit i mbliad-
 ain a 1613, agus fuair ré báp i
 mbliadain a 1626.

Teampoll Ćríort.

Raġnall mac Šitric do ċuir ar bun an teampoll ro i mbliadain a 1050, aġur nuair tainis na Normánaiz do ċuireadar maire air aġur do mēu-uigeadar ē. I scaiteam an ċeaṭra-maō cēu dēus aġur an cūigeadō cēu dēus tōgaō cūis rēpēil ċimċeall air .i. Séipēul na Trionóide, Séipēul Naom̃ Nioclár, Séipēul ár Slánuigṭeóra, Séipēul Naom̃ Caitrín, aġur Séipēul Naom̃ Séumar.

Atá an Teampoll aġur na Séipēil go léir reŋorta amac anoir aġur Teampoll Mór na bṫroturṫúnaċ in a n-ionad. Do bīodar in a rearaṁ go dtí bliadain a 1773, aċt do rṫraċaō anuar an bliadain rin iad ċum rliġe do dēunaṁ do'n Teampoll Ṣallōa. Do baineaō an Teampoll ro de na Caitliceaċaib in aimpir "Beití Ruaid," aċt fuaraṫar air ē nuair fuair rí bār aġur do bī ré aca go dtí aimpir Ćromail. Nuair tainis Ireton i mbliadain a 1659, do ċuir ré a řaiġroiuirí ar iortaṫ ann. Do bī coinnteoiriṫe práir aġur airtio aġur umair an uirce coirpeacan aġur go leór iolmaitear eile do bī aġ

Teampoll Chríost. (Mar atá sí anois.)

gabáil leir an tTeampoll, do bíodair
 in poileir fá éalam aét fuair na
 raigiríúirí amac iad agus d'áirúig-
 eadair cum riubail leó iad. Aoir-
 tear go maib breir agus trí rícto
 tonna práir ann. IS móir do beaó
 na Sapanaisg as gearán ar an Alema-
 ineac anoir agus as cur loitiméi-
 peact in a leic, aét dá ttiocraó
 deamán anior ó ipuonn ní déunraó
 ré don iud níor meara ná mar do-
 migne Cromaill agus a luét leanamha
 nuair éangadair go Doptláirge. Atá
 na Sapanaisg anoir as ttioto ar son
 náiriúin beaga, mar beaó, aét nac
 breagha, má atá na náiriúin beaga as
 deunam an oipeaó rin cúraim dóib,
 ná tiubraoirí dúinn-ne na teampuill
 agus na mainirtpeaca agus na tal-
 ainte do báineadair dínn inr an
 t-pean-aimpir. B' aic leó rin, na
 ttiaróbeaóirí ! Atá an éalgaip-
 eact agus an ttiaróbeaóirpeact maí
 ionnta agus beir go brát.

An Teampoll Gallóa atá annro
 anoir do cúipeaó torac air i mbli-
 áin a 1773 agus do ériocnuigeaó é
 i mbliáin a 1779. Seán Roberts
 do ceap é agus éóg é. Atá ré
 deic ttioghte agus óct bpicto ar
 faio agus óct ttioghte déug agus
 dá rícto ar leiceaó agus dá rícto

triois ar doirde. Teampoll breagda
ir ead é irdis ann agus atá obair
canta ar na fallaib agus ar an
úrlár.

Atá go leór tuamaí irdis ann
baineann leir an t-rean-aimhir. Atá
ceann aca .i. tuama an Ríris, ann le
bheir agus ceitpe ceud bliadan. Ba
é an Ríreac ro do cuir ar bun
Séipéul Naom Séumar, rin ceann de
na réipéulaib do bí as gabáil leir an
rean Teampoll. Do bí an Ríreac
ceudna in a méir ar an gcaitir i
mbliadain a 1469. I mbliadain a
1482 ir ead tós ré an réipéul.
Atá tuama eile ann agus adeirtear
gurab é tuama Stranguell é. Is
amlair atá dealb fir agus é in éirde
cafa ar an leic aet níl ainm iona
dáta leir.

An Cript.

Atá an Cript gaird do Teampoll
Criorc agus doinneac do bead i
bporcláirge, baó fíu do dul as
feudaint air. Atá ré trí fíor triois
ar faid agus naoi ttriois deus ar
leithead agus reat ttriois deus
ar coirde. Atá áirre agus rtairge
as an ceann tear de agus adeirtear

go maib cloigtead or cionn an rtaighe
reo inr an t-rean-aimpír aét ní'l don
deimneadét aghainn go maib a leitéir
ann. Atá doirar aghur rtaighe eile
ar an taob toir de, aghur ríor an
rtaighe reo ir ead do maetá cum dul
irtead ann.

IS inr an gscript do bí iolmaitear
an Teampull Móir i bpolad ó rtaighe-
iúirib Ireton aét má do bí péin fuar-
adar amad é. Cladair aré' ainm
do Nioclár ó fiaera d'innir doib go
maib ré ann. Adeir daoine gur le
Mainirtir na mbraiteadé liad do gab
an cript aghur go maib corán fá
talam ioir an dá áit. Ní foláir no
do bí an raoḡal go hait aghur go tré-
na-céile aca nuair ba éigin doib a
leitéir reo de tig do deunam cum a
gscript do cur ar coraint ann.

Teampoll naom Amldoib.

Teampoll Gallóa eile é reó anoir.
Atá pé gairt do Teampoll Críort.
Do bí teampoll annro ag na loclan-
nadaib inr an t-rean-aimpír. Adeir-
tear gurab é Sitric do cuir ar bun é
i mbliadain a 868, i n-onóir do Naom

Amhlaoibh, rin naomh do bhain le n-a
 lochlannaéadhb féin. Nuair éainis na
 Normánaigh do bí ré in a fothrac agus
 do-misneadh at-nuaéadachan air, áct
 in ainm an aithearuishte (.i. an
 Reformation) éainis an mí-ádh air,
 dála na tteampoll eile, agus do bí
 ré in a fothrac ariar ar rin go dtí
 bliadhain a 1734. Do-misneadh at-
 nuaéadachan eile air, an bliadhain rin,
 agus atá ré in a tteampoll Gallóidh ó
 rin. Earbogh Gallóidh ariar ainm do
 Tomár Milles do éail le é tógáil
 an uair rin, agus nuair do bí ré as
 fágáil báir do' fás ré trí róp deus
 púnt as Comhóil na Cathrach ar coin-
 geall go dtuabairtí deic bpúint ra
 mbliadhain mar tuarparóal do cibé
 minirtir do beadh as gabáil leir an
 tteampoll ro. Is é an t-Earbogh
 ceudna ro do éail leir an gcling do
 deunamh áct fuair ré conghamh ó
 dáoinibh eile cum na hoibne rin.

Atá go leór tuamái i tteampoll
 Amhlaoibh agus ir ann atá móir-éirí
 de máitibh poptláirge curta. An
 pulpait agus an cádaoir earbuis atá
 ann, ir de dháir dhó atá ríad deunta
 agus atá obair sheanta oirra.

Τεμπόλι na Μαινιρτερεά. *Hughes, Waterford*

mainistir mhúire naomhtha.

Ar an taobh éall de'n ábainn do b'í
rí reo. Teampall Shallda atá ann
anoir. Diarmaid mac Múrcada do
éirí ar bun í, i mbliadain a 1151,
agus do b'ponn Rí Shéán talamh
agus maoin uirre, i mbliadain a 1240.
Do b'ponn Dáicí Fitz-Milo .i. Dapúin
Uib Eiric, tuilleadh talman uirre an
bliadain éiríona. Mhá Rí Shalta de
óir naomh Abúirtín do bíodh innte.
Do éirí an t-octmádh Henrí an t'íbir
orra, an t-ara lá de Aibreán, i mbliadain
a 1540. I mbliadain a 1584, do
b'ponn "Deicí Ruadh" an mainistir,
agus an talamh do gab léi, ar Coimhthil
na Caepraé ar £59 : 1 : 8 pa mbliadain,
agus atá an talamh aca fós.

na Teampuill Caitliceada.

an teampoll mór.

1 mbliadain a 1793 is eaó
tógad an Teampoll mór. Fíce míle
púnt do corain ré. Ba é Seán
Roberts do ceap é. An cúigeaó
lá Bealtaine 1792, do cuairt
triúr sagart .i. an tAchtair Tomás ó
hEacúigeirín, an tAchtair Pól de Paor
agus an tAchtair Séumair de Paor, or
comair Comháiil na Caítrac o'iarraió
ionad an teampuill seo agus fuara-
dar é ar leat-cóiróinn sa mbliadain
agus léir 999 bliadain. Do bí rean-
féirpéul ar an áit ceudna an uair rin
a. tógad 1 mbliadain a 1700, aet do
leagad é cum rlighe do teundam do'n
teampoll nuad. Teampoll breagda
is eaó é irtiis ann, ar son ná fuil aon
deallraim mór air ón taob-'r-amuis;
agus na fuinneóga agus na pictiúirí e
atá ann atá ríad ar áilneact.

Atá uaiigeanna dá réus Earbog inr
an oTeampoll ro, cuir aca leat-'r-
irtiis agus cuir aca leat-'r-amuis.

15 ann atá uaisg Óoctúir Hussey .i. an ceud uachtarán do bí ar Coláirte pádrais i Muig Nuadac. Do migneadh Earbog dé i mbliadain a 1797, agus fuair sé báir i mbliadain a 1803. Do bí sé ar baile i mbliadain a 1798, nuair do bí an bualaó sca i Loc Sar-main. Táinig raigidiúirí go Port-láirge agus do bfuadair irtead in Tis an Earbuig agus d'fanaodar ann dá aimdeoin ar feadh trí bliadna. Ní dóca gur tuig muintir Sárana reul na " Náiriún mDeas " an uair sin.

Atá go leor rudaí baineann leir an t-pean-aimeir le feicint inr an oTeampoll Mór. Atá lampa or comair Altóir Naom Seóram agus atá sé reiribhta air gur bhonn Tomár Nunezeal ar an t-Sácrómainc Ró-Naomta é, i mbliadain a 1738. Atá leat-doraeen coinnleóiríde práir ar an Altóir ceudna agus an reiribinn reo orra :—"Paróirte Míicil, 1769." Atá dá éloic meadacáan in gac coinnleóir sca. Atá pictiúir an Madonna ann agus ir é an t-Atair Tiobóir ó Ciarmaic .i. Áirdearbog Ephesus, do bhonn ar an oTeampoll é, i mbliadain a 1835. Atá cailir ann agus an reiribinn reo uirre :—"S. Brigida—R.D. Ternatius (Teigue) Dempsy, me fieri fecit, Anno. Dom., 1646, S.

Catherine." *Atá cailír eile ann, do bhonn an t-Ádair Colum ó Muirneagáin ar Seipéul an Páipóirte i mbliathain a 1722. Atá leat-doraeen coinnleóiríde aigíto ann agus fad ceann aca óá éiríis ar doiríde. Labráir ó Corráin éigin, ó Cadiz do bhonn iad, i mbliathain a 1751. Atá cailír óir ann agus an rcpíóinn reo uirre :—" Ora pro Dr. Thoa Valois, alias Walsh." Atá cailír eile óir ann agus an rcpíóinn reo uirre :—" Domum Rt. Rev. D. D. Fran. Phelan, Parochiae Suae S. Michaeli Waterfordiensis, A.D. 1744." Atá cailír aigíto ann agus an rcpíóinn reo uirre :—" Rev. John Quirk, A.D., 1813." Atá cailír ann do bhonnad ar an Ádair Páipóirte ó Maoil Rian, O. O. i mbliathain a 1869, agus cailír éile .i. cailír an Iubail, táinig mar bhonnatanar ón Róim i mbliathain a 1887. Atá monrtrianr óir ann agus an rcpíóinn reo air :—" Waterford. 1869, Dominick O'Brien, Episcopo et Ecclesiae, Cathedrali SS. Trinitatis, Michael Walsh, et Soror Ejus Donum Istud Obtulerunt." Atá pé trí troigíte ar doiríde. Atá coirreacán (.i. tabernacle) aigíto ann atá éiríre troigíte ar doiríde, agus an óirnáto atá air, atá rí ar áilneact.*

Δτά cúis painéil aip agus na
 rcpibne reo oppa:—1. 1S le Dia
 agus le oispiuib pól de faoit é
 reo. 2. 1S le pól de faoit é reo.
 3. (.i. an painéal láir) 1729. 4. 1S le
 pól de faoit é reo. 5. 1S le Dia
 agus le oispiuib pól de faoit é reo.
 Déuntarúráio de'n coirpeacáin reo inr
 an oTeampoll gac Diarbasoin Áluinn,
 Δτά minn (.i. reliquary) aipio ann
 agus an rcpibinn reo aip:—"Orate
 pro Dr. Laurentia Carew, 1752."
 Δτά cpor ann agus an rcpibinn reo
 uippe:—"Ista particula ligni sacra-
 tissimae pertinet ad Ecclesium
 Cathedralem, Sanctissime, Trini-
 tatis, Waterfordia, I. H. S., M. A. R.,
 1620." Aveirtear go bfuil curo de'n
 admad do bí i gcpor ár Slánuigíteóra
 inr an gcpoir reo.

Na héioí Δτά inr an Teampoll
 reo, Δτά curo aca an-sorta. Aveir
 Doctúir Ryland in a rtaip go bpa-
 ré cúis cōpa ann i mbliadain a
 1824, Δct ní'l anoir ann Δct ceitpe
 cinn. Δτά gac cōpa aca timceall
 ré troigste ar fairo agus ceitpe
 troigste arleitead. Meilibeint uaithe
 Δτά in dá ceann aca, agus meilibeint
 dearg inr an dá ceann eile; agus Δτά
 oir-ghéar oppa go léir ná fuil don
 áilneact Δct é. Δτά Seact n-Dóláir

na Maighdine Muirre tarraingte amac
 ar ceann aca. Do bí na cópaí reo i
 bpolac inr an tigh fá talam (.i. an
 cript) atá le h-air Teampoll Críort
 ó ainmhir Críomail go dtí timcheall
 bliadain a 1797. Ba é an t-Earbog
 Gallóid .i. Doctúir Chevenix, fuair
 ann iad agus, ba maic an maire rin
 uaid é, do bhonn ré ar Doctúir
 Hussey iad. Aois na daine supab é
 an pápa .i. Innocent III., do bhonn
 na cópaí reo ar an Sean-Teampoll,
 aet an tream ir fearr tuisceann an
 rceul agus an obair atá orra, aois
 riad sup inr an reimad céud deus
 do-mignead iad, agus, do réir deall-
 ram, supab é an t-octmad Henrí do
 bhonn ar an tTeampoll iad fá'r réun
 ré an creideam.

Atá trí leabair ainm inr an
 Teampoll Mór atá an-dorta. Atá
 ceann aca i gcló ó bliadain a 1705.
 Atá clúdach ainm ar an dá ceann eile.
 Uachtarán Coláirte Lúbdain .i. Doctúir
 Eóin Ceant, do bhonn ceann aca agus
 Doctúir ó hEadti gearr do bhonn
 an ceann eile.

teampoll baile bricín.

I mbliadain a 1806 iriadó tógadó an teampoll ro. Ba é an tAchtair Piaras de Paor do bí in a fásairt paróirte ann an uair rin agus ar rin go bfuair ré bair i mbliadain a 1828. Atá a uais inr an poilig le hair an teampull. Séipéul cinn tuigse do bí i mBaile Bricín ar fearó céud bliadán éigin go dtí gur deinead an teampoll ro. Teampoll breághda, fada, fairring, ir ead é agus atá cloistead móir trom ar an taob thoir dé.

Atá dá leic in a fearam le falla na poilige agus atá riad an-dorta. IS amhlaid tógadó irteac ó poilig Cille Banna iad. Do bí ceann aca le uais an Achtair Dáicín ó Conaire a fuair bair i mbliadain a 1766, agus an ceann eile le uais an Achtair Páirtinán Toibín a fuair bair i mbliadain a 1735. Atá Cill Banna agus Baile Bricín in don paróirte amáin .i. paróirte na Tríonóide leat-'r-amuis nó Trinity Without.

TEAMPOLL NAOMH PÁDRAIG.

Baó féidir na fuil don teampoll i bporcláirge ir mó do cuirfead an troc-íaoḡal i gcumne do úine ioná Teampoll Pádraig. Atá ré irctis ar cúl na dtighe atá ar an taobh tear de Spáio Seóirre agus san don puo áct lána beas cumans as dul ó' iarraect air. Stór arbdair ba ead é i dtorac agus nuair do únad na teampuill agus na réipéil agus do cuirfead an puasaint ar na pasartuib, do bíoir as ráb airinn annro i san fíor do íaigtoiruib Sarna. Do bí ré i bpolac ó íuilib na nḡaoine mar do bí na tighe ar sac taobh de, agus ní raib a fíor as doinneac áct as na Caitlic-eacuib go mbíod an t-airpeann ar riubal ann. In áit a céile do righead teampoll de'n rean-rtór. Níl don cúnar cruinn asainn ar catáin do cuirfead torac air áct do bí an tAdair Eudmonn Eibearpo in a íasart papóirte ann i mbliadain a 1704, agus atá leabair bairtíó fór ann do bí in úráio i mbliadain a 1731. Adeir an tAdair Pádraig de Paor

linn go raib Paróirte Naom Pádraig
 agus Paróirte Naom Amhlaoib in don
 paróirte amháin i dtorad an t-oét-
 mád céud déis, agus gur riasairt
 de órd lora do bí in a gcúram an
 uair sin. Do bí riasairt an úird reo
 ann go dtí bliadhain a 1798, cibé faoi
 in a diad sin d'fhanadar ann. Atá
 cailír agus monrtanr ann fós agus
 riasairt de órd lora do bhonn ar an
 teampoll iad. Atá an rcpibinn reo
 oppa ardon: "Ecclesiae Parochiali
 Sancti Patricii Waterfordiae dona
 dedit Revdus D. Joannes St. Ledger,
 an. 1776." Ba é an riasairt ceudna ro
 do bhonn ar an teampoll na rean-
 pictiúirde atá ann. Fuair ré bár
 i mbliadhain a 1793, agus ata ré curda
 i poilis Naom Pádraig .i. an t-rean-
 poilis atá timdeall ar teampoll
 Galloda Pádraig. Atá rean-leabhar
 bairtíó inr an teampoll agus an
 rcpibinn reo air:—"Liber Baptiz-
 atorum in Parochüs S. Patrit et S.
 Olav. Waterford Die 13 tia Feb.
 1742-3." Atá maisirtreár na rcoile
 in a comnuide anoir inr an tís do
 bíod as na riasairtaib an uair sin.

teampoll naomh éoin.

Atá Teampoll Éoin ar an taobh toir de Shráid Páinneill. I mbliadain a 1842 ir ead do cuireadh an ceud cloch ann, agus do éiríodh uigeadh é i mbliadain a 1850. Ba é an tAchtair Pádraig ó Muirgeara do bít in a fadart paróiste ann le linn na h-aimire rinn. Fear de Muintir Cachtáin ó Baile Átha Cliath do ceap é, agus fear ó Bortlárige arbh' ainm do Toirdeallbhad ó Raigallais tóg é. Níor tógadh an cloigthead go dtí bliadain a 1863. Ata cuid de sean-falla na cathrach le feiceint ar cúl an teampuill seo.

Atá cailír airgid i nTeampoll Éoin agus an scríbhinn seo uirthé :—
“ Matthias Quilty, Malaga, 1726.”
Atá sean-cailír eile do bain le paróiste Éoin in a t-sean-aimir ag an Achtair Pádraig de Paor, agus do scríobh sé cuntas uirthé in a
“ Waterford Archaeological Journal, ” i mí an Iúil, 1909.

Atá cailír óir ag an Achtair Miceul ó Dublaic do bhonnadh ar anncail a atar .i. an tAchtair Tadhg ó Dublaic nuair do bí sé i bparóiste Éoin, tim-

ceall bliadain a 1840. I mbliadain
a 1625 do-mígneadh an cailír reo,
agus ír dóca gurab í an cailír ír
breáxta agus ír doirta ír na Déirib í.
Is doirta í ioná don ceann de na
cailírib atá ír na teampollaib. Do
tairbeáin an tAdair Miceul do na
daoinib í as feir bportláirge anuraid,
agus baó féidir go dtairbeánfaó ré
i mbliadhna arís í as an Oipeadatar.

TEAMPOLL NAOMH PRÓINSÍAS.

Talam naomta ír ead ionad an
teampuill reo mar ír ann do bí
Séipéul Múiré (.i. "Our Lady's
Chapel,") iní an t-rean-aimíir, agus
atá Lady Lane mar ainm ar an
t-rráio fóir. I mbliadain a 1834 ír
ead tógadh an teampoll atá anoir
ann, aet do méntuigeadh é timceall
deic mbliadhna ó rin. Atá óir
bpróinríar ar bun i bportláirge ó
bliadhain a 1240. Na bpráiríe liata
tugtaoi ar íasartaib an úirí reo iní
an t-rean-aimíir. Do ruadh ar a
mainíiríir agus ar a n-áiríead íad
i mbliadhain a 1548, agus do cúiríead
le ruact agus le fán íad. Aet má
cúiríead féin, bí riúráilte de nár

tréigeadar an cáthair ar fion gur
beas dá dtuaispe arís le págbail ar
feadh dá ceud bliadhán in a dhiaidh sin
is dóca go rabhadar in áit éigin ar
fúto na cathrú nuair do bí Luke
Wadding in a garrún. Meisead go
rabhadar ní raead ré in ar an óro sin
tar don óro eile.

Do bí Luke Wadding ar ceann de
na daoine ba léiganta dá n-áil ar
an raogal le n-a linn féin agus ba
máir, agus ba móir, é a conghnam cum
an cneideam do coimead beo in
Éirinn. Rugadh é i mbliadhain a 1588,
agus do glac ré óro pópóiriar i
mbliadhain a 1605. Do cuir ré
Coláirte Naomh Isidore ar bun in ar
Róim i mbliadhain a 1625 cum léig-
eann cáthair do ragarcaib ó Éirinn.
Do bí ré féin as teagairc ann ar
feadh tamail agus do bí ragarc eile
ó pópóiriar .i. Mártan Ureathnac,
as cáthair conghnam dó.

Do bí an raogal go dona as na
Caitliceacháib bocta in Éirinn le
linn na haimpeirinn áit ba meara
do bí ré as óro pópóiriar ioná as
don óro eile. Do bí gráin fá leir
as na Sapanacháib ar an óro sin agus
do ruagadar na ragarcaib ó áit go
háit, agus doinnead aca a bfuadad
teacht ruar leir do cuiread cum báir

é. Do-piúneadh “outlaws” an uair
 rin díobh agus “outlaws” ir eadh fóir
 iad do-réir dlíge Sárna agus Maiciú
 Siúdaí. Acht má bí an ríogal go
 dona abfuir aca, t’orpcail Dia
 beáirna dóib tar lear, agus fuairadar
 ioradar agus forcad i Lúbháin agus in
 an Róim agus in an Aleimáin féin.
 Tós Rí na hAleimáine .i. Frederic
 II., teadh agus áitreadh dóib i gCathair
 na Bráige, agus do méudais Frederic
 III. é i mbliadhain a 1652. Is iomdha
 Éireannaíocht beocht do cáit teichead le
 n-a anam ó ríagtoiríib Sárna agus
 fuair forcad in an teadh ro i gCathair
 na Bráige. Atá dá leabhar in an
 R. I. Academy i mBaile Átha Cliath .i.
 “Theologia Dogmatica” agus
 “De Divina Revelatione,” do
 scríobhad i mainistir na Bráige, agus
 Éireannaíocht do scríobh iad. Do scríobh
 Antoine ó Murréada ceann aca i
 mbliadhain a 1753, agus do scríobh Art
 ó Urrain an ceann eile i mbliadhain a
 1762. An té do léigread na leabhair
 reo do tuisgeadh ré go raib “cultúr”
 as an nOream do scríobh iad.

Nuair do bhead an ainistir in Éirinn
 agus do-chaid reabhar beas ar an
 troc-ríogal do cuir na Urdáire
 liata rúta arís i bPortlárige in an
 Lána a dtugtar The South Parade

áir, ásur ó'fánadar ánnrín go ótí
bliadain a 1850. Tógadar an teac
atá aca anoir an bliadain rin, áct do
bí an Teampoll tógta aca ré bliadna
óeus poime rin.

Atá ré cinn de cáilirib i o-Team-
poll ípóinriar atá an-dorta. Atá na
reiribne reo oppa:— (1) "Hujus
possessor Dermotus Hanin, Sacer-
dos, 1628. Timoleague." (2) "Joan-
nes English Burgensis de Cloninell
et Margarita Power, Exor ejus, me
Sibi posterisque fieri fecerunt quib-
usque ut propitius sit Deus orationi
Ano. Dni. 1645." (3) "Paupertus
me fecit ad usum Prs. Frs. Andrae
Russell, Ordinis Minor, 1684." (4)
"Revs. D. Rich. Cannon Syndicus
ff. min. con. de Rosriel me fieri
fecit illisque donavit, an 1686."
(5) "Pro Conventu F. Minor. de
Youghal me denuo fieri fecit,
1751." (6) "Doms Sinnot et E.
Lincoln hunc Calicem dono dederit,
ff. min. Civits. Waterfs. denuo me
fieri fecit Frs. Phelan, 1774."

TEAMPOLL NAOMH DOMINIC.

Spáir an Oroiáir ip ead atá
Teampoll Dominic. Atá ré gairt
do reáct gcéad bliadán ó cuirtear
Óro Dominic ar bun i bPoptlainge.
Na bPaitre Duba tustaoi ar fásart-
aib an úirto reo inr an t-pean-aimrín.
Ba leó an áit a tustar Black
Friars Abbey ar anoir, go dtí gur
ruagad ar iad i mbliadain a 1541.
Is beag dá tustairc atá le fásbail,
ar fearó trí ceud bliadán in a bliad-
rín, áct atá a fíor agáinn nár tréig-
eadar an cátair agus ip dóca gurab
amlaio do bíoir ar ioróar i bPócair
dóine muintearóa agus a fáo
aifinn agus ag éirteáct faoiróine
in gac don áit ba túirce cúca. Léig-
tear gur cuir triúr aca fúta in tig
éigin da gcuid féin i mbliadain a
1756, áct ní'l don cúnar cá raib an
teac ro. i mbliadain a 1784 fuair
ceann de fásartuib an úirto .i. An
tátair Antoine ó Dubain, reilb agus
léir tige i Spáir Tomás, díreac or
comair an rtoir atá ag muintir a
comainme inr an ttráio ceudna anoir.
Do bí fásart eile de'n óro .i. An

τὰς αἰρὶς ὁ Μαοιὶδομῖναις, in a com-
 mune ar an Manor i mbliaðain a
 1830, in τῆς ρυαῖρ ρέ ὅν Εαρβογ .i.
 Doctúir ó ρυαῖρ. Deapalc píteapir
 ir ead an teac ro anoir. ρυαῖρ an
 τὰς αἰρὶς ὁ Μαοιὶδομῖναις báp i mblia-
 ðain a 1865, agur an τ-Εαρβογ το bí
 ann an bliaðain rin .i. Doctúir ó Bpi-
 ain, d'iaip ρέ ar an Áiprocéann (.i. an
 Provincial) το bí ar Óro Dominic
 teact agur an τ-Óro το cúp an bun
 apír i bporcláirge map το bí ρέ inp
 an τ-ρean-aimpír. Táinis an Pro-
 vincial i mbliaðain a 1866 agur το
 céannuis ρe teac muintipe agur ρτόp
 apbair το bí i Spáio an Opoicío.
 Do-μῖgneadó ρéipéul de'n ρτόp, agur
 d'opcaluigeadó don pobul é i mí an
 Máirta, 1867. Ba ρυαῖρ an torpu-
 gáð é act má ba ρυαῖρ ρéin το bí
 lám De leir agur map cómapta go
 raib ρeuc an teampoll bpeagáð a atá
 ann inoiu.

O'fan an pceul map rin aca ar
 pead cúis bliaðna. To bí agáio na
 noaoine oppa ó topac agur an pobul
 ag méuougáð cúca ó Doimnac go
 Doimnac i plogio a'r go mbioð na
 oaoine bpiúigte oingte ar a céile pa
 ρéipéul beag. To cúp ρeo mipeac
 ar na ρagapcáib cum tabairt pá
 teampoll nuad to deunam agur το

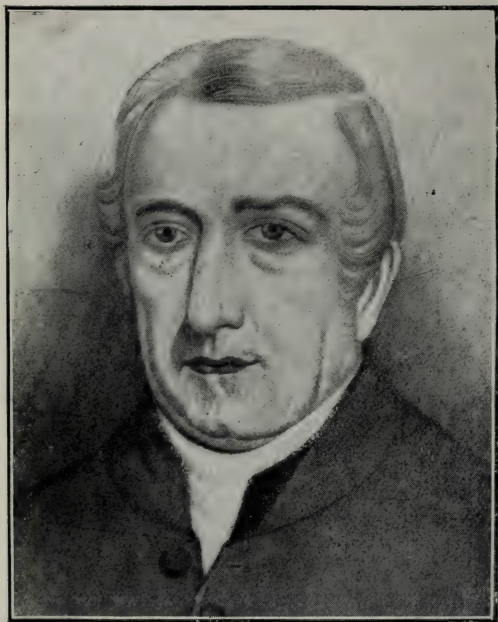
beannuigeadar cúpla teac eile cum
 plige do deunamh dó. Do-uirpead
 an céud cloch inr an teampoll nuad
 i mí na Bealtaine, 1874, agus trí
 bliadhna do bain ré díob é tógbáil.
 Ata ré deunta ar nór teampuill na
 Róime agus na h-íodáile. Níor ceir-
 nígead an t-airgead air nuair do
 bíod as á deunamh aet gac don adbar
 dá feabhar do cup ann agus atá a
 rliocht air ip fada an riubal do-
 géuntá fá bfeicfeá teampoll níor
 deire ná é. Atá ré céud agus don
 trois deus ar fad agus atá an
 cloigteac reat bpiet trois ar
 doirde. Don míle deus púnt do
 corain ré an céud lá aet ip íomda
 púnt caillte leir ó rin as cup
 órnáide air. Dá deireat é leat-'r-
 amuis, ip deire ioná rin é ipis ann.
 Atá an altóir agus an pulpit agus
 íomáige na naomh go cana, agus an
 obair atá timceall ar altóir na
 Maigóine Muire atá rí ar áilneat.
 Níl a leitéir eile in don teampoll i
 leat Moza. Is amlaio atá corónu-
 gad na Maigóine beannuigte tappa-
 ingte amac ar an bpalla agus é go
 leir deunta le clocaib miona. Atá
 cloca de gac don dat ann agus atá
 cuio aca ná fuil níor mó ioná púintín
 bíoráin. Doinneac do bead i bpoit-

lárige, baó fíú dó dul as feúcaint
ar an altóir reo.

Atá íomáig beag neam-choitceannta
—íomáig na Maigóine Muire agus
an leanó iora in a baclain—inr an
teampoll ro. Atá sí timcheall trois
ar doiríe agus í déunta de dair
agus órnáio canta uirre. Adeirtear
go raib an íomáig reo inr an trean-
máinirtir agus nuair do ruasao na
rasairt ar an áit gur tugaodar leó
go luimniú í. Tugaó ear nair go
porcláirge í nuair tógaó an team-
poll nuao. Atá trí cailíri airgid
inr an teampoll agus na scríobne
reo orra :—(1) “ Ex dono Anasta.
Maddan pro Fratibus. Predic.
Residentibus Waterf. anno Domini
1631.” (2) “ Conv. Waterford, O. P.,
Fr. Patrick Marshale, D. D., 1721.”
(3) “ Conventus Waterford, Ord
Praed, orate pro Thoma et Maria
Mulcherin Als Nagle, 1729.”

Ἀνὸν Ὑπάταιν Ἐἰγνεαῶν Ρῖρ.

Scoileanna na Cúirte.

mainistir énuic síon.

Atá an mainistir seo i Spáir na Dearraice. IS annro do cuirtear toraí ar Órto na mBáirede Cúirteamail i mbliadain a 1802. Éamonn Éigheacán Ríar do cuir ar bun an t-órto. Aduirtear daoine leat gur i bPórtlárige rugaí an Ríreac áit ní h-ann. Rugaí i gCathain é i mbliadain a 1762. Roibeir Ríar a áit ar agus Máiread ní Cúirteamail a máit. Do bí riopa as dearbáit ar Roibeir i bPórtlárige agus nuair do bí Éamonn reat mbliadna deus o'air eus a annail leir é agus o'fás ré a eir in t-raoíal aige nuair do bí ré as fágbail báir.

Do bí Éamonn as maetnam ar éirige ar an riopa agus dul in órto éigin lá agus é as riubal leat-r-annuig den áit. Do bí reata buacailiúe beaga as rugaí ar an mbótar poime agus do reat ré agus do cuir ré caint oppa. Cibé pur adubraíar leir o'airín ré oppa ná

na bhadar niamh ar rcoil agus ná raib
 rior aiteanta a sgeiríomh aca. Sin é
 do cuip in a aigne an t-óir nua do
 cuip ar bun cum léigean 1 n-airce
 tadbairt do páirtib bocta nárb'
 acfuinn dóib díol ar. Do-cuaid ré
 annrín agus do cuip ré an
 rceul 1 scomairle an Earbuig .1.
 Doctúir Hussey, agus do cuip ré rin
 mipead air cum dul cum cinn leir an
 obair. Do cuip ré an rcoil do páirtib
 bocta ar bun san móill aet níor
 cuipead an t-óir ar bun go dtí lá
 Bealtaine 1 mbliadain a 1804. Atá
 an t-óir as dul i méud agus i neart
 gac bliadain ó rin agus atá ré ar bun
 anoir in gac don baile mór ar fúo na
 héireann naé mór.

Do bí an Ripead in a ceann ar an
 óir go dtí bliadain a 1838. Fuair
 ré bár an 29aó. de Iúghnara, 1844,
 agus atá ré curta inr an poilis beas
 atá as gabáil leir an mainirtir. Do
 bí ré rícto bráctair inr an óir an
 bliadain fuair ré bár. An aibíto do
 bíto air, atá rí aca fóir inr an
 mainirtir.

COLÁISTE NAOMH EÓIN.

Atá Coláiste Eóin ar bun le bpeir
agus céud bliadán, ré rin an coláiste
féin, áct ní'l an teac ar bun an fáir
rin. Sé píctó bliadán ó rin ní piú a
ráo go raib don rcoil i bPoptláirge
do Caitliceaí do dearcab an
troc-íaoḡail do bí ann ar fead dá
céud bliadán poime rin. Do bí
breacad beas ar an troc-íaoḡail le
linn a'r Doctúir Hussey do beir in
a Earbog, agus do-migne ré iarraet
ar rcoileanna Caitliceaí do cuir ar
bun aip. Ba é do cuir Óro na
Toirbirte ar bun in an cáir agus
ba maí é a conḡnam cum Óro na
mBráitíreac Crioirtamail do cuir ar
bun. Do cuiread trí áro-rcoil ar
bun le n-a linn com maí.

Do bí rcoil aca ro ḡair do
Óroicead Eóin. Doctúir Céitinn do
cuir ar bun i nuair do bí ré in a
ḡairt paróirte i bParóirte Eóin.
Do bí rcoil eile i Spáir Uilliam
agus beir ḡairt de Óro Dominic in
a bun. An tríomad rcoil do bí rí i
Spáir Eóin in an tig móir atá in a

fearaí fós ar an taobh toir de'n
 trráid rin. An tAchtair Tomár ó
 floinn, D. D., do cuir ar bun an
 rcoil reo nuair do bí ré in a Sagar
 Paróirte i bParóirte Míicil. Ar na
 trí rcoil reo ir ead o'fár Coláirte
 Éoin. D'airtrigeadó an rcoil ar Spáid
 Éoin go dtí an Manor timcheall
 bliadain a 1807, agus ba é rin torad
 an Coláirte. An Doctúir Seán de
 Paor do bí in a Earbog an bliadain
 rin.

An tAchtair Tomár ó Murréada an
 ceud uachtarán do bí ar an gcoláirte.
 D'éirig ré ar i mbliadain a 1814,
 agus do togaó an tAchtair Nioclár ó
 Fuadán mar uachtarán in a ionad.
 Do-righeadó Earbog den Achtair
 Nioclár i mbliadain a 1837. Níor
 fan ré aet ceitpe bliadna inr an
 Coláirte. Do bí an tAchtair Gearóid
 ó Congaile in a uachtarán ó bliadain a
 1818 go bliadain a 1822, agus do bí
 an tAchtair Uilliam Abrahám in a
 uachtarán ar rin gur deineadó Earbog
 de i mbliadain a 1830. Do bí an
 t-Achtair Séumas Cúc in a uachtarán ó
 bliadain a 1830 go bliadain a 1834,
 agus an tAchtair Dominic ó Buiain in a
 uachtarán ar rin go bliadain a 1853.
 Do-righeadó Earbog den Achtair
 Dominic i mbliadain a 1855. Do bí

an tAchtair Séumas Cúc in a uaéctarán arís ó bliathain a 1853 go bliathain a 1854. Fuair se bár an bliathain sin agus an t-uaéctarán do bí in a dhiaid ann .i. an tAchtair Miceul de Bál, fuair ré bár i mbliathain a 1855. Fear ó Dún Garbhán .i. an tAchtair Pádraig ó Cléirigh, do bí in a uaéctarán ar feadh dá bliathain in á dhiaid sin. D'éirigh ré ar i mbliathain a 1858 agus do-éadar ré go Paróiste Cill Shonait agus fuair ré bár ann.

Do bí an tAchtair Pádraig ó Dubhláine in a uaéctarán ar an gColáirde ó bliathain a 1858 go bliathain a 1873, agus ip i scaiteam na hampire sin sin tógadh an Coláirde nua. Do cuirfeadh an ceud clóc ann Lá 'le Oibráin i mbliathain a 1868, agus trí bliathna do bain ré díob é tógbáil. George Goldie do tarrainis amach é agus fear de Muintir Mhaoláin ó Corcaigh tóg é. Ba é an fear céadna ro tóg an Teampall Mór i nDúrlar Éile agus Teampall Peardair agus póil i gCorcaigh. Do cailleadó trí míle píeadó púnt leir an gColáirde as á tógbáil. D'orcaluigeadh é i mí na féile Micil i mbliathain a 1871, agus d'éirigh Doctúir ó Dubhláine ar beir in a uaéctarán ann i mbliathain a 1873. Atá Doctúir ó Dubhláine

beo f6r agus at6 r6 in a Sagar
Par6irte i S-Carraig na Si6ipe
anoir.

Do b6 an t6tair S6umar 6 Cl6irg,
D.O., in a ua6tar6n ar an sColair6e
6 bliad6in a 1873 go bliad6in a 1876.
Do b6 fear breag6a Sa66alac as
m6inead6 ann le linn na haimirpe rin
.1. Tom6r 6 h6ic6e. At6 l6imr6r6bne
f6r inr an 6olair6e do r6r66 r6.
Do b6 an t6tair Riarar de Paor in a
ua6tar6n 6 bliad6in a 1876 go
bliad6in a 1881, agus an t6tair
Se6raim 6 Paol6in in a ua6tar6n ar
rin go 6t6 bliad6in a 1888. Do b6 an
t6tair Reir66 6 R6or66in in a ua6-
tar6n 6 bliad6in a 1888 go bfuair r6
b6r an bliad6in do b6 in a 6ionn. Do
b6 an t6tair Uilliam Mac S66ig in a
ua6tar6n 6 bliad6in a 1889 go
bliad6in a 1902, agus an t6tair
Uilliam Brea6nac in a ua6tar6n 6n
mbliad6in rin go 6t6 bliad6in a 1911.
At6 an t6tair Donn6ad 6 Paol6in in
a ua6tar6n 6 rin.

COLÁISTE PÁIRC AN UISCÉ.

Le na bpráitrib Cníortamla an Coláiste seo. Atá ré amuis ag ciora na caérad ar bpuac na habann. Do cuiread ar bun é i mbliadain a 1892. Do cuir Mná Ríagalta úirio Urrula rcoil ar bun inr an tig ceutna ro ceut bliadain ó rin aét níor fana-
dar ann aét bliadain. Clann doime móra bíonn ar rcoil ann.

COLÁISTE DE LA SALLE.

Táinig bpráitire an úirio seo (.i. Óirio Eóin Dairte De La Salle) go poit-
láirge i mbliadain a 1887, agus do cuireadar an coláiste ar bun an bliadain ceutna. Coláiste do oirib rcoile ir ead é, agus céirto na múin-
teoiriada ir ead múinteair doib ann. Atá ré ar ceann de na tigtib ir breagta ra cádar, agus atá réirpéul cana ann. An altóir atá ra réirpéul, doirteair gur deacair a leicero eile o'fágbail atá ri com deair rin.

Atá rcoil eile ag na bráitrib reo i
 Spáio Stopáin do leanbaid óga.
 Bíonn or cionn ré céud garrún ar
 rcoil ann. Atá rí com breagha agus
 com leagta amac de rcoil a' r atá le
 fágáil dá leitéir ar fúo na
 héireann.

ÓRD NA TOIRBIRTE.

Atá mná maagalta an úir reo i
 bporcláirge ó bliadain a 1798, aet
 ní' l ríao inr ah tig atá anoir aca
 aet timceall oet mbliadna agus trí
 ríao. Fear arb' ainm do A. Welby
 Pugin do tarrainis amac an teac.
 Do cuiread an ceud cloic ann i
 mbliadain a 1842, agus do érioc-
 nuigead é i mbliadain a 1848. An
 sean-teac do bí aca atá ré in a
 fearam fór. Orbuidéuliread é anoir.
 Atá ré ar Bótar Dongura. Nuair
 do cuiread Órd na Toirbirte ar
 bun i bporcláirge ba éigin dóib cead
 o'fágáil ó luic na blige fá leom-
 paidir an rcoil o'orcailt, agus an
 meamram fuairadar ag tabairt an
 ceada rin dóib atá ré aca fór. Atá
 rcoil breagha gaelealac aca anoir,
 agus obair maic ag á deunam aca
 don nGaoidil.

ÓRD NAOMH URSULA.

Δτά αν τ-όρω πο αν bun i b'popt-
lárge ó bliatáin a 1816, áct to
bíotar ann ar fearó deic mbliatóna pa
ar tógatar an áitreadh atá aca
anoir. Δτά ceitpe rcoil ar riubal
aca ann.

ÓRD NA CARTANNACTA.

Δτά αν clochar po in Spáio Muipe
Naomta (.i. Lady Lane.) To cúipeat
ar bun é i mbliatáin a 1842, agus to
cúipeat an rcoil ar bun dá bliatáin
in a tóiató rin. Bíonn breir agus
readt gcéud leanb ar rcoil ann.
Δτά áitreadh ann to dílleactaib. i
mbliatáin a 1863 to cúipeat ar bun
é reo. Δτά cuir to fearn-falla na
cathrac i ngáiróin an clochar reo.

CLOĈAR ĈROIÐE NAOMĤA mUIRE.

Ar an taob̃ t̃all den aḃainn at̃á
an cloċar ro. 1 mbliad̃ain a 1880
do c̃uireaḃ ar bun é. At̃á t̃á rcoil
ann, ceann aca do c̃ailínib̃ óga bíonn
ar lóirḃín ann agus an ceann eile
do leanb̃aib̃ beaga.

CLOĈAR NA TRÓCAIRE.

---

1 Spáir̃ p̃il̃ib̃ at̃á Cloċar na Tró-
caire. Ní'l aḃt̃ veic̃ mbliad̃na ó
c̃uireaḃ ar bun é. Ata rcoil m̃ór
ann agus bíonn t̃imc̃eall̃ c̃eic̃pe ceoḃ
leanb̃ innte gac̃ lá. Bíonn rcoil
oir̃c̃e ar riuḃal ann gac̃ aon g̃eim-
peaḃ do c̃ailínib̃ boḃta na caḃraḃ
agus m̃uintear̃ eniot̃áil agus fuaḃail
t̃óib̃ c̃om̃ maic̃ leir̃ an léig̃eann.

ΤΙΣΤΕ ΘΕΙΡCE ΝΑ CΑΤΗΔC.

CLOCAR AN AOΘAIRE MAIĆ.

Ατά Clocar an Aoθαire Maić (.i. The Good Shepherd Convent) ιωη Spáir an Máiñeip agur Bótar Dongura. Ατά θά τίς θέιρce ας γαβáιλ λειρ. Teac áitpige do mñaiθ bocta a bíonn ar an-áipθ ceann aca, agur áipup agur pcoil do leanθaiθ bocta gan átaip gan mátaip an ceann eile. An τάtaip Ταθς ó Dublaoic agur an τάtaip Sedán ó Cpoταίς do cúip an teac áitpige ar bun i mbliatháin a 1842, áct níop táiniς Siúipeáca an Aoθαire Maić ann go dtí bliatháin a 1858. Do cúipeað an pcoil ar bun i mbliatháin a 1871. Ατά Séipeul breagθa ann. An τάtaip Micéul ó Dublaoic an péiplíneac atá ann anoir, agur anncaíl átaip dó ba eaθ an τάtaip Ταθς ó Dublaoic do cúip an teac áitpige ar bun.

SIÚIREACÁ BEAGA NA mBOCTÁN.

Táinig na Siúireacá ro ón bFpaininge
i mbliaðain a 1868, aét níor tógad
an áitpeab atá aca anoir go dtí
bliaðain a 1872. Daoine bocta aorta
bíonn ar iorðar aca agus bíonn ríad
as poláctar dóib ar fúo na catpac.
Atá timcheall céud sean-pear agus
céud sean-bean de cúram oirí, agus
ní mar mágad bia agus deoc do
poláctar don méid rin. Bíonn pasart
dá gcuid féin aca. Do bí Doct-
úir de Hinneberg in a réiplíneac
annro ar fead tamall.

TEAC DÉIRCE MAITIÚ UÍ SÉAGDA.

Atá an teac ro i Spáir an Mainéir
Ceannuige ba ead Maitiú ó Séagda.
Fuair ré bár i mbliaðain a 1860,
agus o'fás ré airgead le n-a uadact
cum an teac ro tógbáil. Tógad an
teac i mbliaðain a 1872. Atá rúige
ann do píce sean-uine agus do píce
sean-bean.

TEAC MÁIRE MERRY.

Atá an teac ro le h-air Teampoll Baile Úicín. Teac do mnáib uairle dealba ir ead é. Sean-òream ceart ba ead na Merrys. Do bí lá aca agus ba mór le ród iad i b-Portláirge ar son ná fuil doinnead aca ann anoir. Do pór Máire Merry Roibeard de rdaor agus nuair do bí ré as fágáil báir d'fás ré a cuio in t-raogal aici. Fuair sí féin báp i mbliadain a 1804, agus d'fás sí £8,700 as an Earbog agus as Éamonn Éisneacán Rir cum an teac ro do cup ar bun agus cum biaó agus eudac do tabairt do lean-baib bocta rcoile sad don geimpead. Do cáillead míle púnt leir an tig. Atá rúige ann do dád bean déus agus atá céud púnt ra mbliadain le poinnt oppa. De ríolrac na Merrys ir ead Cairdional Merry del Val.

TEAC DÉIRCE MICÍL BREATHAC.

Teac eile do sean-daoinib é seo. Tógad é i mbliadain a 1876. Atá reampa fá leic as sad don sean-ouine ann agus púnt ra mí agus sual in a focair. Fuair Miceul Breathac báp i mbliadain a 1870.

TEAC DÉIRCE FAHING.

Atá an teac ro inr an nSleann. Do cuirtear ar bun é i mbliadain a 1840. Do bí rean-teac eile ann roimhe sin do cuirtear ar bun i mbliadain a 1779. "The House of Industry" tugtaoi air. Sórt poor-house ba ea é.

Fuair Séumas ó Fahing báir inr an bFhainse i mbliadain a 1806, agus nuair do bí ré as fágbail báir d' uadactais ré £31,000 do boct-ánaib bPortláirge. Do bí cogad mór ar riubal sa bFhainse le linn na haimpire sin agus ní fuairtear an tairgead go dtí bliadain a 1820. Do ceannuigeat an "House of Industry" le cur den airtgead i mbliadain a 1840, agus do-migneat áirur dé do daoineib bocta airta. Ní léigtear doinneat irteac ann aet duine a mbionn reat mbliadna dá fadgal caite i bPortláirge aige.

TEAC MÁIRE NIC GEARAILT.

Atá an teac ro in Spáir an Búir-téara. Máire nic Gearailt do cuir ar bun é i mbliadain a 1779. Atá rlige ann do oetar. Teac dealb ir ea é anoir. Níl de teact irteac ann aet cúis púint sa mbliadain.

tiſte anna breacnað.

Atá ceann de na tiſtib reo in Spáio an ſeata nuad aſur ceann eile i lána an Tobair. Daintreab-
aca dealba bíonn ionnta. Anna
Breacnað .i. Bean an Buitéarais,
do cuir ar bun iad i mbliadain a
1771. Atá £84 : 10 : 0 ra mbliad-
ain de teacé irteacé aca. Atá
rliſe ionnta do dá úine deus.

---

teac déirce an spiorad naoim.

Nuair do ruada na Bpáitpe liača
ar an ſcačair i mbliadain a 1539,
tus an t-octmaó Henrí an mainirtir
do páorais Breacnað ; aſur i mbliad-
ain a 1546 do cuir an páorais
Breacnað ro teac déirce ar bun ann
aſur tus ré The Holy Ghost Hos-
pital mar ainm air. Fuair ré ceao
ón Riſ cum é do cuir ar bun aſur
do-riſne " Deití Ruad " at-nuadac-
tan ar an ſcaao rin. An meamram
in ar tusaó an ceao doó, atá ré aca

for inr an Record Office i mBaile
áta Cliait. Mná bocta ir mó do
bíod ann go dtí bliadain a 1878. An
bliadain sin ir ead tógad an t-órbui-
deul nuad i Spáio an Máineir. Do
cailleadó cúig míle déus púnt leir
as á tógbail, agus atá timcheall trí
céud déus púnt sa mbliadain de
teacht irteac aise.

Atá cuid de na íomáigib do bí inr
an mainistir, atá ríad aca anoir inr
an teac nuad. Atá pictiúir ann leir
agus aoir ríad go mbíod ré or cionn
na h-altórac in réipeul na mainis-
treac. Atá cloc ann agus dealb
cinn Eóin Dairte uirpe. Do bíod an-
urraim as an sean-óream don dealb
ro. Atá cailir beas airgid ann agus
an scríobinn reo uirpe :—" Galfridus
Fanninge, me fieri fecit in Honorem
Beatae Virginus Mariae, London,
anno 1640."

SEAMRAÍ NA MBAINTEADÁC.

Teac mór é reo atá le h-air Team-
poll Cnóirt. Earbog Gallda do
cuir ar bun é i mbliadain a 1702.
Ní bíonn doinneac ann aet baint-
readaí ministeirí. Atá an teac ro
ar ionad an pálaí in ar comnuig Rí
Seán nuair do bí ré i bPoptlainge.

TIĞTE PRÓINSÍAS WYSE.

Atá trí cinn de na tiğtib reo ann
—dá ceann in Spáio na Deapaice
—agus ceann in Spáio an Zeata Nuad
—agus atá rlige do feirear in gac
tiğ. Próinriar Wyse do cuir ar bun
iad i mbliadain a 1779. Atá reampra
fá leit ag gac duine bionn ip na
tiğtib reo agus ceitpe púint fa
mbliadain agus leat-tonna guail um
hoðlaig. Níl don bliadain ó fuair
Próinriar Wyse báp ná reinn-tear
airinnion áro dá anam i o-Teampoll
Baile Bricín.

TEAC AN CORRÁNAIG.

Atá an teac ro le h-air Teampoll
páopaig. Labráir ó Corráin do cuir
ar bun é i mbliadain a 1754. In
Cadiz do bít an Corránaic in a
cóinnirde. Atá minn airgto agus
comnteoirirde airgto inr an Team-
poll Mór agus ba é an fear ceutona
ro do bponn iad. Do mnáib bocta
ip ead do cuir pé an teac déirce
ar bun. Atá rlige ann do trí
duine deug.

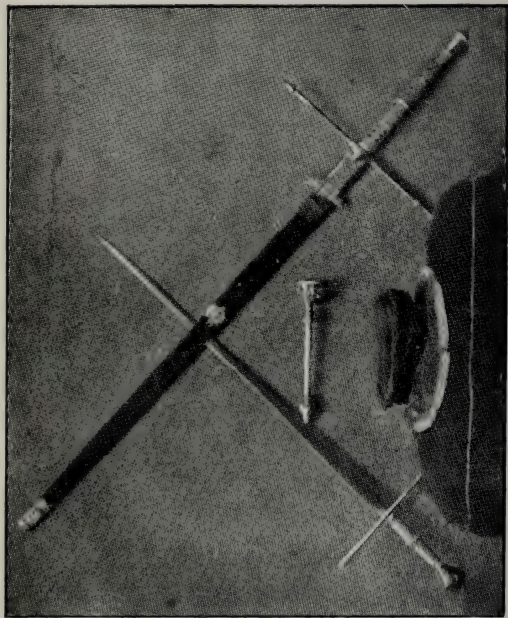
hALLA MÓR NA CATRAÉ.

Atá hAlla Mór na Catreá ar an Mall. Tógadh é i mbliadhain a 1788. Bá é Seán Roberts a tóg é, agus ba é tóg an dá Teampoll Mór com mait. Is dóca gur inr an hAlla ro beir an cúirir mó dé comórtairib an Oipeáctair ar riubal agus má ir ead beir caoi as Saébealaib ar é tábairt fá nDeana go mait.

Atá roinnt pictiúirib breágha ir na reampaihtib uáctaraé. Atá pictiúir an triomad William agus an ceir Seóire ann agus ba é Sir Godfrey Kneller do-pighe iad. Atá pictiúir na catreá ann mar do bí rí i mbliadhain a 1736. Vander Hagan do-pighe an pictiúir reo. Atá pictiúir Domhnall uí Conaill ann leir agus pictiúir Tomáir p. uí Meácair agus pictiúir a átar, Tomáir ó Meácair eile.

Atá go leór riubal a baineann leir an t-rean-aimpír i scoimead in Seampa an Méura. Atá cairteada agus meampaim na catreá ann. Atá meampaim ann a dtugtar Rolla na gCart (.i. Charter Roll) air agus

Sean-Máir 7 Sean-Cláróiche na Catraice.
Poolle, Waterford

atá ré breir agus cúis ceo bliadán
 d'aoir. 1 mblíadain a 1379 do
 reriobad é. Baó deacair a leicéir
 eile d'fágbail anoir. Atá ré tim-
 ceall dá tpois deus ar faid agus ip
 de cpoiceann caorac atá ré deunta.
 Atá gac don cairt do bí ag an cá-
 air an uair rin reriobta air agus na
 iugte a tug na cairteada don cáair,
 atá a bpietiúiríde tarraingte amac
 air. Atá pietiúir earbuig air leir
 agus pietiúir an meura agus cuir de
 buirgairib na caorac. Atá na cul-
 airíde do bíod oira an uair rin tarr-
 ingte amac go cruinn ip na pietiúirib
 reo. An tream ro a cuirceann ruim
 ip na rean-culairib baó ceart dóib
 feucaint ar an Rolla ro, agus tuairim
 do baint ar, nuair beir ríad i bpoit-
 láirge.

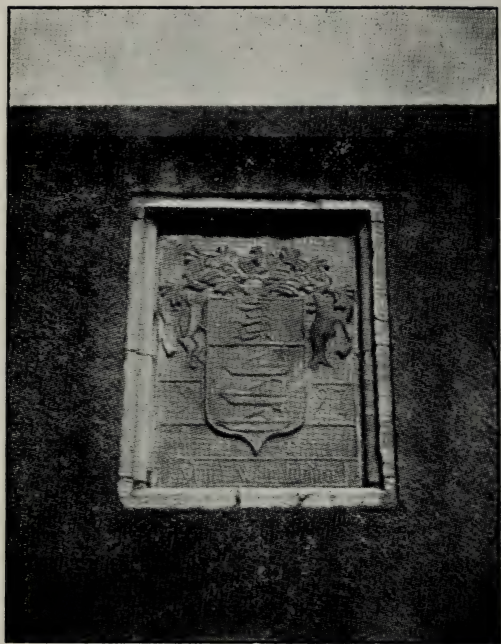
Atá rean-máir agus rean-clairmte
 na caorac in Seampa an Meura leir.
 Atá ceirpe máir ann acé níl don
 mairead mór ar don ceann aca.
 Aoirtear go bfuil ceann aca ann
 ó aimir Ríge Seán. Do bí máir eile
 ann in an t-rean-aimir acé do bí
 bualaó éigin ioir muintir póitláirge
 agus muintir Ror mic Treóin agus
 rug muintir Roir an buaio agus an
 máir leó agus atá ré in Ror mic
 Treóin ó rin.

Atá d'á sean-claíreamh ann. Rígh
 Seán do bhonn ceann aca agus an
 t-octmáid Henrí do bhonn an ceann
 eile. Atá claíreamh Rígh Seán cúig
 órolaí déag a' r' píce ar fáil agus
 atá an doiméilann oíche nórolaí go
 leith ar fáil. Atá deailb an Rígh ar
 an truaill. Daineann sé le deail-
 namh gur comh doir an claíreamh ro
 agus mar Rígh Seán. Atá claíreamh
 an t-octmáid Henrí ceithre órolaí
 agus dá píce ar fáil agus atá an
 doiméilann trí órolaí déag go leith
 ar fáil. Claíreamh órda é seo. Do
 cuir Henrí é féin agus hata nó
 Cap of Maintenance anall eugainn
 i mbliadain a 1536, a' t'ir maith do
 bain sé a luach d'inn in a d'iarb pin.
 Tug Rígh Seán hata eile d'inn. Atá
 dá sean-hata ann fós a' t'ir ní'l don
 deimhín agus gairn gurab iad na hataí
 ceoíona iad a tug Seán agus Henrí
 d'inn.

Atá claíreamh eile in Seampa an
 Meura agus ir mó an meap atá
 agus air ná ar claíreamh na
 Sapanac .i. claíreamh Tomáir uí
 Meacáir. An Napper Tandy Light
 Artillery do bhonn an claíreamh ro
 ar Tomáir mar comartha meara agus
 onóra mar gheall ar "his sterling de-
 votion to the cause of Ireland and

Συναΐεανταρ na Caτpaс.

liberty." **Δτά** **ῥά** **ἔ**ρατ **ἀ**νν **λ**εῖρ **ῶ**ο **ῶ**ί
Δς **ἀ**ν **Ῥ**υῖῶν **Ἰ**αεῶεαλας (**.i.** The Irish
 Brigade) **Δ**ς **κα**τ **Ἰ**redericksburg,
Δς **ῶ** **ῥά** **ḡ**onn **Δ**ς **ῥ** **ḡ**or **ἀ**νν **ῶ**ο
ḡonn **ḡ**eneral **ḡ**earney **Δ**ς **ḡ**eneral
ḡillman **ἀ**ρ **ḡ**omáρ **ó** **ḡ**ea-
ḡair **ἰ** **ῶ**ταοḡ **Δ** **ḡ**ρόḡαḡτ **Δ**ς **ḡ**ort
ḡumter. **ḡ**ean **ḡ**omáρ **ῶ**ο **ḡ**uir **ἰ**αḡ
ῥο **ḡ**o **λ**εῖρ **ἀ**ναλλ **ḡ**ḡḡainn.

Δτά **ḡ**οιnnλεḡίρ **ḡ**λοine **ἀ**ρ **ḡ**ροḡαḡ
ἰ **λ**άρ **ḡ**eampra **na** **ḡ**omḡála **Δ**ς **ῥ** **ἰ**
ḡḡorḡláirḡe **ῶ**o-**ḡ**ḡneαḡ **ḡ**. **Δτά**
ḡuaiteantap **na** **ḡ**atpraḡ **ḡ**earpraḡ **ἀ**ρ
ḡloic **ἀτά** **ἰ**ρ **ἀ**ν **ḡ**ḡalla **or** **ḡ**ionn **ἀ**ν
ῶḡair **ḡ**óir. **Δτά** **ḡ**uaiteantap **na**
ḡatpraḡ **ἀ**ρ **ḡ**loic **ḡ**ile **ἀτά** **ἰ** **ḡ**ḡalla
ḡḡe **ἰ**ρ **ἀ**ν **ḡ**-**ḡ**ráḡ **ḡ**ḡḡ. **ἰ** **ḡ**ḡliαḡain
Δ **ἰ**593 **ῶ**ο **ḡ**earpraḡ **ḡ** **ῥ**eo. **ḡ**o **ḡ**ί **ῥ**ḡ
or **ḡ**ionn **ῶ**ḡair **ῥ**eamlar **na** **ῥ**eoḡa **ḡ**o
ῶḡί **ḡ**ur **ḡ**únaḡ **ḡ** **ḡ**imḡeall **ῥ**ḡ **ḡ**liαḡna
ῥḡeαḡ **ó** **ῥ**in. **ḡ**ḡí **ḡ**ámḡong **Δ**ς **ῥ** **ἀ**ν
leḡman **Δ**ς **ῥ** **ḡ**eir **or** **Δ** **ḡ**ḡionn
Δς **ῥ** **na** **ῥ**ocal **ῥ**eo **ῥ**úḡa: "**Urbs**
Intacta Manet Scutu(m) Water-
fordia," **ῥ**in **ḡ** **ῥ**uaiteantap **na** **ḡ**atpraḡ.
ḡuaḡaḡap **ῥ** **ḡ**αḡ **ḡ** **ḡ**om **ḡ**ait **le**
ῥuaiteantap.

TEAC NA CÚIRTE.

Atá Teac na Cúirte ar céann de na tighthe is breagha i bPobláirge. Atá timeáall trí fiché bliadan ó tósad é. Do bí mainirtir (.i. Mainirtir Chaitríona) ar ionad an tigh seo, nó idir é agus an cromptán, inar an tcrean-aimir. Is dóca gur annro beiré donac an Oipeadair ar riubal.

AN LEABARLANN.

Atá an teac ro in Spáir Múiré Naomha. Tósad é i mbliadan a 1903, agus do corain ré £5,200. Ainmíar Carnegie (.i. "fear na milliún punt") do cáil le é tógáil.

Atá reodaicán i n-áirde rtaişre inar an leabarlann agus puadai neamhoitceannta ann ó hac áirde den domán—ón Domán Cear agus ón Domán Toir com maic leir an Domán Tiar. Atá plaoirc agus cnámna ann, ainmíote agus éantaithe, airm agus úirlirí cloice, cuileoga agus féileacáin agus puadai eile nac iad. Atá cailir cloice ann a puarad i mbaile na Miallac áit atá ré míle riar ó Dún Garbán.

Ósbuidéul na Loðar.

Atá an teac ro as bun Cnuic Eóin. Tógad é i mbliadain a 1785. Aveir ríad supb' é Ríð Seadán do cuir Órbuidéul na Loðar ar bun an céud lá. In Spáio Stópáin do bí an céud órbuidéul. Atá rean-foctrac ar cúl Driúrai Muintir Caóla asur tugtar an Leper Hospital mar ainm air aet ir i mbliadain a 1632 tógad é rin. Nuair do cuir Ríð Seadán an t-órbuidéul ar bun do bponn ré dá baile talman air .i. Baile na Loðar asur Baile mic Dúláin, asur atá cíor an dá baile reo de teact irteac fōr aige. Do-riðnead aetruðad air i mbliadain a 1896, asur tugtar "The City and County Infirmary" mar ainm air ó rin. Ní raib don loðar i bpoirtláirge le dá céud bliadán. Atá rliðe inr an órbuidéul do tpi fíciō duine.

AN DROIĆEAD.

IS é an Droicéad an cúrraí bóice-
ála ir mó ag muintir Bortláirge
anoir áct do bí lá eile aca, agus ní i
bpad ó rin é, agus cúrraí náire leó
ba ead é. Sean-droicéad admaio
do bí ann an uair rin. “An Bporna”
(i. The Bundle of Sticks) do bíod
mar lear-ainm aca air. Dá méud de
bporna é ní raib cead ag doinnead
riubal air gan leic-pinginn do díol
ar, agus dá mbead don beirtín ar do
bpor na ar do baclain agat ní deun-
rad an leic-pinginn an gno.

I mbliadain a 1793 ir ead do-mig-
nead an sean-droicéad. Fear ó
Bortún darb’ ainm Lemuel Cox do-
migne é. Do cáillead £27,000 leir ag
á deunam. Cora daraidhe do bí faoi,
agus do bí ré dá fícto trois ar leic-
ead agus or cionn oet gcéud trois
ar faio. Táinig muintir Bortláirge
coréa de beic ag díol na leic-pinginní
agus na bpinginní agus do cuipeadar
cum é do ceannad ón noream ar leó é.
Áct má cuipeadar rin é an uair do
cuipead i dtuicrint dóib an mear do
bí ar an mbporna. Do cáiteadar
£63,000 do tabairt air agus d’imtis
poinnt mílte eile uata i gcoréairib

olúgíó. Com luath agus do bí ré ceannuighe aca do bhríeadar an bporra agus do-mígneadar oíchead nuad de moirteál agus de iarrann. Do corain an oíchead nuad timcheall £75,000. Feuch féin go raib an bporra daor go leór oípa iní an veiríad. Trí bliadna atá ó críoch-nuigead an Oíchead Nuad.

PÁIRC NA CATRAC.

Atá an " páirc " againn ó bliadain a 1857 agus bíod a buídeadar rin againn ar Seadán de bláca .i. an méir do bí ann an bliadain rin. Táinig Tigearna Carlisle cum í t'orcalt dúinn. Feuch go raibamar as rodar i ndiaid na n-uairle an uair rin féin dá fáid riad é. Ní iníu ná iníe do cáilleamar ár náire.

An bliadain ceudna rin (.i. 1857) ír ead do bponnad an dá gúna móir atá ra páirc orainn. Leir an Rúir-eánaic ba ead na gúnaí reo agus do bainead dé iad as cat Sebastapol. Do bí an Sapanac as múinead céille agus veig-béara don Rúir-eánaic an uair rin, agus atá a plioct rin ari iníu, feuch com múinte a'í com macánta a'í atá ré.

TEAC NA CEANNUIGEACHTA.

ATÁ AN TEAC RO .1. The Chamber of Commerce, AS CEANN SPÁID GLAD-RTÓNE. ATÁ COMHÁIL NA CEANNUIGEACHTA AR BUN I BPORTLÁIRGE Ó BLIAÓDIN A 1787, ASUR ATÁ AN TEAC RO ADA Ó BLIAÓDIN A 1812. TÓGAD AN TEAC I MBLIAÓDIN A 1795, ASUR DO CORAIN RÉ TIMCEALL DEIC MÍLE PÚNT. SEADÁN ROBERTS A TÓG É. TEAC BREAGHDA OPHÁIRTEAC IR EAD É IR TIG ANN.

TURAS AN CUAIN.

AN TÉ A MBEAD DOIBNEAR TÍPE ASUR FAIRRGE UAIÓ NÍOR BREARR DÓ RUO DEUNFAD RÉ NÁ TURAS DO TABAIRT RÍOR CUAN PORTLÁIRGE LÁ BREAGHDA ÉIGIN. ASUR MÁ IR DUINE É A CUIR EANN RUIM IN RTÁIR ASUR IN PEANCUR NA H-ÉIREANN NÍ I DTAOB LEIR AN DOIBNEAR BEID RÉ MAR IR DÓCA NÁ FUIL CUAN EILE IN ÉIRINN IR MÓ DO CUIRFEAD AN T-PEAN-AIMRIR I SCUIMNE DÓ NÁ AN CUAN RO ASAINN-NE. ACET I SCÚRPAÍ AN DOIBNIR ATÁ RÉ AR DILNEACET. CUAN NA SPÉINE DO BÍOD MAR AINN AIR AS

na d'raoiteib' agus níorb' don leas-ainm é. Atá trácht air iní an sean-áinm i b'rao roim' ainmíirí Críost féin. Aois na Céitíre Maighirí linn gur éirig áda agus fíde i mbliadain a 3503 de aoir na cruinne agus gur éirig naoi loca trí bliadna in a d'iaid rin agus go raib' Loc Dadaoc (.i. sean-ainm ar Cuan Bortláirge) ar ceann de na locaib' rin. Níl don deimhin againn ar an rceul ro anoir agus ír dóca gur cuma dúinn cia aca fíor nó b'réugac é aet atá deimhin maic go leór' againn ar rtair an cuain le míle bliadan agus ír iomda cor cam agus díreac do cuir ré d'é ó rin agus ír iomda gairceac agus feall d'im-rugeac ann.

Níl don rúge ír fearr cum raúarc d'fágbail ar an gcuan ná reól do tógbail ar an luing bíonn ag ríoc íoir Bortláirge agus Dún mic Conáin. Carrais Crómáill an céud iongantac do-ápe tú. Aois daoine gur ón gcarrais reo do bí raigídiúirí Crómáill ag caiteam le Cairleán Raígnáill aet níl don deallraim go bfuil an ceart aca. Ní raib' Crómáill ná a arim ar an áit reo ar don cor.

Dá míle roir ón cátair ar cáob' do láime deire atá An tOileáinín. Atá sean-cáirleán annro agus atá b'píir

agus fearc t sgeud bliadán ó cuireadh
 an ceud éloc ann, áit éogaí cuio
 de le déirdeanairde. Muinir Oir-
 niuma agus Muinir mic Gearailt
 do bionn ann. Atá Gearailtáí fóir
 ann áit ní fearar an de an fear-
 óream é.

Timceall míle go leit roir ón
 Oileán atá Rinn na Síoga agus
 Cumair na Trí n-Uirce. Atá teóir
 na trí connóae ann com mair.
 Atá Connóae Cille Caimniú ar taob
 díot, Connóae Pórtláirge ar taob
 eile agus Connóae Locha Garman or do
 cómar amac. Atá troicead annro
 agus ní dóca go bfuil a leicéir eile
 in Éirinn atá ré com feara rin.
 Irtead ra talam mair i sConnóae
 Cille Caimniú atá áit an Tighe Móir,
 an áit in ar ruaró Seán ó Donno-
 báin. Atá Rinn na Síoga breir
 agus ceirre ceud trois ar doirde
 agus ruar or a cionn atá Cnoc Féir-
 linn no Meanán Féirlinn (.i. Faith-
 legg Hill.) Tá mbeiteá i n-áirde ar
 Meanán Féirlinn do beo feararc
 agat ar an nóitáig com feara ó
 tuair le Cill Mannáin.

Atá fear-cáirleán ar taob Locha
 Garman den cuan or coinne Rinn
 na Síoga. Cáirleán na blátaige nó
 Buttermilk Castle tugtar air anois,

Մանուրէր Սնն Սրճւն.

aótt ní dóca gurab é rin an ainm do
 bí air inr an t-pean-aimpír. Tímceall
 leat-míle irteac ra talamh ón éair-
 leán ro atá Mainistir Uúin Broit
 (.i. Dunbrody Abbey), ceann de na
 foctraóibh ir breaghta in Éirinn.
 Harvey de Mont Marisco .i. anncaill
 Stranguell, do cuir ar bun í i mblia-
 dhain a 1175. Atá an foctrac dá ceud
 trois ar fadó agus reáct bpióio
 trois ar leitead. De Óro na
 Cistercians ba ead na bpióire do
 bíodh ann. Do ruas an t-octmádh
 Henrí iad mar do-ruisne ré le na
 leitéirí ar fúo na dúitche agus do
 bponn ré an mainistir agus an talamh
 ar Sir Osborne Inchingham i
 mbliaóain a 1546. De píoiprac
 Inchingham ir ead an fear ar leir
 an áit anoir .i. Tighearna an Team-
 puill Móir. An tAbb déirdeanac do
 bí ann .i. Alexander Devereux,
 d'iompuis ré leir an gcéirdeamh
 Galloda. Mar adubairt an file
 "d'iompuis ré 'na Sarnac agus
 dúiltais ré do Muiré Mátair." Do-
 ruisne Henrí Earbog Galloda dé agus
 tuis re Deóiréar fearna dó.

Tímceall míle ó Rinn na Síoga atá
 trí baile beag, Ballyhack agus
 Colmán nó Arthurstown ar éad na
 láime clé, agus An Paráirte ar an

taob eile. "Dailtí beas bairte láim
 le h-uirce" iad go léir agus ir
 mairg do-riacáid san a binneir go
 dtí don céann aca. Atá sean-
 cairleán as Ballyhack do gab le
 Ridirib Naom Eóin (.i. The Knights
 of St. John,) inr an t-sean-aimpír.
 As an páráirte ba ead táinig Henrí
 agus a arm i dtír nuair do bí ré as
 teacht go Portláirge i mbliadain a
 1171. Do bí Cromail agus a arm
 ann i mbliadain a 1649, agus do
 cuir ré dá ceud fear cum báir ann.
 Atá cairleán le hair Meánán Féir-
 linn idir é agus an páráirte agus do
 bí fear de Muintir Aíoleart ann le
 linn Cromail. Do bí muintearóir
 éigin idir Cromail agus é féin poime
 rin agus do geall Cromail dó ná
 cuirfead ré irtead ná amac air féin
 ná ar a talam a dt iompóid leis an
 sceirdeamh Gallóid. Tus Aíoleart
 mar freasra air cibé rud deunfaid
 ré san tíg a'r san talam ná réunfaid
 ré ceirdeamh a rinneir. Do cuir
 Cromail Captaen Bolton annsin
 cum an áit do baint de Aíoleart
 agus do bhonnad an áitreab ar
 Bóltón féin agus do bí a
 riolrac ann go dtí timcheall céud
 bliadan ó rin. Atá cnoc mór or
 cionn na páráirte. Atá sean-team-

Poole, Waterford.

Αν παράιρτε.

poll ar mullach an chúic agus rean-
cáirleán le n-a air. Páirac an
Cúirleán Mór a tóg an cáirleán ro-
timceall reáct sceud bliadán ó shin
do na Knights Templars. An
Crúca (.i. Crook) an ainm atá ar an
áit sin.

Timceall leat-plige roir an páir-
irce agus Baile na Coille atá
Geneva Barracks. Atá oét n-aca
tálmán annro agus falla veic
táirgite ar doirde timceall oirra.
Tógad an áit i mbliadán a 1785 do
ceáirleáir ó Cáirleán Geneva agus
do cáillead or cionn fiche míle púnt
leir. Ba gairro d'fán muintir
Geneva ann agus annsin do-mígnead
beairic páirleáirí den áit. Uaébar
ba ead ar cúirlead de na croppies
boéca cum báir ann i mbliadán a
1798, agus ní h-ia do na fíir amáin do
cúirlead cum báir ann aét mná agus
páirleáirí com mair. Aoirí ríad go
bhuil rian na fola fíir ar na clocaib
ann. Gac don éleap agus gac don
táirleáirí dá donáct do
bí ré as páirleáirí Síadán Buide
an uair sin aét an cúirleáir aca do bí as
Geneva ba méara iad ná diaáil
anóir ó írmonn. Atá tagairt do
beairic Geneva in amáin an
Croppy Boy.

Atá Dún mic Conáin ar aghaidh Geneva ar an taobh eile den cuan. Do dháinginiúeadh an dún ro i mbliadhain a 1588, do dhearcadh creach do-mhíne na Spáinnis ar Connrae Pórtláiige agus ar Connrae Lochá Garmán. Is ón mbaile beag ro tós Séumas reól nuair do bhí sé ag teiceadh ó Cacht na Bóinne.

Céirte míle amach cum na rairrige ó Dún mic Conáin atá Loftus Hall. Áitreadh tuine uafail ba eadh é seo go dtí le déirdeanaíge ácht atá sé in a pórtach anoir. Atá rceul aic ag na sean-daoimib i rtaobh an tige seo. Aoiar ríad go raibh an t-áitbheir-seoir idir crúba agus aoiar ann uair agus gur cuir ragsort éigin amach ar é. Amach tré an bfalla táinig sé agus an poll do-mhíne sé ag teacht amach do atá sé ann ó rin agus ní feidir é do dhúad. Atá Ceann Críadáin ar taobh Pórtláiige den cuan ar aghaidh Loftus Hall. Atá sé dá céuto trois or cionn an uirce agus atá uaim rairrige rai.

Atá Rinn Dubáin (i. Hook Tower) míle go leir amach ó Loftus Hall. Cairleán foluir é seo do na máirné-ulaídh a bhíonn ag teacht go cuan Pórtláiige. Atá sé céuto trois ar

doiríde. Aoirí ríad go bfuil ré ann
ó aimir na loclannac. Do bí teamp-
poll (.i. Teampoll Naom Bhríocán,)
 agus poilis annroinr an t-pean-aimirí.
 Fuaraó leac inr an poilis timcheall
 trí ríad bliadán ó rin agus do bí
 cuir den ógam óraob uirre. Atá an
 leac anoir aca inr an reódaacán i
 gCill Caimnig.

Atá Dún Mór ar ógair Rinn Dubáin
 ar an taob éall den cuan. Baile
 beag cuain ir ead é. An cé atá ann
 do cáillead céud míle púnt léi as á
 déunam. Do cúipead an céud éloc
 innte i mbliadain a 1815 agus do
 óríocnuigead i i mbliadain a 1826.
 Atá rí ré céud trois ar fáil agus
 bíonn ríde trois uirre ann agus an
 taob de tráig-mara. Bíonn an áit lán
 de iarcairib gac don tSamraó agus
 as marbaó reatán ir mó bíonn ríad.

Áit an-riannaéta ir ead Dún Mór.
 An cnocán atá le hair an élocair ba
 é rin an Dún, is beag de atá ann
 anoir. Atá uaim fairrige fá an dún.
 Merlin's Cave an ainm atá ar an
 uaim reo anoir act uaim na gColum
 do bíod as na pean-daoinib uirre.
 Atá rí ód céud ríat irtead fá an
 talam. Atá pean-cáirleán or cionn
 na h-uaim agus ir dóca gur tógad
 é in aimir na loclannac. Do bí

tamall aige agus do bi sé com
breaíóda de cairleán le Cairleán
Ragnail. Atá veic tpoigte ar
leitear ip na fallaib atá ann. Tim-
ceall dá míle riar coir triáda ó Dún
Mór atá uaim eile .i. Uaim Rata
Maoláin nó Uaim na Rón.

Atá sean-teampoll Cill Aoib i
ngiorraet leat-míle do Dún Mór.
Na Normánaig a tóg an teampoll ro,
agus atá sé timceall reat sceud
bliathan d'aoir. Níl ann anoir aet
sean-foirac.

Atá Cnoimleac ar Cappaig an
Doire aic atá dá míle ó Dún Mór.
Atá an uais reo (má ip uais i,) reat
tpoigte rícear ar rair agus ceitre
tpoigte ar leitear. Atá cuig capp-
aig mór anuar ar an uais agus atá
ceitre cappaig déug eile in a bráinne
timceall uirre. An té do beaó in a
féaram ar an ghenocán ro do beaó
raóarc breáóda aige ar an noútaig.

TRÁG MÓR.

Trág mór .i. baile cuain atá ré
míle ó dhear ó Cachtair Bortláirge.
Dá fáill áirde ar aghair a céile amac
agus trí míle rúige eatorra, mar rin
atá beul an cuain rin, agus a aghair ó
dear. Atá piléara deunta in áirde
ar bárr gac fáille aca—trí fiéir
trois ar doirde—dó ceann ar an
bfaill toir agus trí cinn ar an bfaill
tíar. Ní h-é an deunam bíonn ar
cluigthead atá ar na piléarab, as
caoluigad ó n-a mbun go dtí n-a
mbarr, aet iad ar son tuigad amáin,
agus an cairín in earram oppa.
Agus ní h-é an daet bíonn ar cluig-
thead atá oppa, daet na cloice rnoigte,
aet iad com geal leir an lúir as
deoc an doil tugtar dóib de gnát.
Nuair do-cípeá i bpad uait iad, is é
rud do cuirfidir i gcumne duit, aet
supab amlaio do cuipead faicigead
de bean tíor fá an uirce ii mbeul an
cuain, agus sup cuir rí dá méir léi
ruar tré an bfaill toir agus trí méir
den láim eile ruar tré an bfaill tíar.
Le haighair luét fairge do cuipead
ann iad timceall ceud bliad an ó rin,
cum deirpigeaet do deunam toir

Cuan t'rága móire agus Cuan
 Þorrláirge. Cibé máirnéulað a
 mbeað ré de mío-ðò air, Cuan t'rága
 Móire d'aimpiugað, ní tiocfað ré ar
 go bráð an domáin. Ní i mbéul cuain
 áct i mbéul báiríte do beað ré, dá
 rcaoilpeað ré a áitpeac irteac ann
 le gaot anóear. Is é an roga do
 beað aige, áct an eitiir nó an éloc—
 an gáinim as á rcoltað nó an fáill
 as a réabáð.

In áirde ar bairi ceann de na pilé-
 araið atá ar an taob t'iar, ir ead atá
 an fear Miotail. Iomáig é seo atá
 ceitpe troigíte déus ar doirde, áct
 bað úóig leat le féucaint ruar ó
 élar na talman air, ná beað ann áct
 doirde fir. Atá culait fairrige air
 agus lám leir pinte amac as á cup i
 báir ar na máirnéulaðaið gan teact
 in a goipe. Dá rangócað duit beit
 as riubal na háite rin agus go naftá
 tamall ríor inr an bfaill agus iompóð
 tar n-air d'urcár agus féucaint ruar
 agus gan don raðaric do beit asat
 ar an bpiléar áct ar an bfeair, bað
 úóig leat gur duine é do beað in
 áirde ar bairi na fáille agus go raib
 ré as baftair na olige ort ríor
 leat ar a cúir féin talman, agus bí
 deimneac gur baogal duit tuitim le
 neart rcanrpaið. Atá dá uaim fá

an bpaill reo—Uaim an t-Soluir agus
Uaim na n-Éun. Ceann an Róin an
ainm atá ar an bpaill.

Atá an baile mór irthead ar fad
inr an éuan ar an taobh tíar. Siop
uaidh coir trágha atá an Damaic. Áit
fíadain é rin gan don éiré ann aet
gairm. Atá áiridain agus írleáin
ann. Minnineaic (i. birineaic) agus
briúlaín ar na háiridain, agus cúnaic
agus mion-féur ar na h-írleáin. An
rail-éuaic ann inr an eapraic agus bláic
beag bán air, aet ir gairm é a ré ar
an n-íroic-pairte rin. Atá plaoiric
breaca folaima le feicrin inr an
ngairm ann, aet raicad na bliadanta
tar do comaircain ó bí an bíad ionnta.
Siop ó'n nDamaic air atá rruic caol
doimín. Is minic raicarta mór uirce
ann as an bfeartainn nó as an
taoirde. Rinn na Seapc an ainm atá
ar an áit reo, agus an tucaic atá
idir é agus rail an dá pílair baile
an bprúnaic tugtar air. An Cúl
Tráic tugtar ar an áit atá ar an
taobh tuaidh den nDamaic. Do bíod
teampoll as ciora na trágha ro inr
an t-rean-airmín .i. Teampoll nó Cill
mic liaic. Atá curd den bpoiric
ann fós agus atá dá bullán mór
cloice le n-a hair. Cill mic liaic an
ainm atá ar an bparóirte.

AN GALL-TÍR.

Nuair do beiteá as dul ó Pórt-
láirge go Tíras Mór an pinn talmhan
do beaó ar taob do láime clé roir
tú asur an fáirge, rin é an Gall-
Tír. Tugadó an ainm rin air mar ir
ann do cuir na Gall fáta nuair
tásgadar anall cuáinn aét ba
gairio do bíodar annro go rabadar
com Gaedhalac linn féin. Bíod a
deimín rin ar ainmeacáib na mbailte
asur na bráirceanna asur na brail-
treacá. Ainmeacá Gaedhalac a
fórmór.

Ar an mbótar amac duit go Tíras
Mór má cuireann tú airtear beas
ort féin teagmóccáio tú le cuir de
comartáib na rean-aimpíre. Cill
San Labráir an ceud ceann aca.
Tógadó an teampoll ro i gcaiteam
an dara ceud deus. Níl ann anoir
aét rean-fótrac asur atá falla dá
trois deus ar doirde timcheall
uipre.

Atá Cill an Iubair (.i. rean-fótrac
eile,) i ngiorraét míle do Cill San
Labráir. Do bí mainirtir as Ríoirib
an Teampull (.i. The Knights
Templars) annro. Do cuireadó an

τ-Óró ro ar bun i mbliadain a 1173,
asur do bpiread é i mbliadain a
1307. Na Knights Hospitallers
táinig ann annsin.

Do bí mainistín eile as Ríoríob an
Teampaill as Cill Darrá, áit eile
atá sairio do pórcláirge, asur atá
curo den bpoctac fór ann. Atá
uaidh iní an sean-poilis ann asur an
reiribinn reo uirre :—" 1598.—Im.—
Cias. Munitus hoc signo tutus eris.
I. H. S. Quid claris Sol. Orate
pro anima Amabilis Aylmer uxor.
Nicolay Fitzgerald de Kings-
meadow armigeri obyt secundo
May anno Domino 1708, aetatis
trigesimo secundo."

Atá na cpoimleaca go sairring ar
an nouctaidh reo. Atá ceitpe cinn
aca i ngiorraet ceitpe míle dá céile;
ceann as Camar Micil, ceann as an
Cnuicín, ceann as Baile píombpóige
asur ceann eile as Baile na gCíar-
raigeac. Cpuimleac an Cnuicín an
ceann ír breásta díob. Atá an
leac mór dá tpois déus go leit ar
sair asur oet tpoisgte ar leitead
asur atá ré cloca eile mar cora
fúite.

Atá lior le hair na cpoimlice atá
i mbaile píombpóige, asur atá
reampra cloice fá clár na talman ann

leir. "Leabað an fáitiríðis" an
ainm atá ar an reampra ro agus muintir
na háite. Bainneann ré le deallraí
supab é reo an uais agus supab i an
craimleac an leacht do bí or a cionn,
agus is dóca go mbíod na daoine in a
scomhnuithe in ar an lior.

Atá craimleac Baile na gCiarras-
eac dá thois deus go leit ar fad
agus atá or cionn trí tonna meadóan
innte. Cúis cora atá fúite. Atá
Craimleac Camair Mícl ar talam
na gCorránac timcheall dá páirc ón
Tis Mór. Atá na cora tuitighe ó
ceann den lic reo.

---

bun mačan, tóin aill, agus
baile uí láitínin.

An té do beaó i tTrás Mór, agus
a mbeaó fonn aerideacta air, níorb'
féarr dó fud deunrað ré ná bualaó
riar an bótar tar an Teampoll
Gallóa agus imcheact leir ar a
focraect go raclaó ré go Bun Mačan.
Beir raóarc ar an bfaiprge aise ar
fead an bótar ar fad agus atá cuir
de comarctaid na rean-aimpíre ann

com mair. Šarš Ror an céad áit
teagmócaíó leir agus atá tráig annro
com deap a' r atá i nÉirinn. Siar ó
Šarš Ror atá Oileán uí Céin, áit in a
b'fuit tráig deap eile. Atá óá oileán
annro—Oileán na gCaorac agus
Oileán na b'fpanncac—acé ní'l riad
deigilte ón talam acé timceall le
deic mbliadna agus trí picio. Do
bíod Clocaín (.i. tighe cloice deunta
ar nór cuirceoga na mbeac) ar na
h-Oileáin reo ra t-rean-aimpír agus
atá a rian fór ann.

Cill f'earšura.—Atá tráig annro
arír agus oileáin beaga go fairsing
ann. Oileán de Úirca an ceann ir
mó díob.

Dun Aba.—Spáio-baile beag é reo
coir fairsige. Do bíod as baint
mianac na luaidhe le hair na háite
reo i mbliadain a 1836.

Dún Aill.—Atá an áit reo tim-
ceall míle irteac ra talam ó Dun
Aba. Carrais mór aró ann agus
rean-cairleán in áirde uirre. Ar
fon ná fuit ann anoir acé potrac do
bí lá as an g-cairleán ro agus ba
mór le ráó é. Darúin Dún Aill (.i.
na Paorais) do bíod in a gcomnuide
ann. Do bí trí áitread aca, an
Cuprac Mór, Dún Aill, agus Cill
Míadain. Táinig Cromail go Cill

míadán agus do leas ré an cairleán
 do bí ann agus do cuir ré fear an
 tige cum báir. Táinig ré annsin go
 Dún Aill. Seán Paor do bí i nDún
 Aill an uair sin agus ingean do tige-
 arna na nDéire do bí pórtá aige.
 Daineann ré le deallam ná raib ré
 as baile roim Chomail mar a deir-
 tear linn ra reandúr suab i a bean
 do bí as rtiúruádo na reirbíreac inr
 an scait; agus muna mbeadó an mio-
 ádo do buairfidir ar Chomail agus
 ar a arim. Do bí bean an tige as
 imteacht ó fearma go fearma ra
 cairleán as spioradó na bfeap cum an
 cáta agus as cur mihnig orra. Nuair
 táinig sí go dtí fear an gunna móir
 o'iarra ré deoc uirre, faio leir go
 dtiubraó sí deoc leanna do, aet i
 mara ir é ruo tug sí cuige ná deoc
 blácaige. Do cuir sin an oipeao
 buile air ir gur cáit ré uaró an
 gunna, agus óir ná raib don fear eile
 ann oirte air, ba éigin doib cur ruar
 don cáit. Do lar Chomail feircin
 púdarra fa'n cairleán agus do féio ré
 ir na rpeárcuib é, agus atá ré in a
 foctrac ón lá sin go dtí an lá ro. Do
 cuireadó an Paorac boct agus oet
 nruine deus dá muintir riar go
 Connactaib agus do bhonnaó rtát
 Dún Aill ar rinnfeap larla inir

Ceitleann. Atá cpoimleac i gclaiúe
teóprann atá gairio don cáirleán.

Baile méalóúin.—Atá an áit seo
gairio do Dún Aill. Atá trí Dállán
ar an taob éuaio de'n mbaile seo
asur atá an rcpibinn seo in ogam
cpaob ar ceann aca: "Cumni maci
macoi Fagufi." Atá cpoimleac as
Baile íilíib, áit atá gairio do'n
mbaile seo.

Bun Maéan.—Baile beas ruapaé
é seo anoir áct do bí a malairt de
rceul aige ceuó bliadóan ó íin, nuair
do bíod as baint mianac an umá
ann. Atá tráct ír na sean-rcpibinnib
ar mianac do beic as á baint i "oTíí
na bpaopaé," áct níor báinead
mopán de i mBun Maéan go oí
bliadóin a 1745. Do ceannuis Tíí-
earna Urmúman an mianac i mbliá-
óain a 1811, asur do cáill íé go
leóí aipíio leir áct níor éipíí leir
áct go hólé. Annpín do cúipead
Cualláct ar bun i mbliadóin a 1824
cum an mianac do oibpiuáó asur ba
gairio go íaib na ceadóta fear as
obair ann. Do leanaó de ar íeadó
deic mbliadóna a'í oá íicío nó mapín.
Do díolaó an áit go léir ar £50 i
mbliadóin a 1892. Do cúipead cúige
apír i mbliadóin a 1906, áct níor
báinead áct a beagán de an uair íin.

D'éirigeadh ar an ngrin agus atá ré in a fáraí ó rin. Do baineadh luach £31,703 de míanaí ar in don ré mí amáin i mbliadain a 1840, agus i gcaiteamh na haimpíre ceithre do díoladh £18,560, páig le luacht oibre.

Garraán na Fionnóige.—Atá an áit seo timcheall leath-míle irtead sa talamh ó Bun Maean. Do bí Coláiríe Saeðealaí ann bpeir agus ceithre picíre bliadán ó rin. Pilib Darrún do cuir ar bun é timcheall bliadain a 1832. Do bí an t-utáig seo Saeðealaí go maíe an uair rin áit ir bhoíalaí naé mar rin anoir do, fóraoir! Áit atá an Saeðealaí as na sean-daoineib fóir ann.

Baile uí Láiténín.—Atá an áit seo i ngiorrfaíe míle do Garraán na Fionnóige. Atá uairíe tairíe Saeðealaí uí Súileabáin inr an sean-poilis atá annro. Ní raib don comárta ar an uairíe go tairíe timcheall cúig bliadán ó rin, áit atá leac or a cionn anoir, agus bíod a buideadair rin ar an áitir páiríe de páoir mar ir é do-rígne imríom de í do cuir ann. Atá Caíair ar an mbaile seo leir. An Caíair bpeac tugann na sean-daoine uirpe. Ní'l don Caíair eile ir na Déirib anoir áit í féin.

Oileán uí Bhríche.—Carrraig mór í reo
atá coir fairrge idir Bun Maean
asur an tSráid-Baile. Asteirtear
sur annre do bí ásur as muintir uí
Bhríche, taoirig na nDéire. Níl an
tloinne ar doinnead ra tóitais reo
anoir.

Nuair beid tú i mBaile uí Láithín,
ní haon aisteir mór duit dul ar rin
go dtí an Baile Nua, áit atá i
ngiortáct míle do Coill Mhic Domáirín.
Ir in poilis an Baile Nua atá an
coblaó déirdeanaó as á deunam as
Donnóad Ruad Mac Con Mara. Do
cuir an tóitair pátrais de paor
leac leir an uais ann reat mbliaóna
ó rin asur atá an rcpíóinn reo
uirre :—

Ir in úir na cille reo

atá curta an file ir an t-oir .i.

DONNÓAD RUAD MAC CON MARA

i nóitais na nDéire

go mór mór i bfeapann na bpaorac

do éat ré urmór dá raozal.

Suaimnear riorraide go dtugaid Dia

dá anam.

Ba mór na daoine muinteartha iad

ΤΑΘΣ ΣΑΕΘΕΑΛΑΘ ΔΣΥΡ ΘΟΝΝΕΑΘ. ΡΥΑΘ
ΔΣΥΡ ΡΕΥΘ ΣΥΡ ΣΑΙΡΘ ΘΟ Ν-Α ΘΕΙΛΕ
ΑΤΑ Δ ΣΧΝΑΜΝΑ ΡΙΝΤΕ,

Όρoμ Λόζάιν.—Ατά αν άιτ ρεο τρι
μίλε ριαρ ό Κοιλλ Μιc Τoμάριν. Ατά
ρεαν-έιλλίν ανηρο ΔΣΥΡ βαينهann ρέ le
θεαλληραμ ζο βρuiλ ρί ann ό Διμριρ na
βρδάζαναc. Ατά ρί μαρ το θεαθ ρόρτ
ior άcτ ι το θειc Δι νόρ an uib in άιτ
το θειc κομ-έριuinn. Όο bi cλαiθε
eile cιmceall uippe ζο τοcι θεic
mbliaθna Δ'p τοά ρicιo ό ρin ΔΣΥΡ
nuair το biοθ ΔΣ leαζaint an cλαiθε
ρin ip eαθ ρuaipeαθ an uaim (νό an
lure) Ατά ρuite. Νί'λ Δον Δήραρ nά
ζο mbaineann an uaim leiρ an τ-ρεαν-
Διμριρ. Ατά ηaoi ζclocα ιρτιζ innte
ΔΣΥΡ an oζam cραoβ Δι ζAc ceann
Acα, άcτ nί'λ Δον ρioc θε cοmαpταib
na ζcρiοpταiοcτε opηa. Δn cloc úo
Δι θεineamaρ ταζαιρτ oί ι τοτοpAc an
leαbair ρεο .i. Cloc λαbρair, Ατά ρί
ζαιρτo το Όρoμ Λόζάιν.

sléibte an comarais.

Bual riar an bótar atá ar taobh do láime clé ag Cioraire Léim uí Bhríain agus tabairfáid ré go bun Sléibte an Comarais tú. Do bí an t-útaisí seo comh Shaebealach le haon t-útaisí eile i nÉirinn go dtí le déirdeanaige áit ar baogalach naé mar rin anoir do'n tream ós ann cé go bfuil an rean-tream Shaebealach fós. Ba é seo t-útaisí na mBrianaic (.i. Brianaic na Spíanta Síoda) in ar an t-rean-aimir. Do bí triúr dearbhráthar díobh ann in ar an reachtmáid ceo deus agus trí cairleán aca—ceann ag Beáina an Coill (nó Beáina na Coille?), ceann ag an Comarac, agus ceann eile ag An Fómhó Lia. Atá cuid de Cairleán Beáina an Coill ann fós áit atá an dá cairleán eile ar lár le rada de bliadantaib. Do cuir na Brianaic le Rí Seumas agus nuair do bualadh air rin do baineadh na ríait agus na cairleán go léir díobh agus do cuireadh le fuacht agus le fán iad. An Brianaic deirdeanaic do bí i gCairleán Beáina an Coill, do-chuaird ré go dtí an bfrainc agus do tpoir ré ag Cat Ulenheim.

Do b'í rásart breágha Gaedhalac
 inr an tóitais reo ceud bliadhán ó rin
 .i. An tAitir Seán ó Maonais. Ir
 ionda reanmóin breágha do rcpíob
 ré. Do cuir Seán pléimionn cló ar
 cuio aca in lripleadap na Gaedilge
 timceall deic mbliadhna pícead ó rin.
 Inr an tóitais reo ir ead do rugad
 agus tógad Roibeard Delton, "an
 pile binn-glórac, caoin-béalac,
 éruinn-bréitíreac," agus ir ann do
 éit ré a íaothal. Agus inr an
 tóitais ceudna ro ir ead do éit
 Mac uí Cearmada (.i. fear eile do-
 rugne a cuio féin de obair na Gaed-
 ilge) fapmór a íaothal; agus ir ann
 do rugad agus tógad an tAitir
 Muir ó íaoláin atá anoir in a
 Abb i Mainistir Mellerí.

Ir deacair don cur ríor éruinn do
 deunam ar Sléibtib an Comarais in
 leadap mar é reo. Atá ríad com
 mór agus com ríadain agus com
 fapring rin ir nár mór do dúine a
 íaothal do éitcam leó cum cur ríor i
 sceart ar a n-áilneact agus ar a
 n-aoibnear. Daó féitir nár' fearr
 dúinn ruo deunfaimir ná an dán do
 éan An tAitir Muir ó íaoláin dóib
 do cur ríor annro. Atá an dán com
 deap, com ceolmar rin ir gur

beacair buabóant air. Seo mar atá
ré aige :—

“ Mo beannaíct ó éiríde doo’ éir’ r
doo’ fléibtib

Δ Comarais doibinn Ó. *

’S doo’ muintir fuaire ar dual doib
féile,

Δ Comarais doibinn Ó.

Do fpuctáin geala ’r do coilte
craobac,

Do gleanta meala ’r do bánta
léire,

Ó spáir mo éiríde iad rú le céile,
Δ Comarais doibinn Ó.

Ir datamail breágha do éruaca
rgeim érué

Δ Comarais doibinn Ó

Nuair a larair ruar le hamarc spéine,
Δ Comarais doibinn Ó.

Na failte ’r leacain ar gac taob
tóit,

Mar bhrata rpoil le reobuib gléarta,
Nuair rcaipeann tpuéct anuar ón

rpeir ort,

Δ Comarais doibinn Ó.

---

* Atá ceól an dáin reo le faqbáil
i gcuid a haon de “ Fuinn na Smól.”

Iy líonmar lán do rputáin glégeal',
 A Comarais doibinn Ó.
 As piot anuar go luat le taob chuib,
 A Comarais doibinn Ó.
 An m'acáin tál i' abur an Tae tál,
 Mar mionáin gabair le r'pórt i'
 reléip-rúlt,
 As r'nám anonn ód' bonn go tréan
 muiir
 A Comarais doibinn Ó.

Iy fairsing rial do locha taoragá ;
 A Comarais doibinn Ó.
 Fé iars ná fuil a r'amailt i n'éirinn,
 A Comarais doibinn Ó.
 Loc Com Seangán na hOlla péirte,
 An dá Sciollós 'na mbíonn an méit-
 breac,
 Na Coma Locha i' Com fíad taob leó,
 A Comarais doibinn Ó.

Iy breághda é an raðarc a c'im gac
 taob díot,
 A Comarais doibinn Ó.
 Ó tuair, ó deap, i' roir i n-éinfeact,
 A Comarais doibinn Ó.
 Ó 'Oron fínigín i lár na n'Déire,
 Go Corrag Mór i 'oTir na b'paoiag,
 'S ar ran ó tuair go Sliað Van
 féinne,
 A Comarais doibinn Ó.

Má atá Sléibte an Comarais
bpeágha ip bpeágha ná rin na
loca. Atá peact gcinn díob ann—
Com Seangán, Loc Crotais, Com
Duala, Loc Mór (nó Móra?), An
Sciollós Mór, An Sciollós Beag,
agus Com Fíad.

Com Seangán.—Ip í seo an loc ip
mó agus ip bpeágha díob go léir.
Atá rí i ngiorraect dá míle do'n
mbótar mór aet níor díog leat le
feuchaint ruar uait uirpe go mbeaó
leat an méio rin rúge ann. Ip
amlaid atá mar do beaó ailp mór
bainte ar taob an tpleibe agus an loc
iptis ann. An fáil atá ar cúl na
loice, atá rí ceitpe ceo deus trois
ar doirde agus i com díneac nac mór
le falla tige. Aoirtear go bfuil an
loc féin bpeir agus míle trois ar
doimneact agus atá ré acra deus
a' r píce talman fúite. Atá draoid-
eact éigin as baint le locaid na
héireann agus atá a curo féin as an
loc ro dé. Itpiart mór uatbárac
agus ceann agus mong capail uirpe
aoir fiaó atá innte, agus aoir
fiaó leir go néirígeann rí ar bair an
uirce, le solur na gealaige, as
rúgnad dí féin. Do géilleaó an
rean-óream do rceultaid de'n pórt
ro aet ip baogalac ná géillimín díob

anóir cé go ngéillimid do puoblaib
níor meara agus níor ruaraisge ioná
iad. Atá na sean-rceulta oirio-
eacta ro com doirta leir an gceó.
Do bíodan as muintir na Spéige
agus na Róime agus ir dóca gur uata
tángadán cuáinn-ne. Cpeirimir iad
nó ná cpeirimir, bí riúráilte go raib
briú éigin leó nuair do ceapad iad.

Loc Crotaiú.—Atá rí reo timcheall
míle ó tuair ó Com Seangán. Le
deideanairde ir ead tugad an ainm
rin uirpe. Loc an Stola an sean-
ainm do bí uirpe agus Com an Sártao
(nó an Sárpe?) tugtar ar an gcom in
a bpuil rí. Fail mór atá or cionn
na loice ir ead an rtola. Stola
Crotaiú tugtar air. Ropaire ba ead
Crotaiú do bí ann timcheall dá cead
bliadán ó rin. Do cpead é i mbliad-
áin a 1742. Ní raib an fear boct
com dona le n-a tuairpe. Má ba
ropaire féin é an pu do rciobad ré
ó na daoine móra tugad ré do na
daoine bocta é, agus ní'l don
deimhin gur mairbuis ré doinnead dá
méud é a cuio ropairead. Atá
uaim no ruadair fa an rtola agus ir
irtis annro do bíod ré ar teidead ón
arm. Atá raóarc breagda le feic-
rinc ó barr an rtola. Seo pann atá
as na sean-daoine agus adeir raó
gurab é Crotaiú féin do ceap é :—

" 1r bpeáđđá an rađaric do-éim óm'
 le ba,
 Cnoc Maol-domhnaig agus Cnoc an
 Banne,
 Cnocán Bpeannóáin agus Sean Baile
 Ana,
 Mullac an Staisíre agus Gleann Dá
 Lácan,
 'S an Tuairín Luacraic ar bpuac an
 gleanna."

Com Duala.—Atá an loc ro riar ó
 tuair ó loc Érotaiğ. Loc Éaom-
 leáin ainm eile atá uippe. Cúig
 acra éalman atá púite agus atá rí
 bpeir agus míle go leic trois or
 cionn na parrige. Adeirtear go
 bpuil rpeir-bean in a comnuide ra an
 loc ro, a folc agus a cur eudaiğ
 com geal leir an litar, agus supab é
 rin cúir gur tugad Com Duala ar an
 áit.

Loc Mór.—Atá rí reo gairio do
 Com Duala. Loc Móra tugann
 daoine uippe, agus adeir ríad gur
 ríde-bean í Mór agus go bpuil rí in a
 comnuide ra loc agus rcata bpeáđđá
 ba baine aici ann. Ba bána iad go
 leir agus cluara deargá oppa.
 Tagann Mór agus iad féin aníor ar
 an loc gac don oirde agus bíonn rí
 ag á naodairéact ar an pliab go
 éirige spēine ar maidin.

Cuppac an Caolais.—Atá an áit
 reo gearr do Com Duata agus do
 loc mór. Do bí Seanao annro as
 ragarthaib an Deirear i mbliadain a
 1677. Feuc féin gur b' oile do bí an
 raogal as na ragarthaib bocta an
 uair rin. Do bí deamain Sarna ar a
 dtí agus níor muinisin dóib teact i
 gcionn a céile in don áit act ip na
 pléibtib nó ip na coilltib. Ní
 raib don truaas do náiríuin beasa le
 linn na haimpire rin

Na Sciollós.—Atá na loca ro
 tamall maic riar o loc mór. Atá
 dá ceann díob ann—An Sciollós beas
 agus an Sciollós mór. An Sciollós
 mór an ceann ip doirde díob agus ip
 i an loc ip deire agus ip cana de
 locaib an Comarais i. Atá na loca
 ro irctis i gcorp an trléibe agus níor
 mór do duine lút na gcor de beic go
 maic aige cum dul d'iarraact oppa
 Atá na bpic go fairring ionta.

Com fíad.—Atá Com fíad agus na
 Comaloa ar éaoib Bann na hUíope
 de na pléibtib. Atá ilríart i gCom
 fíad díreac mar atá i gCom Sean-
 gán. Aveir fíad go mbíob rí amac
 ar an rliab as ite na mbeactaídeac
 agus na ndoime go dtí gur cuir
 naom páorais inr an loc i. Atá
 ilríart eile mar i in loc atá ip na
 gailtib i dtíobrao Áran.

DÚN SARBÁN AGUS DÚN NA MAINISTREAC.

Is dóca supab é Dún SARBÁN an baile mór ip Saebealaige i nÉirinn. Atá an Saebealg go binn as cuio maic de muintir an baile agus ip pánae duine ann ná tuigean a beas nó a mór di. Labairtar an Saebealg ar donae agus ar margaó ann, agus atá ná píctiúde duine inr an mbaile agus inr an dútaig mór timcheall air ná labhrann don teanga eile aet i ó maidin go hoíche agus ó luan go Saetan.

Atá Dún SARBÁN ar ceann de na bailtib ip árra i gCúige Mumán. Adeir ríad sup naom é SARBÁN agus sup cuir ré mainirtir ar bun annro i scaiteam an reachtmaó ceud bliadán, aet adeir daoine eile nár naom ar don cor é aet taoireae nó saircibeae éigin agus mar veimín ar a scaint adeir ríad dá mbaó naom é ná beaó don baint aige le dún. Atá an ainm rin, SARBÁN, ar cúigeair de naom na h-Éireann aet ní adeirtear linn go raib baint as don ceann aca le na Déirib.

Cibé aca naomh nó taoirlead é Sár-
bán ir dóca supab é do cúip an
mainirtir ar bun. Do bí an mainir-
tir seo as bun lána an Teampull
timceall na háite in a bfuil Sean-
tead an Mairgadó agus Stór an
Barraisg anoir. Do bainead an
plártpáil de sean-falla annro tim-
ceall cúig bliadhna pícead ó rin agus
nuair do bí sé noctaisgte do bí pían
dopuir agus dá fuinneóis do bain
leir an mainirtir le feicint go
roiléir ann. De Óro Naomh Abuirín
ba ead na mánaig do bíod ann.

Nuair táinig Réumonn le Spór
anall cum creideamh agus deis-beura
do múinead dúinn níor dearmad sé
teadt go Dún Sárbán. Ir deall-
namad ná paid sé i bpad annro sup
cúip sé an baile fa coir mar léigtear
sup ann do cúip sé i scoimeud an
cread tug sé leir ó lior Mór agus ó
áiteannaib eile. Tóg Rí Seadán cair-
leán ar an mbaile agus adeirtear
supab é tóg sean-falla an baile
comh maic. Do bí an cairleán ar an
bpairte in a bfuil beapac na
raigdiúirí anoir, agus atá cuid de na
sean-fallaib fóir ann. Tug Rí Seadán
an cairleán do Tomás Mac Antoine
agus do bí sé aise féin agus as a
muintir go dtí tamall beas éigin

fé'n táinig an ceud Éamonn i gcoróin.
 Do baineadh díobh an uair sin é agus
 tugadh do Seán Mac Tomás é a dt
 ba gairid go bfuair muintir Mhic
 Antoine tar nair aipir é. I mbliadhain
 a 1447 do bhonnadh cairleán agus
 talamh agus bapúntaacht Óun Garbhan
 ar Seán Talbot, Iarla Shrewsbury ;
 agus i mbliadhain a 1463 tugadh
 tighearnar agus báillitheacht an baile
 do Tomás, Iarla Dearmuidh, agus
 tamall éigin in a dhiaidh sin do
 bhonnadh cíor an baile aipir fadó ip
 mairpeadh fé. Tug an t-Ochtmao
 Hanraoi an cairleán agus an baile
 do Ríadhar Duilcéar, Iarla Ormaige,
 agus tug an Séamadh Éamonn an
 cairleán do Roibeard Saileartar.
 Tug an Ceud Seumar an baile do
 Seoirre ó Ormaigneáin, Ríorpe, a dt ba
 gairid gur bain fé de aipir é agus
 tug fé do Iarla Corcaige é. I
 mbliadhain a 1753 do pór ingean
 Iarla Corcaige Uilliam Cavendish
 (i. mac an Duke of Devonshire)
 agus sin mar fuair na Cavendishes
 teacht ar Óun Garbhan. An Diúc do bí
 ann ceud bliadhán ó sin baineann fé
 le dealpamh nár dhóic fear é mar do
 cail fé go leór aipir leir an mbaile
 agus do cuir fé feadbar mór aip. Ba
 é do cail leir an ndoicéad atá roip

Dún Garbhan agus Dún na Mainistreach do tógáil agus adéir riamh gur cornuig ré or cionn cúig míle púnt. I mbliadain a 1815 ba ead tógad an tpoicead ro.

I mbliadain a 1641 nuair do cornuig an cogad catarda in Sarna d'éirig muintir Dún Garbhan amach aet táinig Tigearna Inreduinn i mbliadain a 1647 agus arim an Rí aise agus do buair ré orra. Táinig Cromail dā bliadain in a dāir rin agus do buair ré orra go léir. Táinig Cromail agus a arim irtead ra mbaile d'fonn a raib ann do cup cum báir aet adéirtear gur táinig bean de na nóglaig amach in a coinne agus cáirt leanna in a láimh aici. Rug sí ar ceann a cearail agus d'ól sí a pláinte agus má'r fíor na daoine adéir riamh gur mādúig rin com mór é ir gur iompúig ré an tarim amach ar an mbaile arís gan don loitiméirtead do d'eunam aet amáin an teampoll do tógad agus do lorcad.

Do bí an teampoll an uair rin inr an áit in a bfuil an teampoll Galloda anoir. Atá sean-falla in a fearam fíor ann agus atá ré deunta amach as luét an treancuir supab é pinnúir an trean-teampuill é. Má'r é teampoll neamh-coitceannta ba

eadó é. Atá rean-*teampoll* eile ag Cill Ruir—áit atá *timcheall* leatmíle amach ón mbaile—agus atá cómpa cloíche in a rearam le falla na poitige le n-a air. Níl don deimhin agaimn cá bfuairleadó an cómpa ro nó an amlaio fuaireadó in uais éigin ra poitis í. Vad fétoir supab amlaio fuaireadó in áit éigin eile í agus sup cuireadó annro í cum í cur i gcóir fábála.

Cnoc na Croíche.—Móta é seo atá ar díora an baile. Atá ré déunta amach ag cuid de lucht an treancuir supab é seo an Dún do bí ag Sárbán agus sup uaidó do bairteadó an baile. Le déirdeanaióe ír eadó tugadó Cnoc na Croíche mar ainm air. Ír dóca supab amlaio do bíotí ag crocadó na n-daoine in áirde air iní an troc-fadgal.

Teampoll an *paróirte*. — Atá *Teampoll paróirte* Dún Sárbán com bpeágoa de *teampoll* ír atá in don baile dá fadgar i gcúige mhumhan. I mbliadain a 1826 ír eadó do cuireadó an ceud cloc ann, agus do léigeadó an ceud aippeann ann an 27ad. de Márta i mbliadain a 1828. An t-áitir Gearóio ó Congaile an fadgar paróirte do bí ann le linn na haim-rípe rin.

Teampoll Naomh Abuirtín.—Do cuipeadh an ceud cloch inr an teampoll ro i mbliadhain a 1823 agus dá bliadhain do bain pé díob é tógbáil An tAcair Seadán de Bál an Ceann-úirí do bí ann an uair rin. I r iomdha bliadhain ó táinig bráitpe an úirí reo go Dún Garbán an ceud lá. Do tóg na Craicis mainirtir dóib ag Dún na Mainirtreac i mbliadhain a 1295, agus do bíodar ann fa mairleadh sup cuir “Beití Ruad” an díbirt oppa i mbliadhain a 1577. Atá cluigteac agus fallaí an teampuill do bí ag gabáil leir an mainirtir reo in a fearam fór, agus atá Teampoll Paróirte Dún na Mainirtreac ceangailte díob. Nuair do ruagad na bráitpe ar an mainirtir do bíodar gan teac gan áitreab ar fead dá ceud bliadán act nuair táinig fead ar beas ar an raogal arís do cuipeadar fúta in tig éigin timceall míle amac ón mbaile. Do dhruideadar irteac i mbliadhain a 1818 agus tógadar réipéilín cinn-tuige inr an mbaile agus cúig bliadna in a díaró rin do-cuadar i mbun an teampoll atá anoir ann do tógbáil.

Cairleán Dún na Mainirtreac.—Aveir riad supab iad na Craicis do tóg an cairleán ro agus sup dhonn-

áodar ar Uráitrib Naomh Abuirtín é féin agus an talamh do gab leir. Is dóca gur mar coraint ar an mainirtir tógadó é. Is baoghalac gur gairid beirí don píoc dé ann, mar atá fé ar bpusac tuitim. Do tuit cuit móir dé le bliadain agus atá gac don dealliam air nac fada go dtuitirí a tuillead dé. Is é an feall nár feuctad éirge in am is i ttráct agus coraint do cup air ón aimpir.

Scoileanna an Baile.—Atá ceitipe cinn de scoileannaib breásta i nDún Garbán—ceann aca as Uráitrib Naomh Abuirtín, ceann eile as na Uráitrib Cnóirtamla, ceann as Óro na Toirbhirte, agus ceann as Óro na Trócaire. I mbliadain a 1836 ba ead tógad scoil na mUráitneac Cnóirtamail aet do bí scoil aca in áit eile de'n mbaile poime rin. Tángadar annro ó Portlárge i mbliadain a 1807. An tecd in a bfuil na Uráitne féin in a scoinnuidé níor tógad é go dtí bliadain a 1850.

Atá Óro na Toirbhirte ar bun inr an mbaile ó bliadain a 1809, aet níor éuadar cum coinnuigte inr an élocar atá aca anoir go dtí bliadain a 1858, agus níor tógad an scoil go dtí bliadain a 1879. Do bíodar

noime rin in láná an Teampuill. Bionn or cionn dá ceud leanb ar rcoil aca ann gac don lá agus atá obair na Gaeilge as á deunamh go maith aca.

Do cuipeadh óro na Trócaire ar bun inr an mbaile i mbliadhain a 1854, agus do-éadar cum comnuighe inr an áitpeadh atá aca anois nuair d'imtigh Mhá na Toirbirte ar i mbliadhain a 1858. Atá rcoil mhór aca le haídh leanbaidhe óga an baile agus atá rcoil eile aca le haídh cócaireacht agus nigeacán agus gac don puo eile a baineas le tighas do mhúineadh do cáilínib óga.

Uaimh na g-Cháná—Atá an uaimh seo i ngiorracht leat-míle don mbaile. Fuairpeadh amac i i mbliadhain a 1859 nuair do bíod as deunamh an bótair atá puoicta coir na habann. Aois ríad ná fuil don uaimh eile in Éirinn mar i seo. Fuairpeadh carn mhór chánna innite, agus tream a paib tuicrint aca sa rceul do veineadar amac go paib chánna dá eileapaint ann agus ré capail agus or cionn dá fícto ríad agus gabas agus béas agus faol cú, agus do bí chánna maorai puada agus ghipfeirdhe tar comaireamh ann. Agus do veineadar amac leis go raead na bliadhanta

tar comairleadh ort ó bí na beatairí
rin in a mbeatairí. Fuairleadh cnámha
in uaim eile atá i mbaille na mbain-
treabac, áit atá timcheall cúig míle
rídair ó Ún Garbán.

Cnoc Meadain.—Atá ré seo tim-
cheall ceithre míle rídair ó Ún Garbán.
Níl ann aet mar do beaó cappaig
mór agus é i lár cuppaig. Do bí
cailleán in áirde air in an t-rean-
aimpín agus daoine in a gcomnuide
ann aet do-rígne Cromail macánta
bpuir de nuair do bí ré d'iarraó rinn
do cup ar ár lea. Atá cuid de
fallaib an cailleáin ann fóir.

COLÁISTE NA RINNE.

Atá Rinn ó gCuanac timcheall
cúig míle rídair ó deaí ó Ún Garbán
aet dá raetá trearna i mbáid an
calair go dtí an Coir agus bualaó
ruar coir trága níl ann aet trí míle.
Tír na h-Éireann agus i do cuairt
le céile ní bpuigteá dream daoine
ba gaebealaige ná muintir na Rinne,
agus tar a bpuil de daoine eile in
Éirinn ip iad, rin ip buige, binne,

blartha labhrann an Saebealg.
 Daoine breágha de'n tsean-aimhín
 atá ann. Daoine imhíomáca iomr
 íreal agus uasal. Daoine báirdeamail,
 spádmair, muinteartha. Daoine cne-
 artha, gleóite, geal-gháireac. Daoine
 a bfuil a n-ainm in áirde le feadhar
 a mionn agus le méud a meabrac
 agus le gileact a gcoirde agus ir
 fiú iad an meaf atá oirra.

Áit dhear an Rinn. Ir doibhinn aer
 pléibe agus fairrge ann. Doibhinn
 na failleiréada agus na carraigheada.
 Doibhinn na bóirre agus na bánra
 agus na guirte. Act tar don ruo eile
 ir doibhinn éirteact le binneact
 buirgeact na Saeoilge ann. An té
 do beath i tcaitige na mbailte móra
 agus na gceiréada Galltha, ní l don
 doibhneaf ann don duine rin act
 teact agus éirteact le páirtib beaga
 na Rinne nuair do beirir as rugrao
 doib féin agus iad as cur na Saeo-
 ilge doib in a rlaoda go rlaetmair.

Le linn an t-Actair beathair ó
 Cataraig do beir in a ragaar papóirte
 inr an Rinn, do tórnuiú Miceul ó
 Fogluoda as múineath na Saeoilge
 ann. Maigirtir rcoile ba ead é agus
 ba mór le rá i mbailte nó i bparóirte
 é. Fear fáilteac, freagarac,
 fairdeannac, agus coirde na fair-

ringe. Fear díceallach, dútrachtach.
 Dao óeacair a bárr o'faghbail ar
 gileacht a gáire, ar liomhacht a
 teangán, ar meirneacht a flioge agus
 a aigne. Ró luach táinig an bár dá
 iarraid. Acht dá luachtacht é, fuair ré
 ullam cum imteacht é agus a cion
 féin de obair na Saeóilge deunta
 aige. An lá úd do dhúnao an uais
 ari, ir iomda duine do ríl go raib
 deiread leir an nSaeóilg inr an Rinn.
 Acht níor tuisgeadur go raib ríol
 curta aige rin, agus go bfarfao ré
 agus go dtadfarfao ré torctaire le
 ionbair na haimpire. Mar rin do bí.
 Do torthuigead arir ar an nSaeóilg
 do múinead, agus níorb' iad na
 daoine ba luza éireacht cum achnuac-
 tain do deunam uirpe na rcoláirí óga
 do múin ré féin i rcoil beag Maoileac
 Eorua.

Bliadain a 1905, tráchnóna breághda
 Samraio agus na hiarcairí irctis ón
 bfairrge, do-éuair párraig ó Caola
 agus Doctúir ó Siotcáin ríor go dti
 baile na nGall. Do buaileadur clár
 tub ruar i gcoinne fuinneóige, agus
 do éromadur ag múinead léigean
 agus rcriobad na Saeóilge do páir-
 tíb an baile agus do beirt nó triúr
 rtrannréri do bí ar lóiróin ann.
 Do leanad de'n obair rin ar fead

mí. Do bí píobaire ann ó Baille Áta
 Cliait agus do feinneadh ré port as
 torac an learpáin gac don oirthé. Do-
 éití na páoraisí ann agus Seán ó
 fíoinn agus Seán ó Ciarógara,
 Nioclár Tóibín agus Ceallais, Seán
 Cúrraoin agus leat-dorson eile de
 buachaillib an baile, na fáoití, na
 Reugánais, agus na Spíobtaíaisí ón
 tSean-Cill. Is iomdha oirthé spreann-
 mar do bí aca, mar do síl cuí de
 na iarcairib go raib na maişirtirí as
 iarraidh a cúir in a luíge ar an bprobul
 ná raib fíor tada as doinneadh aet
 aca féin. Do rcaoiltoir an ragar
 tóirída bog go leór aet is minic
 tugaróir fa Caola, agus is annsin do
 éiribeáin ré an ceud uair go raib ré
 go deap, réimialta, agus go maí in
 iúl cum gac don mac reó do cúir de.
 Do bí na páirtí an-maí, mar do
 bíodair muinte ceana as Miceul ó
 Fogluída.

Dliadain a igob tógadh páirte beas
 talman ar Bótar na Sop agus do-
 migneadh teac beas admaro ann.
 Dongara boet—go ndéiníó Dia
 trócaire air—do-migne an claióe
 éimceall air, agus do bíod ré irteac
 agus amac ann gac don lá as tabairt
 cainte uair. “Nac agam-fa atá a
 fíor,” adreiríod ré i gcomnuíde i

nóireadú na cainte. Táinig ruar le
fíce tuine ann an bliadain rin cum
an Saeóilge d'fógluim, agus cuir
aca ná raib don focal Saeóilge aca
as teacht, do bí sí maith go leór aca
as imteacht. Bliadain a 1907 táinig
i b'fad níor mó rtrannréirí, agus ba
féarr agus ba éireachtamla an obair
do-righead, mar is amhlaid do bí na
maistrí as breith ar a ngréamannaib
in áit a céile.

Bliadain a 1909 tógad an teac
atá anois aca i Maoileac Eórna.
Muintir Solúiró tug dóib é ar leir
fada agus cior eutrom. Ní raib
ann i dtorac aet fótac mór, folam
gan don ceann air. Tímceall cúig
bliadna agus dá fícto ó rin do-
righead é. Do bíod as iarraid rcoil
iarcaireacta do cup ann aet ní
b'ruairead don congnam, agus d'fága
an teac in a fárac gan tuine ná
daonaiqe in a comnuide ann. Do bí
fé mar rin fa an aimir gan don
aireadar dá tabairt dó. Táinig
rtoirm agus do rcuab sí an ceann
de agus do tuit an pinniúr. Mar
rin do bí fé nuair tóg muintir
na Saeóilge é. I mí an Aibreáin
bliadain a 1909, do bí an t-uirlár fa
neanntóga agus canntarndail, cúnac
as fár ar na fallaib, agus beaca

fiaðaine in ácrann ír na cúinníacáib.
 I mí an Iúil do bí in a céann do bí an
 coláirte mar atá ré anoir, teac
 bpeáíó, fáda, páirring, cirtin agus
 párlúr ann, dá halla móra le haíaró
 obair rcoile, go leórí reampaí beaga
 coblata in áirde an rtaígne, cóir
 nigeacáin agus foctagaó ann agus
 gac don cóir eile d'oirfead do
 doinneac ar éiteac leir teac duine
 uapail. Tímceall £2,300 do cornuig
 ré agus nárb érom iad na fiacha?
 Aét do cuipead ppoiríóí an coláirte
 ag á luigeaduigad agus táinig ragaíre
 agus uairle agus gac don tpeam
 boct agus raióbir i gcaóbir ar muintir
 an tige, agus ní fiú a ráó anoir
 go bfuil don fiacha oppa in don cor.

Bíonn obair an Coláirte ar riuhal
 inr an Samraó agus ar fead na
 bliadna go léir, aét ní mar a céile
 an dá obair, obair an tSamraíó agus
 obair na bliadna. Inr an Samraó ní
 bíonn ag á múinead ann aét an
 gaeóealg agus gac a mbaineann léi,
 an nua-gaeóealg agus an trean-
 gaeóealg agus móó muinte na
 gaeóilge. I moct na bliadna, rcoil
 ógánac bíonn ann. Muintear gac
 don teanga ann—gaeóealg, beupla,
 rraincir, laidean—agus gac don
 ealaóa eile ír gnáctac a múinead do

doinnead a mbead fonn air toul go
 tici an Iol-Scoil. Mar rin, atá
 Coláirte na Rinne as neartuagat
 leir an nGaeóilg in dá rlighe .i. as á
 múinead do múinteóirib na hÉireann
 inr an Samrad, agus as tabairt caoi
 do páirtib na háite a bfuil rí ó
 tuitcar aca ar a maireactain féin do
 deunam. “Cao atá le fagbáil ar an
 nGaeóilg?” aoirpead muintir na
 Rinne. Ní gabad dóib an ceirt rin
 do cup anoir, mar atá ríor na deir-
 pead aca.—Aót ná tuigead doinnead
 go rcaoiltear le muintir na Rinne
 mar rin, agus ná cuirtear i tuiocrin
 dóib nac mar geall ar ór ná ar
 aipsead amáin gur ceart an Gaeó-
 ealg d’actnuactain. Ir minic do cuir
 Doctúir de Hindoberg, go ndéinib
 Dia trócaire air, ir minic do cuir ré
 in iúl dóib le fuinneam a éiríde ná
 raib don puo idir Éire agus Sean-
 Sarna as á scoimeud ó n-a céile aót
 an Gaeóealg. An t-Éireannac ná
 fuil aót an Deupla aige, ní l inr an
 bpear rin anoir, aoirpead re, aót
 leat-Sarnac, agus má leantair ar an
 nGaeóilg do ríor agus do díbir ar
 an tuitaig ar fad, ní beir in doinnead
 asaib aót leiróbin dearg tproc-mait-
 earac de Sean-Sarnac, agus san don
 gréim asaib ar don puo bainneann

le héire, ar an t-pean-caint ná ar na
 pean-nóranna, ar an pean-beur ná ar
 an pean-éiredeam, áct saé doinneac
 nam azaib com túr, com neam-
 maiteac in búir gcroide agus in búir
 n-aighe leir an bpiotaire biopánaig
 do rugaó tál i lannóan. Cuimnígió
 gur fada cuzaib anall an gaebealg
 agus an croide móir bog gaebealac
 a gabar léi, agus gur fogail tar
 foglaib agus chead tar cheadaib an
 domáin an croide san cor rin agus
 an teanga caoin ceannra rin do
 reapaíamain le búir gclann agus le búir
 rliocht in búir noiaio go deóio. Cuim-
 nígió gurab iad na páirtí atá anoir
 againn an t-aon dócar maireactain
 na mbeaóio do gaebealaib agus má
 déineann rib Sarnaig díob rin anoir
 go mba Sarnaig a rliocht glún ar
 glún go bpuinne an bráca, agus go
 mbeio deiread le gaebeala.—Áct
 dá dtarraingeócainn Doctúir de
 Hindoberg cuzam, do beimn as
 reandur go lá. Is é do tuit leir an
 gColáirte. Do bí buaio ó Dia aige,
 buaio cainte, buaio ceoil, buaio
 léiginn, agus is fada arís go bfeic-
 fear a leicéio in Éirinn.

Cia t'áireócaó tairir na hoioí agus
 na múinteóirí do bí i gColáirte na
 Rinne ón uair do tórnuió ré ar

Úótar na Sop go migne ré an
 imirce go Maoileac Éórna agus ó
 rin i leit? Doctúir de Hinneberg,
 an fear do cuirfeadh an trnaióm
 ar an nGaeilge duit. Doctúir
 ó Siotcáin, an fear nár ceirtnig
 a rparán ná a fáotar ná a
 pláinte orainn. An tAdair Pól
 Breathac, fear na cruath-Gaeilge.
 Pádraig ó Caola, fear na hoibre
 agus fear an péitig. Seumas ó
 heócair, nár breágha a fáir ioná
 mar ba gile a éiríde. Diarmaid
 Stóc an Spinn, an file ós, go
 ndéinid Dia spárta ir trócaire
 air. Diarmaid Fárait ó Corcaig,
 an fear do fearaig do'n Colá-
 irte le linn na práðainneac.
 Nioclár Tóibín, Ceallag, Miceul ó
 Cinnfaolaig, Pádraig Traoin, Seán
 ó Caola, Tomás de Uial, agus Seán
 ó Cupraoin rug an éraob leir ón Iol-
 Scoil. Cia cuimneódadh oppa go léir,
 agus cia geóbad buídeacair leó mar
 ir cóir?

Tornuigtear ar obair an t-Samraí
 an ceo luan de mí an Iúil gac don
 bliathain, agus leantair ví ar fear
 dá mí. Adá iorcar do leat-ceo

tuine fa Coláirde féin agus do-
geobhad ceo tuine eile iorcar ar
fúo an páirte.

Atá fothaic neamh-coitcheannta in
an sean-noilig atá ar taob an bótar
le hair an Coláirde. Ba é seo
teampoll an páirte go dtí ainm
Cromail. Aoirtear suab iad na
Normánaig do tós é. Atá áirre an
cainreil in a fearaí fóir, agus dá
tadartá fa ndeara go seir é do
cifea ionad an cpoir-béim ann. Níor
ghátaic an cpoir-béim do beic i
teampoll beas mar é seo cé go
mbíod ré ir na teampollaió móra go
léir. Atá tobairín beannuighe (.i.
Tobar Naomh San Nioclár) ar an
taob tíor de bótar, as bun gáirtoin
muintir fogluda. Ba mór le fáo
as an sean-óream an tobair ro, agus
ba minic iad as tadairt tupaír
ann.

ÁRÐ MÓR.*

Baile cuain é seo atá timcheall
naoi míle riar ó dear ón Rinn.
Baile beag dear ar bhusc na fairrge
ir ead é, a d'faió roir ar an gcuan,
asur 'Drom fínghín as deunam foctana
tód ar an nsgaoit a tucailt. A d'fai-
tear linn ra reancur go bfuil
paróirte an áirí Móir ar ceann de
na paróirteib ir árra in Éirinn, asur
go faib Naom Deuglán as raotruíad
an cneidmí ann i b'fad roimí aimir
pátrais féin. Déiread ba ead
Deuglán asur a d'fai-tear gur bairt
Naom Colmán é nuair do bí ré readt
mbliadna d'aoir. Má ir fíor é rin
ní hé Deuglán an ceud fear do
raotruis an cneidmí ann asur mar

---

*Áirí Móir atá as muintir na
háite air asur nuair bíonn ríad as
tasairt do'n paróirte, a d'fai ríad
paróirte na háiríe Móire. Áirí na
sgaoidé an airm do bí air in aimir
Deuglán.

ðeimín ar an rceul léigítear i leabhar
 a ðeactaó féin sup ðeineaó earbog
 dé ag comóáil do bí aca i gCaireal
 Muman do-éionn sup óirig ré an
 creideamh do muintir na nÓire
 agus sup óibir ré an eiriceaó uata.
 Muná mbeaó go raib an creideamh ar
 cuma éigin aca ní beaó don tráó ar
 eiriceaó do óibirt uata. Seaó,
 agus do ðeimniú Doctúir de Hind-
 berg dúinn, óá bliadóin ó rin, go
 raib criortaité ra dútaig reo com
 rada riap le bliadóin a 250, agus
 aoubairt ré linn sup bain ré an
 tuairim rin ar rcrióinn atá ar lic atá
 ra rean-teampoll. Ogam éraob ir
 eaó an rcrióinn rin ar éagair ré óó.
 Cibé ruo do bí ann roim Óeuglán
 ní'l don ampar ná sup cuir ré rin
 maireaó ar an gcreideamh ann agus
 do bíoó earbuig in agcomnuíó ann
 ar feaó reáó nó hoó de ceutaió
 bliadóin in a óiaíó rin. An t-earbog
 óeíóeanaó do bí ann, fuair ré báp i
 mbliadóin a 1203. Níó naó iongnaó,
 ata comairéaíó na rean-airíre go
 fairring ann áó atá cúig cinn aca
 agus ní míre tagairt ra leic
 do ðeunamh óóib .i. na trí team-

puill, an cluigthead, agus an
clóc.

Na Teampuill.—An Teampoll Mór
an ceann is fearr agus is maireamla
dóibh seo. Aweirtear gur tógad é
i gcaiteamh an réamhó ceud áct gur
deinead áchuaáctain air i gcaiteamh
an dara ceud deug. Atá pictiúirí de
neamh-choitcheannta ar an bpinniúr
tiar dé—pictiúirí de cloíche ar nór
na n-dealb do-ápeá ar na rean-
éiríoirí gaelealaí. An dara teamp-
poll, (nó leaba Deugláin mar
tugann na rean-daoine air) atá fé i
gcuinne na poilige gairí do'n
Teampoll Mór. Aweirtear gur
iríis ann atá uais Deugláin agus
atá an-urraim as na daoimh dó do-
cionn rin. Bíonn ríad as breic na
criad leó ar, fáid leó go bfuil
leigear agus coraint ó tinnear
inné. Ní dóca gur teampoll ar
don cor é seo áct teac úrnaighe
nó Oratory. An tríomad teampoll
do bí fé ar bair na fáille timcheall
leat-míle riar ón mbaile. Is beag
dé ann anoir áct dá luigead é atá
an-mear air mar atá Tobair Deugláin
le n-a air. Léigtear go ríad déar-

teac annro i ndeiread a fadgail ag
Deuglán agus sup ann fuair
ré báp. Bíonn na ceudta ag
tabairt a dtuair ann gac don
bliadain.

Cloc Deuglán.—Atá sí seo ar an
tráig roir ón mbaile nuò beag.
Léigtear nuair do bí Deuglán ag
teac abaille ón Róim sup cuairt ré
ag feúdaint duine muintearó a dó
do bí in a comnuide i gcaitir
Menevia agus sup fan ré tamall
eigin in a focair. Do bí clog aige
agus nuair do bí ré ag fágáil
Menevia tug ré an clog do ceann
dá deirclobail cum é do cup ar
bóro an ártraig. Do leas an deir-
clobal uair é ar cappaig do bí taoib
leó, agus níor ariúgeadar uata é go
raabadar leat-rlige abaille. Táinig
an-buadairt ar Deuglán nuair do
brait ré uair an clog agus d'iarr ré
ar Dia é do cup tar nair cuige. Ba
gairt go bpaadar cúca an cappaig
ar barr na dtonn agus an clog in
áirde uirre. Annrin adubairt
Deuglán le na deirclobail an t-
ártac do rtiúrad i ndiaid na
cappaige agus cibé áit a raad sí i

uair go raibead ré féin i uair ann
agus go scaithead ré an cuio eile dá
raogal ann. Da toil le Dia gur
táinig an carraigis irthead ar tráig an
áirí móir agus atá sí ann ón lá
rin go uair an lá ro gan cor do cup
óí. Acheitear an té a mbead
píanta cnám as gabáil do agus a
raibead fuithe ar a éromadad go
leigirhead ré é.

An Cluigthead.—Atá ré seo inr an
poilis le hair an teampuil móir.
Acheir ríad gur breágha agus gur
maireamla é ioná don ceann dá
leiteir ar fúo na héireann. Atá re
thead uirioighe deus agus ceitné
ríad ar doirde, agus atá an doirde
cuig uirioighe deus ó clár na
talman. Acheitear gur doirde é de
cúpla ceud bliadán ioná an teampoll
ad ní'l don deimín asainn ar rin ad
amáin tuairim na ndaoine. Atá
rceul gan dealrad as muintir na
háite in a daob. Acheir ríad gur
tós Naom Deuglán in don oirde
amáin é, agus ná rthead ré té go
scuirhead ré go uair an rpeir é muna
mbead gur táinig bean éigin de'n
mbaile cuige le éirige an lae agus

sup fíarpuig rí dé cad do bí ré a
 deunam. Do cuir rin an oipead
 buile air ir sup buail ré an cairpín ar
 an scluigthead agus d'fás ré mar rin
 é. "Nár éirighiò áct an táb leir
 an trean-peadpac caillige!" arpa
 rean-pear de'n áit liom lá agus é as
 reancur dam air, "meipead i féin
 agus a cuio cainte do bead rtaighe
 go dtí na flaitir agaim. Áct, a
 mic ó, ní bfuigthead corp do cuir le
 teangaid na mban. An Naom féin,
 ní bfuigthead ré foigheam leó!"
 Do bí cat annro idir na Gaedil agus
 na Sarnais i mbliðain a 1642. Do
 buaid na Sarnais agus do cuipeadar
 ceud agus reacht nduine deus de na
 peapaid do géill dóib cum báir. Ir
 dóca sup millead an teampoll an
 uair rin agus go bfuil ré in a potpac
 ó rin.

REILIS AN TSLÉIBE.

"Na prátairde Duba deín ár gcom-
arrain do rcaipead uainn,
Do cuir iní an púr-habbar iad 'r anonn
tar fairrge,
I Reilis an tSléibe atá na céadta
aca trearcarta,
'S uairle na bplaitear, go ngeabair a
bpáirt!"

Sin é an ceud ceatramha de
Abhán na bPrátairde Duba. Máire
ní Óroma do ceap é, i mbliadain a
1850. Deán boct ba ead Máire do
bí in a comnuide i bParóirte na
Rinne. Atá sí ar an trioppuideact
le fada de bliadantaib, agus
abrainmír "Go ndéinó Dia trócaire ar
a hanam," ó tarraingeamar cuḡainn í.
Reilis an tSléibe do cuir i péin agus
an t-abhán i gcumne dúinn.

Nuair do beiteá as dul go dtí
Árto Mór ón Rinn dá ngeobtá riar
bótar Duirpreul do-geobtá tar

Reilig an tSléibhe. Atá sí annrúo ar taobh an gkleanna aét ní'l de aicint reilige anoir ann aét an claidhe atá timcheall uirre agus an éor atá in a fearann in a lár. Atá an fhaoc agus an t-aiteann Saeb-ealaic ag fáir ar na huaißeannaib agus gan don aicint ar ceann aca tar an gceann eile. Aét, a léigsteoir, má ir Saebéal tú ná gab tóirre gan dul irteac tar an sclaidhe agus do páirpeaca do ráo, mar atá toga na bfeair agus plúr na mban, na fíor-Saebil agus na fíreir, na daoine ba bpeásta agus ba macánta ar cuir Dia anam ionnta, atá riad fínte annro agus—fuairadar go léir bair de'n oirar!

Bliadain a 1847, do teir na prát-aidhe ar fúo na nDéire agus ar fúo na héireann go léir. Ar an bpráta ba ead do bí maireacéain na ndaoine an uair rin. Ní raib don arán ag á ite aca aét go hanam, ioná don feoil, ioná don té ag á ól aca—don ruo aét amáin prátaiðhe agus iar ag agus bainne. Do bíod coirce agus eorina agus cruicneacé curta aca, agus muca ag á peamruagad aca, mar atá

anoir, aét do éaittí iad rin go léir do
 díol cum an cíor do deunam do na
 tigeapnaib talman agus ní bíod de
 barr a cuio raotair as an breir-
 meoir boét ioná don puo ioir é agus
 an t-ocpar aét an práta. An
 bliadain rin ar teip na prátaióe oppa
 do bí níor mó arðair inr an túbais
 ioná mar do bí don bliadain ó rin,
 aét do díolaó é go léir le hašaió an
 cíora agus do bí na milliúin barraille
 dé irtis ip na rtoréaió ip na bailtíó
 móra agus arim Šarna as á šóroáil,
 agus na daoine boéta do cuip allur
 as á raotpušat, iad as á rclošat
 leir an ocpar !

Sead, ní raib don puo ann do na
 fearaib boéta aét iad féin agus a
 gcannláinín do dul irteac inr an
 púp-habar, agus com luac agus do-
 euadar leat'r'rtis de'n ngeata ann
 do deigileat an t-aéair agus an
 máair agus an clann ón a céile,
 agus—go breuóat Dia oppa—ní
 facaíó a šormór a céile arir ar an
 raogal ro. Cibé rašar bíó tustaoi
 bóib ra púp-habar do cuip ré galan
 agus pláis oppa agus fuair na
 ceuota aca báp leir. Sin é an uair

do tórnuiḡeado ag cup na ndaoine i Reilig an tSléibe. Na daoine fuair báir an uair rin i bPúir-habair Dún ḡorbán, is iad atá curta ann. Marb féin ní faib don mear oppa. Níorb' fiú iad an talam mairt do cup i muḡa leó áct iad do cup amac ar corp an tsléibe mar do cuiprióe an sean-capall nó an beatairdeac.

Sean-daoine ar cuimhin leó an bliadain rin, t'airiḡinn iad ag sean-cup ar an bPúir-habair agus ar Reilig an tSléibe agus ní'l don am ó rin cuimnigim air ná corpuigean mo cuirto fola le uatbáir agus le ḡráin ar an noream ba cionntac leir. Do bíod capall agus trucaill sca ann ag tabairt na ḡcorp amac ḡo dtí an reilig, agus do bíod an oirhead rin daoine ag faḡbáil báir ann a'r ḡo dtéigti amac le tpi hualaiḡe ra ló—ualac ar maidin, ualac i lár an lae, agus ualac um tpráchnóna. Áct nuair do bíod ualac an tpráchnóna ag bogad cum bótair dá mbead don tuine in umalóir an báir agus ḡo mbead ampar sca ná déunpad ré an oirde, ní fanfaide ḡo mbead an put carpaingte aige áct é do ropad irteac

ra cómpa agus do féideadh cum
riúbaíl. Da minic d'airigeadh as
reloggaíl iad agus an-uais as á
dúnao oppa. Mo ghráioin iad, na
fir bocta! Nac iad do-connaic
muraíoda!

Náró é an truaas é? Náró é an
náire é? Náró' é an díombáio é?
Ca hiongnadh na daoine do-connaic
an obair rin, go mb'fearr leo
ríneadh coir an élaíde agus bár
d'fagbáil ann ioná dul irtead ra
púr-habbar. Ca hiongnadh go
noudbairt Máire ní Óroma ra
n-abrán:

"Nac é Dia do ceap maí an obair
rin,
Daoine bocta do cup le fuacht ir
le fán,
iad do cup ran pur-habbar go duhad
ir glar oppa,
Lánamnáca póirta ir iad reairta go
bár!"

Ca hiongnadh i as cup a hat-
cuinge cum Dé nuair adubairt
rí:

" A D'ia na glóire fóir agus fheadair
 rinn,
 Scaoil ár nglara agus péirigh ár
 gcár,
 'S an beata ro air óo' éiríde go
 gcarair cuḡainn
 'S an púr-habar go leḡair anuar ar
 lár! "

Atá deic mbliathna agus trí picio
 anoir ó bí bliathain an ḡorta ann,
 agus ó rin miam ní raib an biaḡ com
 gann ḡainn. Ir atá ré i mbliathna.
 Ir rean ráḡ é ná bíonn de deirir ioir
 an nua agus an rean aḡt comaiream
 na haimpíre, agus feucaimír-ne cuḡe
 in am 'r i ttráḡ le eagla go mbain-
 pead an cleaḡ ceuthna dūinn do bain
 do na fearaib boḡta atá rinte i
 Reilḡ an tSléibe. Má'r toil le
 Dia an beata do cup cuḡainn cong-
 baimír gneim an fír báirḡte uirre,
 agus iarraimír congnam agus cabair
 ar an atair riorrairḡ cum an púr-
 habar agus a ngabann leir do leḡ-
 aint ar lár.

FILE D'AGUS SCOLÁIRÍ D'E GAEDEALACHA NA n'ÓISE.

SEATRÚN CÉITINN.

I r iomrha rcoláire clirte agus file binn do cuip an Muma dí le cáis ceo bliadain aet ba é Seatrún Céitinn an fear ba tpeire agus ba léigeannta díob go léir; agus, tar doinneac eile aca, i r i obair Céitinn i r mó do-chaio cum cairbe na Gaeo-ilge agus na h-Éireann.

Adeirtear gur rugaó Seatrún Céitinn i mBuirgear—ait atá oet míle riar ó deor ó Cluain Meala—timceall bliadain a 1570, aet ní'l don deimín againn ar an áit iona ar an mbliadain aet amáin tuairim na n'aoine. Adeirtear go raib ré féin agus a mádar in a gcomnuide inr an tig atá ag muintir Cachtail anoir. Do bí an rairgal go dona nuair do bí ré ag éirge ruar 'na garrún. Do bí na ropairíde i réim agus na píreim le réin agus ar teicead le n-a n-anam.

Mar a d'ubairt ré féin, do bí an
 mánao agus an méirleac, an rásar
 agus an pladair, an brátair agus
 an bíteamhac, as á gcuir i gcoim-mear
 agus i gcompráio le n-a céile. Fuair
 ré torac an léiginn agus na fogluma
 ó maigirtir rcoile do bí gairio do
 n-a baile féin, agus annsin do-chaio
 ré ar rcoil ar fead tamall i
 g-Catair Úin Iarcaig agus do-chaio
 ar rin go dtí rcoil éigin do bí gairio
 do baile Áta Clia. Do-chaio ré
 tar le ar i mbliadain a 1589, cum é
 féin do cuir i gcoir do obair Dé, óir
 ná raib don fásbail aige féin, iona
 as doinneac eile, ar rin do deunam
 ra mbaile. Ó Cuan Bortlárige ba
 ead tós ré reol. Do bí uaignear
 agus buairt air as imteact do
 agus a d'airtear gur ceap ré an ceo
 cuio nam de'n b'piliweact an oirde
 rin as fásbail rlan agus beannaect
 as tír a d'úctair.

Níl don cúntar cruinn asainn cá
 raib ré an fáio do bí ré tar le ar act
 a d'airtear go raib ré tamall i
 Salamanca, agus atá a ainm in ar an
 aipeam do-righead de na rcoláirib ó
 Éirinn do bí i g-Coláirte Bordeaux
 ón uair do cuiread ar bun é i
 mbliadain a 1603 go bliadain a 1618.
 Táinig ré abail i mbliadain a 1610,

aḡur é in a řaḡart aḡur in a ōoḡtúr,
 aḡur ba mór an řáilte aḡur an
 lútḡair do cúipeaḡ poime. Ba
 ḡairio ḡo řaib a ainm in áirḡe, a
 řeabap do bí řé cum řeanmóin do
 tabairt uairḡ aḡur ḡaḡaḡ na ḡaoine
 in a řluaḡḡtib cum do beit aḡ
 éirḡeaḡt leir. Aḡt ḡáinig an ōom-
 naḡ řo, bean uapal ḡe'n ḡomarranaḡt
 a řaib ḡroḡ-ḡáil uirre, i ḡḡaob
 řeacairḡ ḡránḡa na ḡrúire. Ráinig
 ḡur ar an bpeacairḡ ceuḡna do bí
 Céitinn aḡ ḡráḡt an máirḡin řin,
 aḡur do řéir mar do bí řé aḡ ḡul in
 aḡrann inř an řoirceul, aḡur aḡ
 noḡḡaḡ uatḡbár aḡur aingceirre an
 řeacairḡ aḡur aḡ baḡairt řciúirři ōé
 aḡur ḡeinte irřinn ar na řeacaiḡ, do
 bí aḡairḡ an řobuil aḡ iompḡḡ ar an
 noḡoḡ-mnaoi do bí in a meapc.
 ō'imḡiḡ ři amaḡ ar an řéirpeul aḡur
 náirre ar na malaib aicí. ōo řioḡ
 ři ḡen řḡáir řin ḡo ḡḡí řear ionairḡ
 an řioḡ aḡur do ḡearán ři an řaḡart
 ḡó. Ba ḡairio an moill ar řin an
 ḡliḡe do cúř i bḡeirḡin air, aḡur ba
 éirḡin ḡó ḡeiceaḡ le n-a anam ir na
 řléibḡtib—an řaḡart naomḡa ar řán
 ḡe bḡiḡ ná ceirḡeaḡ řé ḡliḡe ōé ar
 an bḡobul in a řéirpeul řéin mar
 ḡéilleaḡ do ain-ḡliḡḡe aḡur cam-
 ḡliḡḡe na Sapanáḡ.

D'fán ré i bpolad. D'imtís ré ó
 áit go háit i gclo bpeige ar eagla
 na dligeaib. Do éom ré as
 rcpíobad Stáir agus Seancúr na
 h-Éireann. Do tuis ré go raib
 ppáðainn leir an obair rin. Do-
 connaic ré rcoileanna na nGaeðeal
 dá nðúnað agus dá mbipeað as
 Sapanacaið agus na maigirtrí agus
 na rcoláirí ar teiceað ; do-connaic
 ré na leaðra móra Gaeðilge dá
 rcollað agus dá rtracað aca, agus
 do tuis ré gur gairio ná beað don
 rean-leaðar le rágðáil in Éirinn ná
 doinneac do léigfeað é. Do cúir ré
 noime annsin aic-gearr na rean-
 leaðar do rcpíobad i nGaeðilg sim-
 plioe i rligio go dtuigfeað an
 coitceantaact é, agus go bpuigbeað
 daoine bocta na tuaithe a raib don
 clirteact aca ar an bpeann, aic-
 rcpíobad do ðeunam aip, agus mac-
 ramail dá gcuid féin do ðeic aca.
 Act do bí cúir eile fóir aige leir an
 obair rin. Do-connaic ré na leaðra
 do bí rcpíobta as na Sapanacaið i
 otaob na hÉireann, agus gac don
 bpeus dá ðonaact as a cúir aca ar
 a ðútaig agus ar a muintir féin,
 agus adubairt ré ná beað don ráram
 aip gan gac don bpeus nam aca do
 noctað agus gan a cúir i dtuicirín

do'n raogal sup as sean-creib na
 h-Éireann do bí buairt sairce, buairt
 féile, buairt léiginn, buairt creitrim
 'r veig-beura. "An tpeam ro tall
 bíonn as reiríobad mar geall orainn,"
 arpa ré, "cuireann ríad i gcumne
 dam an príompallán nó an dearg-
 daol pasad as eiteallad of cionn
 dútaig áluinn lá rampaid, agus tar
 éir carad do ná bead don tráct aige
 ar don ruo dá bpa ca ré, ar blát, ná
 ar ériann, ná ar bairi greanta an
 móin-féir, áct ar íalacair na mbea-
 daíeac ar cuairt ré dá únpairt féin
 ann."

Leabair eile do reiríob ré, Trí Bior
 Saoite an Báir a ainm. Tráct ir
 ead é ar an bpeacaó agus ar an
 mbáir agus ar ippeann na bpianta.
 Inr an leabair rin do ruibnig agus do
 deimnig ré an teagorc sup sein san
 peacaó Mátair Dé, trí ceuo
 bliadain féir nígne an Eaglaírl alt
 de'n creideam dé. Agus ir inr an
 leabair ro do cuir ré an tráct
 uatbárac rin ar piantaib ipinn. Áta
 ré páirte as na daoinib sup fogluim
 pasairt éigin an tráct rin, agus sup
 nígne re poirceul dé, agus an pobul
 do bí as éirteact leir, so rabadar
 ar don liúg amáin as neart reannrad.
 Maolugad mairnig agus meudugad

meactaí air beic ag mara na ná ag
maetnam ar na foclaib rin in a bfuil
léir-cúntar ar móir-plantail na
nódoine nóamanta in áru an
áiríbeirreóra tíor. Níl doinneac ar
an raogal ro do reiríobrad a leicéio
act an raogart agus an file, a raib
gráta ón Spiorait Naom in a
éiríbe agus líomtaact agus léiríeact
na Gaedilge in a meabair.

Leabair eile fíor dár reiríob ré,
Eocair Sciath an Aifinn a ainm. Inr
an leabair rin tug ré míniugad ar
gac ní baineann leir an aifneann, ar
éiríbe an traogart, agus ar órnáiríob
na h-altóra. Ba móir le ráo é ar
fúo na nDeire agus ar fúo na
héiríeann go léir, agus ir
iomda muintir tige a nglorruigead
ré oríbe fáda an gheimíob dóib,
ag á léiríeann agus ag á meab-
nuíad.

Níl don cúntar cruinn agáinn ar
deiríeod raogail Céitinn ioná catáin
fuair ré bár. Adeirtear gur éirí-
nuií ré fíor feara ar éirínn i
mbliadain a 1632, agus gur éiríob ré
in a raogart paróirte go Ceapac
Cuinn an bliadain in a díarí rin.
Atá cailir i ríteampoll Ceapac
Cuinn agus na focail reo uirre:
" Dominus Galfridus Keatinge,

Do nocht an leac um Fèire Mìil,
 mblàdain a 1913, agus dà mhòr an
 glèò do bhì i rìobhar an là sin. Do
 bhì pasaght agus òaoine ann o Sàc
 air to den t-ùrta. Do bhì alròidh
 oenra aca i sguinne na pàirce le
 hair na seilise, agus do leisead
 aipheann ann, agus do bhì of cionn
 agus mìle ruine fa pobul do bhì i
 làrta. Do cuirfead an là sin agus
 an caipheann sin aimpidh Ceitinn fein
 i sguinne tuit, an uair do bhìò an
 fear boct air ceicead le n-a anam,
 agus as fad aipheann i na coilltib
 agus i na gleannuib. Cus Doctuir
 o Siocàn feannoin bheasda uair i
 nSaeibh agus i mDeula càr eir an
 aipheann, agus fàh cuair na òaoine
 abairte agus Doctuir de himbeibh
 comairte a leapa t-òir—comairle
 air maite leò fein agus air maite leir
 an nSaeibh. An feannoin cus
 Doctuir o Siocàn uair an là sin,
 it air do baineamair fòmhòr an cùn-
 cair aca annso agus ann air beataidh
 agus air faotair Ceitinn.

“Do cunninſad Seathuin
 Céitinn an leac ro, .i. an ruine
 ba mó easna o’fearaib Éigean
 in a com-aimpſi, Saol i nSaeðils
 agus i laoin, agus an Sasat
 lan-chaitéad, Iodan, Éinnis-
 téad, Seannair, Oiað, Ceann-
 poiteadail, agus ſir-easna,
 agus Soibeur agus Reultann an
 eolair do Clainn na nSaeðear.”

ſcithinn ſeo ar an líc :
 Sup ann acá nais Céitinn. Act an
 iris ann, as á cun in iſt don paoſal
 do cun leac theasda Saeðear
 do cun o baoſal an ſeipéilín agus
 agus do bailſ an oſearo aigſio ip
 de agus do-cuair ar ſuo na ruithe
 de paor mar ip é do-ſiſne cunam
 buideacal ſin ar an átail paoſais
 ſceul mar ſin anois agus bíd a
 beit oſta ón aimpſi. Act níl an
 cuitim do-cionn ſan aon copaint do
 ceann agus na ſallairde i noct
 ſe ſein, do bí ſe in a ſoſac ſan
 hé ſin ainſin act an ſeipéilín a tos
 agus ar ſon na Saeðilſe. Agus ní
 an méir o’ſuilſ ar ſon an cheirim
 paoſal an méir do-ſiſne ſe agus
 leac ann do cunſead i ſcunne don
 ceithe bliadhna ó ſin ní ſaib cloct ná
 o’cloſar, act ſo ort timéall
 don ainſar ná ſo bpuil ſe cunſa i

Sacerd; Sacrae Theologiae Doctor,
 me fieri fecit, 23 February, 1634."
 Ma bi se i S-Ceapac Cumu niof fan
 se i bpa ann map leiſtceap Sur cōs
 se fein asur an cātair Eōſan o
 Dubcailſ ſeipent i oCioprao asur vo
 ſeip weallhaō vo bi an ſeipent po
 cnochnuſte niof bliadain a 1644.
 Aveunſpaō oaoine So bpaip ſe bāp
 ip na deunſaib a' ſ pice de'n ſeaōt-
 maō ceuo deus, asur oaoine eile, So
 ſaib ſe beō i mbliaōain a 1641, asur
 aveunſpaō oaoine eile Supab iao
 ſaiſioinide Cnomail vo cun cum
 bāp e i SCluain Meala i mblia-
 bāin a 1650. Aōa leac of cionn
 an voſaip iup an ſean-ſeipent i
 o-Cioprao asur an ſeipin ſeo uirre:
 "Orate pro Animabus patris
 Eugeni Duhy, Vicarii de Tybrud,
 et Domini Doctoris Galfridi
 Keating, hugus sacelli Funda-
 torum; nec non et pro omnibus
 aliis, Tam sacerdotibus quam
 Laicis, quorum corpora in eodem
 jacent sacello. Anno Domini
 1644." Aōa ſaō aon weallhaō So
 ſaib ſe cap eip bāp an uair vo
 cunſeaō ſuaſ an leac ſin, map ſin
 muna mbeaō So ſaib ni ſaiſpaide an
 ſuite oā anaim.

Cibe uair puaip Ceitinn bāp nīl

Iſ m uſſ na cille ſeo
aſa eupta an ſile iſ an t-oſde i
Donnead Ruad Mac ConMara
I ndútaiſ na ndeſſe
ſo mor mor i bſeapann na bſaopae
ſa caſt ſe uſmori da ſaogal
Suaimear ſioppaſde to deusaid dia da
anam

PRECIBUS PIIS VESTRIS O VIATORES ANIMA
COMMEDETUR DIONYSII MACNAMARA POETAE
CUIUS QUOD CADUCUM ERAT INTRA FINES
HUIUS COEMETERII RESURRECTIONEM EXPECTAT
LITTERAS GADELICAS CARMINIBUS HAUD
EXIGUA CONCINNITATE PRAECLARIS ILLUSTRAVIT
NATUS IN COM. CLARENSI C. 1715 R. S. VITAM
FINIVIT A. D. VI. ID. OCT. 1810. CULPAS
SI QUAS ADMISERIT ABSTERSIT POENITENTIA.
VITAM SEMPITERNAM IN VERA PATRIA.
DONA EI DOMINE.

leact Donnead Ruad.

Íorrláirge—agus atá pinnúir an
tíge rin in a fearaí fóir. Fuair ré
bár an 10aó lá de Octóber i
mbliadain a 1810, agus atá ré curta
i Reilig an Baille Nua, áit atá i
ngiornáct míle do Coill Míe
Tomáirín.

PÁDRAIG DENN.

Rugáó Pádraig Denn timcheall
bliadain a 1756. Mairtíir rcoile ba
eaó é agus i gCeapais Cuinn do éait
ré a íaoḡal agus ir ann atá ré
curta. Fear léigeannta, diaóanta,
ḡaeóealac, ba eaó é. Seo áipeam
beas ar éirí de na rudaib do rcoiríob
ré: “Aighear an íeacais leir an
mbár;” “Míniugáó an áirínn;”
“Míniugáó na náiceanta;” “An
páirín páirteac nó Coróin Múire
na gCúis nDeicneabair Deus;”
“Coróin Múire na Seac nDeicneabair;”
“Coróin agus liodáin ainm
naomta íora;” “Coróin íora na oTrí
nDeicneabair;” “Coróin agus liodáin
íoraíde íora,” agus “páirín agus
liodáin naom íorep.” Do éirí ré
ḡaeóeais ar an ruid rin do rcoiríob
Challoner .i. “Think well on it,”
agus do éirí ré cló ar óanta éaitḡ
ḡaeóealac. Fuair ré bár an 5aó lá
de mí an íúil, i mbliadain a 1828.

pílib bA Rún.

Rugadh pílib bA rún i n'Dar-má g na nDéire timcheall bliadhain a 1802. Do-éadair ré go Coláirte na Tríonóide i mBaile Átha Cliath i mbliadhain a 1820, agus adreidear gur fan ré ann ar feadh trí bliadhna. Do éadnuis ré an "Waterford Chronicle" i mbliadhain a 1825, ar ghrádh conghnam do tabairt do'n Cumann Caitliceach. Do bí ré ar an nOream ba éire do cuir leir an Stiúirdeach cum an bpireadh do cuir ar an Dúnrmeurach i mbliadhain a 1826. Do cuireadh blige air do-éionn marlaid éigin agus ré do duine do bí as cur leir an Dúnrmeurach. Do buadhad air in ar gcúirt agus o'orduigeth do luach £1,350 de pláirtara do cuir ar éiríde an fíre eile Ní tabairt ré mar fáram dóib go n'íolfaid ré an t-airgeth rin agus do teid ré tar na fairrígib ó na fiadaib. Timcheall dá bliadhain do bí ré tar leas, agus do éad ré formór na haimpíre in ar b'fainne agus in ar an íodail. Do bíod ré as tabairt muintir na dtíoréa rin fa nOream, iad fein agus a gcuid oibre agus a

rcoileanna, agus is dóca suab é rin
an uair do thuis ré an maitear do bí inr
an nḡaeóilḡ do muintir na hÉireann.

Ṫáinig ré abailé i mbliadóin a
1829, aḡt má táinig níor cúir ré don
ruim móir is na “electionr” ná
is na “members” an uair rin, mar
do bí a málairt de cúram air. Tuis
ré gur oideacár an ruo is mó do bí
in earnam ar muintir na hÉireann—
oideacár ceart, ḡaeóealac—agus
do-cuair ré i mbun an oideacáir rin
do ṡabairt dóib. Do cúir ré coláirte
ḡaeóealac ar bun i nḡarrán na
ḡionnóige, áit atá isir Coil Míc
Ṫomáirín agus Bun Macán. An
ḡarúnaḡ réin do cáil leir an
ḡcoláirte rin do ṡóḡbáil. Do cúir
ré iurleabair agus leabairṡa eile i
ḡcló cum teḡorc do ṡeunam don
ṡream nárb’ acfuinn dóib teacṡ ḡo
ṡtí an Coláirte. Do bí tuine nó
beirt beartuigṡe aige in ḡac don
ḡaróirte in Éirinn cum na leabair
do ṡíol agus do rcaipead i mearḡ na
nṡaoine. Do ṡornuigead ar obair na
rcoile inr an coláirte an ceud lá de
bliadóin a 1835, agus an lá ceudna
rin táinig an ceud cúir de’n
iurleabair amac. “Ancient Ireland”
ainm an iurleabair rin. Táinig ruo
éigin trearna ar an mḡarúnaḡ agus

ba éigin dó éiríge ar an obair go
 léir—obair na leabhar agus obair an
 coláirte — i gcionn leat-bláthna
 bainneann ré le dealúradh gur eardam
 airdio do bí air. Do bí a cuio fein
 caite aise agus ní raib don éogham
 as a fagbail aise ó daoine eile mar
 do íl ré do beath. Do tóndó an
 coláirte agus níl ann anoir áct a
 tuairisc. Is beas an tuairisc atá
 ar an mBarúnaid boct fein ar rin
 amad. Níl doinnead cruinn ar caithin
 fuair ré bair agus ní dóca go bfuil
 fíor as doinnead cá bfuil a uais.
 Ceitire bliathna deus ó rin do bí Eóin
 Mac Néill as tagairt dó agus
 adubairt ré gurab é an “Ceud
 Gaelic Leaguer” é agus níor
 breugnuit doinnead Eóin ó rin. Atá
 léir-cúntar ar obair an Barúnaid in
 an “Waterford Catholic Record”
 as Maiciú de Buitéar. Atá an
 cúntar rin ar ríubal in an Record ó
 mí an Márta anuraid agus ní
 deireadh fíor leir. Doinnead cuireann
 don ruim in obair na Gaeilge ba
 fíú dó é rin do léigean.

Ṫαṛṫṫ Ṣαεḃεαṫαḃ ḠṢṢṢṫṫṫṫṫṫ

THADDEUS HIC SITUS EST. OCULOS HUC FLECTE VIATOR:
ILLUSTREM VATEM PARVULA TERRA TEGIT
HEU, JACET EXANIMIS, FATUM IRREVOCABILE VICIT
SPIRITUS ATQUE VOLANS SIDERA SUMMA PETIT
QUIS CANET FERINIDUM LAUDES: QUIS FACTA VIRORUM
GADELICO EXTINGTO SCOTICA MUSA TACET
PROCESSIT NUMERIS DOCTIS PIA CARMINA CANTANS
EVADENS VICTOR MUNERA CERTA TULIT;
LAUDANDO DOMINUM PRAECLARA POEMATA FECIT
ET SUAVES HYMNOS FERVIDUS ILLE CANET
PLANGITE PIERIDES VESTER DECESSIT ALUMNUS,
EOCHADES NON EST CUNCTAEQUE RURA SILENT
PACEM OPTAVIT PACE IGITUR VERSATUR IN ALTO
AD SUPERI TENDIT REGNA BEATA PATRIS

OB DIE XXII APRILIS 1795

Ṫεαḃṫ Ṫαṛṫṫ Ṣαεḃεαṫαḃ.

TAÚS GAETHALAC Ó SÚILLEADÁIN. ---

Dála Dónncaó Ruaó níor
 Déireac é Taús Gaethalac áct
 do éait re formóir a ríogail
 ir na Déirib. Ní'l don cúnar
 cruinn aghainn féin ná as doinneac
 eile ar torac a ríogail agus ní
 feadair doinneac cá ruasó é, áct ní'l
 don amhar ná gur Muimneac é. Do
 réir dealpram ní raib don áitreab dá
 cuir féin aige áct é as imteact ó
 dútaig go dútaig agus do bíod
 fáilte poime in gas don áit. Do
 lonnuigeadó ré inr an mbarúntact
 (.i. an dútaig atá riar ó Eócaill), i
 gCarraig Uí Leiginn, i gCarraig
 Tusail, i gCathair Corcaige, i
 gCeapraig Cuinn, i nDún Garbán,
 ra Sean-íobul, in Áirí Mór, agus
 i nDútaig na bParac. Duine
 muintearó do ríorais Denn agus
 do Dónncaó Ruaó ba ead é. Fuair ré
 bair i bPortláirge an tair lá ficead
 de Aibreán, i mbliadain a 1795, agus
 atá ré curta i Reilig Baile Uí Láitnin
 —áit atá leat-plige iorí Coill Míe

Tomáirín agus Bun Macán. Do cuir
an tAchtair Ráthraigh de Ráth leac or
cionn a uaisc timcheall ré bliathna ó rin.

Ní gábadh don tAchtair do dheunam
annro do amháin. Táirg Saebealach
mar atá aithe mairt orra as
Saebealach na hÉireann. Do cuireadh
an ceud cló orra i gCluain Meala
i mbliathna a 1802, agus do cuireadh
cló orra fíche uair éigin iorí rin agus
bliathna a 1841. Do cuir Seán ó
Dálais cló orra i mbliathna a 1858,
agus do cuir ré cló eile orra deic
mbliathna in a tairt rin. Do cuir an
tAchtair Ráthraigh ó Duinnín cló orra i
mbliathna a 1903, agus creidim go
bfuil an cló rin le fásbáil fós.
Doinead cuireann don ruim ra
nSaeóilg ioná i gceirdeam na
hÉireann baó fíu do amháin Táirg
do léigean agus do aic-leigean,
agus mara do dheunam orra go
mion agus go minic. "Muir, a
Táirg," arra bean éigin leir lá,
"dó cuir ar tugaó Táirg Saebealach
ort?" "Mar rin, a bean a 'tíge,"
arra Táirg, "ní raib mé riam Sallóda."
Agus ba fíor dó é. "Saebealach"
ba ead a ainm agus Saebeal in a
meóin agus in a aigne ba ead é
féin.

seadhán ó dálaidh.

Rugadh Seadhán ó Dálaidh ag Leac an Fuaráin—áit atá ra teópa iomr Maighéilge agus Tuair an Fionn—i mbliadhain a 1800. Maighéilge rcoile ba eadh é i dtoradh a fadgaill. Dó bí ré ag múineadh Maighéilge in rcoil éigin do bí in Eócaill tinnceall bliadhain a 1820, agus a dteirtear gur fan ré ann go bliadhain a 1839. Do-chaib ré go Cill Chinnig tinnceall na bliadhna rin. Dó bí ré in a comnuiré i gCill Chinnig i mbliadhain a 1844, nuair do cuir ré "The Reliques of Jacobite Poetry" i gcló. Do-chaib ré go baile Áta Cliait tinnceall bliadhain a 1845, agus do cuir ré riopa rean-leabhar cuige in Spáio Angleread. Dó bí an riopa rin aige go dtí lá a báir. Leabhar a raib baint aca leir an nMaighéilge agus le reancur na héireann ir mó do bíod aige ann. Dó bí ré in a fear le rcoibeadh ag an Ossianic Society tinnceall bliadhain

a 1858, agus ba é do cuip in easaib
 ós ceann de na leabhair do cuip an
 cumann rin i gcló. Do bí ré in a
 fear le scríobadh as an Celtic
 Society éom maic. Do cuip ré an
 ceo cuio de filíde agus filídeacht
 na Mumhan (.i. Poets and Poetry of
 Munster) i gcló i mbliadain a 1849,
 agus an dara cuio i mbliadain a
 1860. Fuair ré bair i mBaile Átha
 Cliath an 27ú lá de Bealtaine, i
 mbliadain a 1878.

SEÁN Ó MAONAIĞ.

Rugadh an tAtha Seán Ó Maonaiğ
 i gCill loinín—áit atá le hair Cluain
 fiaid Déiríach—timcheall bliadain a
 1778. Níl don cúntar cruinn againn
 ar a raogal, áit amáin go raib ré in
 a ragaic paróiste i gCill Roranta ó
 bliadain a 1808 go bfuair ré bair i
 mbliadain a 1819. Scoláire cliric
 agus cainteoir liomta ba ead é,
 agus ní raib a bárr le raibáil ar
 seanmóin Gaeilge. Do scríob ré
 go leor de na seanmóintib agus atá
 an lámh-scríbin as an Atha Pádraiğ

Seán Ó Donnobáin.

de p̄aon anoir. 'Do b'í triúr dear-
 bhrátair de na Maonaiḡis in a r̄asairt.
 'Do b'í ḡac doinneac de'n triúr in a
 r̄asairt p̄aróirte i ḡCill Roranta,
 aḡur atá a ḡcnámna ḡo léir r̄inte in
 don l̄átair amáin i peiliḡ an p̄aróirte
 rin. Mac dearbhrátair dóib ba eaḡ
 an t̄átair p̄átrais ó Maonaiḡ.
 Scoláire ḡaeḡealaḡ eile ba eaḡ é
 rin aḡur do-riḡne r̄é a cuir r̄éin de
 obair na ḡaeḡilḡe an f̄air̄ i' r̄'f̄as
 Dia an t̄rláinte aḡe. 'Do b'í r̄é ar
 ūine de'n t̄ream do cuir an
 Keating Society aḡur an Ossianic
 Society ar bun. Fuar̄ r̄é b̄ar i
 ḡCloic̄in an M̄arḡair̄ i mbliathain
 a 1889.

seán ó donnobáin.

Ruḡaḡ Seán ó Donnobáin aḡ áḡ
 an t̄iḡe M̄oir̄—áit atá i ngiorraḡt
 tri m̄ile do C̄atair p̄ortláirḡe—i
 mbliathain a 1806. Ba é an r̄coláire
 ḡaeḡealaḡ ba léiḡeanta in a com-
 airm̄ir̄ r̄éin é, aḡur ní m̄irte a r̄aḡ
 ḡur mó do-cuair̄ a r̄aḡtar cum t̄air̄be
 na ḡaeḡilḡe ioná r̄aḡtar doinneac

eile ó aimpir Céitinn. Do cuir ré
beurla ar leabhar na Céitne
Mairtí, agus muna mbéad é bád
deacair dúinn-ne dinnreandúir na
héireann do rcpiobad. Fuair ré bár
i mbliadain a 1861.

---

seán pléimion

Rugad Seán pléimion i gCluain
fiad páorac timcheall bliadain a
1815. Mairtí rcoile ba ead é,
agus i bparóirte Rát ó gCormaic do
bí an rcoil aige. Do bí Doctúir ó
hlceada ar ceann dá rcoláirib ann
ar fead tamail. Do bí an gaebealg
ó búccar aige. Léigtear in pu do
rcpiob ré féin go maib ré ábalta ar
danta tairg gaebealac do léigean
in doir a deic mbliadna dó, Do bíob
ré ag rcpiobad ceacta gaeoilge do
hpleabhar na nOirí Scoile ó bliadain
a 1872 go bliadain a 1877. Do-cuaid
ré go Baile Áta Clia i mbliadain a
1882 cum conghnam do tabairt do
Dairí Cuimín le hpleabhar na
gaeoilge do cur in eagar agus do
bí ré i mbun na hoibre rin go dtí
bliadain a 1892. Do rcpiob ré cúntar

ar beataíó Donncaíó Ruad agus do
 cuip ré i gcló é iní an Irishman i
 mbliadain a 1881-1882 ; agus do cuip
 ré filideact Donncaíó Ruad i gcló in
 Iurleabhar na Gaedilge i mbliadain
 1884. Tug ré congnam do Doctúir
 Mac Aiteín cum Trí Uíor Saoite an
 Uáir do cuip i gcló. Fuair ré báp i
 mbaile Áta Cliaí an 28a lá de
 Eanáir, i mbliadain a 1895, agus atá
 ré curta i Reilig Glar Naíóean.

RISTEARO DE HINDEBERG.

Risteáro de Hindenberg, Sagar
 agus Oíde re héigre (1863-1916), mac
 Píapuir de Hindenberg ó Pórtláóac
 agus Eiblin ní Cairín ó Clóicín an
 Mairgaíó. Ní beas an méir do
 reíob Doctúir ó Síotcáin in a táb
 iní an "Catholic Record" (Water-
 ford), ó mí na Bealtaine go mí
 Octóber, 1916. Níl annró act
 coimínear tréite an míc míorbailtí
 rin, do íáruig ar gab poime
 agus a oíocfaíó in a uiaíó, ar
 neamhoitceantact a buaóa, buaóa

cuirp, buaḁa meḁin, aḁur buaḁa
aighe.

Rirteapṁ na leirce, Rirteapṁ an
traoḁair—"Ní raḁaḁ inṛ an mbáḁ
rin," arpa ré lá Samṁairḁ le beirṫ
ḁompáḁairḁḁe do bí aḁ a iarṁairḁ leḁ
aḁ báirḁeirḁḁḁ, "ní raḁaḁ inṛ an
mbáḁ rin, a ṛuairḁiḁeḁḁḁ aḁá rí.
Iompḁḁairḁ rí beul ṛúirce," ba mḁr an
obair é do meallairḁ irṫeḁḁ innte. Do
ḁuirḁ an beirṫ ḁurḁ' ṫear é náṛ ḁairḁiḁ
báḁ ṛuam. Mo ḁṛairḁin iad, na
ḁallacáirḁiḁḁe boḁḁa! Do bíḁar
aḁ traḁḁairḁ alluirḁ aḁ iompairḁ, aḁur é
ṛiúḁ ṛinṫe ar a ṛáirḁeḁḁḁ ḁo
meirḁeḁḁ, ḁíomḁoin, ḁan ḁon ṛioc
ḁe aḁ corṛuige aḁḁ a ḁeangḁ. An
ḁé do-ḁonnaic an lá rin é, an ḁṫeirḁ-
ṫeḁḁ ré ḁo nḁéirḁḁḁ ré an oirḁḁ
oibṫe aḁ Coláirṫe na Rinne 'r ná
ḁeunṫairḁ ḁeicḁeḁḁar?

Rirteapṁ an aḁṫainn, Rirteapṁ an
ṛeirḁiḁiḁ.—Clann ṛíairḁirḁ ḁe ḁinde-
berḁ; iad ḁo léir in a bṫairṫib
beaḁa; iad aḁ ṫuirḁeḁḁ leaḁ-'r-'ṫiḁ
ḁe ḁorṫur maḁa a n-áirṫin aḁ an
ḁairṫaiḁ ḁeaḁ aḁur ḁan ḁuirḁ arḁa;
ḁloḁ i nḁorḁ ḁaḁ ḁoinḁeḁḁ aḁa aḁur
Rirteapṁ mar ḁairṫéin orṫa. ḁabann
ṫoláirḁ na Cairṫiḁe ḁar bṫáḁairḁ.
Orḁairḁiḁḁeap an ḁorṫur ḁ'ḁon
iarṫaḁḁ aḁur ḁairṫeap leḁ.

Dúntar an dorur arís. Liúgann
 agus rceucann na buacailí móra
 leat-'r-'muis. Iad as íde a sgoiðe
 as neart buile agus gan don éad
 aca ar a puint o'asairt ar na
 cuirpteoirib beaga. Agus ba mar
 rin do i rioc a fadgail. As caiteam
 cloc do bíod ré do gnat, agus gan
 don fadgail as doinnead ar é féin do
 bualaó. O'adonrad ré an bhuigeann
 agus do téicread ré ó na lappa
 annrin, aót má téicread, ní le eagla
 ná le meactadar é, aót ar gnat an
 diheirrin. Uaireanta deunrad ré
 an miorcair le neart puint cum
 acrainn, agus uaireanta eile le neart
 cirtaót aigne. Agus nac deacair a
 creideail, bíod ná fuil ann aót an
 fírinne, nár tearcuig uaid riam
 fíogbail do deunam do doinnead, go
 raib ré ar nó ar an leinb in a éiríde,
 agus guró' é meaf do bí air as luot
 na hfol-Scoile i gCorcais ná guró' é
 féin fear na tarrtála gan asó. Má
 ir iomda troio do cuir ré ar bun, ir
 iomda troio do cuir ré ar leat-taob.

Rirtearó rcládaíde, Rirtearó ceáir-
 daíde, Rirtearó ceóltóir. — Oa
 breiceóctá as baint féir é, nó as
 tógbail claidé, nó as bpiread bain,
 nó as caibléiread, nó as riúinéiread,
 nó as tincéiread tuaité, baó dóig

leat nár taitéad leir mairm áct an
 beirt bán flannai agus an trnaióm
 ar a torad. Áct níor ba éirte as
 lomaó práta é ioná as taitéad
 pictiúra, nó as deunam úrlipí ceoil,
 nó don ragar oibre eile do rígne
 doinnead mairm ar a láim. Do bainfead
 ré ceol ar an beirólin do corrócad an
 cuirle as an marbán. Uad dóig
 leat go mbead an tead ar fad as
 bogad agus as luarcad aise, agus
 go scaitfead an troscán beir ra
 rinne com mair leir na daoine.
 Áct do buailfead neul eile annsin é
 tiocrad solur ar a eudan, agus do
 feinnfead ré an ceol rígin, an ceol
 caoin, agus níorb' éadinear go tóí é.
 Arb' iad luét an leara do múin do
 é? Arb' iad na haingil ó na
 flaitéaraid do múin do é? Nó arb'
 iad an ceud tream mairm táinig go
 hOileán glar fóbla, na mílte
 bliadain ó sin do múin do é? Cá
 brior dam-ra? Cá brior do doinnead
 é? Sean-ceol na héireann do bí
 aise, áct do cuirfead ré ruo éigin ó
 n-a éiríde bog Gaedélad féin ann
 na himteócad ar do cuimne go deóid,
 deóid an trléibe.

Rirtear do an Deupla, Rirtear do na
 Gaedéilge. Do bí Gaedéilge, Brecó-
 nair, agus Breatnair aise, Deupla

agus Gearmáinir, Láirdean agus
 Spéisir agus Frainiscir agus Sanrcir,
 agus ní féadair ná raiib a tuilleadh aise
 díob, áit ó ir aithníodamla do mhuintir
 na hÉireann an Deupla agus an
 Gaedhealg ioná don teanga eile, ir
 arda rin fuair ré shanam agus meidir
 tar a raiib o'feairaiib ann in a com-
 ainirir. Do rchíobfadh ré ruid do
 cuirfeadh sean bean na luaithe ir na
 tritib as gáire, a sheannmairheadt do
 beadh ré. Do rchíobfadh ré ruid eile
 do bainfeadh a raobair den ugdair, a
 uairleadt agus a sheurcúirheadt do
 beadh ré. Ní raiib don teóra leir le
 meabair agus le sheann. Do bí ardo
 agus íreal aise, bog agus cruaid aise.
 triuas agus cairé aise. Gaedheal tar
 Gaedheala ba eadh é, agus ba fíor an
 ruid a veirfeadh ré féin, agus baó cóir
 é do cur ar a leac: "Gaedheal mire
 agus mire i mo Geardeal ní tábairrainn
 mó cúl ar fearaiib an domáin.
 Gaedheal mire, agus ní tuigim gur
 náire dam é."

míceul ó niceaða.

Míceul ó niceaða, Sagarí ašur
Oide re héigre (1861-1916). Rugað
as an Carrraig Beas é. Do-éuaib ré
so porcláirge in a mac léiginn i
mbliaðain a 1878. Do-mígneað
ragarí de i mbliaðain 1884, ašur
do-éuaib ré so hálbain. Táinig ré
abailé so dtí n-a deóirear féin i
mbliaðain a 1893. Tug ré bliaðain
so leit mar ragarí congnaim inr an
Cill. Do-mígneað triailteoir an
teagairc Críortuirde de annrín, ašur
ba é an ceud ragarí do éuireað i
mbun na hoibre rin é. Obair éruaib
ba ead í. Ba éigean dó prógram do
ceapad, šac don ruo do éur in
oiréamaint do na páirtib, ašur šac
don ruo do míniugad do na múin-
teoirib. Don ruo miam do-mígne ré,
ó n-a éroidé do-mígne ré é. Aoir
riao so teagad rcanhpad ar na
páirtib poime an ceud uair do-éuir
é. (féar cumarac, leatán, láirib ba
ead é, šut šarib aige, ašur cnas in a
eudán). Aet ba šairio šur tuis šac
aoinneac aca, ioir rcoláirí ašur oioí,

Μιχαὴλ ὁ Νίκαυδ
Σάγαντ ἡ Οἰκὸς τῆς Νέας.

gur ragaru uaral ceart do bí aca,
agus ná raib uaidé aca iad do cup ar
a leap.

I mbliadain a 1896 do tosaí mar
oide Gaeilge i Muiġ Nuadac é. Ba
beas orra an Gaeilge i Muiġ
Nuadac ar an am sin. Aca má ir
eadó féin, ní le tpoct-meón é, ná le
neam-ruim i gcúrraib na hÉireann,
aca le uipearbaio gan doinneac an
cum iad do rppiocad agus an rior-
teagairc do tabairt dóib. Aca cibé
leirce nó marbaac intinne do bí orra,
níorb érom ruan dóib ón uair do-
cuaid an tAdair ó hIceada in a
meapc. “An Gaeilge ar búir
gcoimisce, a feara óga na hÉireann,”
aduireadó ré leó, agus an dá rúil ar
laid in a ceann agus é ar fad ar
riucad le rabairca feirge. “Ní talam
idir dá daoide an dútaig reo gairn-
ne. Ní eicir gairme gan éilú, gan
éil é, aca oileán na naom agus na
n-ugdar, áit do bí fa réim nuair na
raib don meap ar an Saranac ná
cuimne go mbead go deoid. Agus
an bfuil rib-re cum an Gaeilge do
éparcairt fa n-búir gcora, agus an
beurla do cup i gcoróin agus
Saraiaig do deunam díb féin?”
Mar sin do rciúrráileadó ré le n-a
teangsa iad, agus ní hia do rin amáin

áct muintir na hÉireann go léir. Fear ba ead é a raið mírneac ceo in a éiríde. Fear ba ead é a raið an claiðeam in a éirí i gcomnuide aige. Fear ba ead é nár rtaon riam i gcat ná i gcuad-comrac. Fear ba ead é do cuirfead an bairfead ar a námaio ba nímniße do fearuis riam ar raitce an buailte, agus do ragað tríoða mar do ragað an reabac tré rcaia min-eunlaða lá Máirta. Níorb' fáda i Muig Nuadac do go rabadar go léir ar larað le díogair, gac doinneac sca ar a díceall cum an gaeðealg o'foglaim agus ádair-níne an éurpla do rmactuðáð.

Inr an mbliadain 1908-1909 do bí an Iol-Scoil as á cur ar bun. Do bíod as á pléide ar cóir an gaeðealg do cur ar na ógánaðaib i rtorac a rteurma. Do-cuaid Doctúir ó hliceaða inr an cat. Do labair ré agus do rcriob ré agus do éirí ré, agus tug ré leir urmór na nuaoine ar a éad réin inr an veirfead. O'éirig earadontar nac léir do'n coitceantact ríor é réin agus luçt rtiúraigce an coláirte ar an gcat rin, agus o'iaradontar air an coláirte o'fágbail.

Do tuis ré go raibad as deunam
 euscópa air agus do-chaib ré go tici
 an Róim cum a cúir do pléide ann
 do réir blige na heaglaire. Do buad
 air agus táinig ré abailte taréir reacht
 mbliadna do caiteam ann. Do bí ré
 cum cornužad as obair air i
 nteoiréar pórcláirge nuair do buail
 galan a báir é. Slagóán do-chaib i
 nsaórcailt air agus i gcionn reacht-
 maine do bí ré ar an tríoirraideacht.
 Tug a éiríde ar an bfeair bocht, agus
 do gearrad tar a fadógal é. Nár b' é
 an truağ sur mar rin d'imeis ré ?
 An rağart naomta, an fíor-ğaeveal !
 Nár b' é an truağ múire é ? Nár b' é
 truağ na dtruağ sur mar rin d'fás
 ré rinn, an fear do cuirfead a láim
 inr an teine agus do coimeadórad
 ann i ar ron an éiríom agus ar ron
 na héireann ? Fear ba ead é ná raib
 don laigeacht ná ruaraiğeacht as baint
 leir. Fear meabrad, faidceannaç,
 ba ead é, agus dá mbad dóis leir go
 mbead an fírinne aige, bad fearn
 leir an bár reacht n-uairé ioná
 rcaraimaint léi.

míceul ó fogluða.

Míceul ó Fogluða .i. Mairiúirín Scoile na Rinne. Rugadh í mBaile an Róir é [.i. áit atá le hair Chúain Fiað Paorac] i mbliadain a 1846. Do-chuid ré go dtí an Rinn i mbliadain a 1869, agus ba fearr de an rcoil agus an páirte é teacht ann. Fear breagha, Gaedhealac ba ea é. Fear do bí go háir i réim agus go háir i léigean. Fear a raib meaf air as íreal agus uafal, i mbaile agus tar baile. Gaedhealg ir mó do labrad ré le n-a rcoláirib. Do torthuig ré as múineadh rcoilobadh agus léigean na Gaedilge in a rcoil i mbliadain a 1873, agus do lean ré den obair rin go lá a báir. Ní raib don rcoil ir na Déirib le linn na haimpe rin com Gaedhealac le rcoil na Rinne. Do rcoil ré féin cúntar i mbliadain a 1892, ar an méir do bí as á deunam aige ar ronn na Gaedilge, agus d'iarr ré mar atcuinge ar mairiúirínib rcoile na héiréann airtir do deunam air. Do rcoil an báir cum riubail é Domnac na Failme, bliadain a 1905.

Μιςεντ ό ΡογλυόΔ
(Μαίξιρτιρ ρκοίλε ηα Ριννε.)

uilliam mac uilliam.

Rugadh Uilliam Mac Uilliam ag Ormliat le hair Baile an Daingin—áit atá idir Baile Mírtéalais agus Mainistir fear Muiße—i mbliadhain a 1820. Táinig ré go Dún Garbán timcheall bliadhain a 1850, agus do cait ré an cúro eile dá fadogal ann. Fear an-léigeannta ba ea é. Do cuir ré an-ruim inr an nGaeil agus in gac don ruo do gab léi. Do bí baint aige leir an Historical and Archæological Association of Ireland agus leir an Kilkenny and South-East of Ireland Archæological Society. Ba é do cuir ar bun fuisiunn Céitinn (.i. The Keating Society) agus ba é do cuir in eagar an Teagarc Críortuibe do cuir an fuisiunn rin i gcló. I mbliadhain a 1863 do-riughead an obair rin. Do bí an-eólar aige ar an Ogam craoib agus ba é an ceud duine é do bain don tuairim ar na clocaib atá in sean-peilis an áirio móir, agus ar na clocaib atá inr an uaim i nOrmon Locáin. File ba ea é leir agus do cuir ré Gaeil ar “The Harp that once through Tara’s Halls,” “The Rising of the Moon,” agus go leor eile mar rin. Fuair ré

bár an ceathrúimh lá deug de mí an
lúil, bliathain a 1875, agus atá ré
curta in Reilig an tSéipéil, i nDún
Sharbhán. Atá á uais ar taobh do
láimhe deire nuair do beiteá ag dul
irtead sa réipeul, leat-riúge roir tú
agus doirur Tighe na Sagar. Tá
méir do-riúgne ré ar rion na Saebilge
níl leac ná cloic or cionn a uais cum
rin do cup i gcumhne dhinn.

PÁDRAIG Ó CEARMADA.

Rugadh Pádraig Ó Cearmada i
gContae an Cláir i mbliathain a
1833. Táinig ré in a maistriúir rcoile
go dtí an Comarac timcheall bliathain
a 1859. Fear breagha, Saebhealaic,
leigheanta, ba ead é. Dó bailis ré
an-éirí rceulta agus dánta ó na
rean-daoine do bí timcheall air, agus
tug ré do Séadán Pléimion iad. Do-
riúgne ré dá macraimail de "Forur
feara ar Éirinn" i gcaiteam a
faoigail, agus muna mbeadh é ir beag
de filiteact Roibeiró Delton do
beadh le faigbail agann. Fuair ré
bár an tochtúmh lá de Eanáir,
bliathain a 1909. Seo dá ceathrúimh
den marbha do-riúgne Roibeiró do :

William mac William.

. . . . .
 "Ba éiríte a lám, is barr a meura
 As reíobhad na nÓan san cáim i
 nGaeóilge;
 Sác a bfuair re 'róláatar níor fás
 san deunam,
 San patain, san páige. San cáin,
 San éileam.

. . . . .
 Bíod peann de gnát 'n-a lám go
 héargaró,
 Sác oíóce is la, is trát dá
 mb'féidir
 Beir eactraí is dánta is rtaí na
 héireann
 Go fóil ar pasbáil de barr a
 fáotair."

DIARMUID DE STÓICE.

Rugadh Diarmuid de Stóice i
 mBaile uí Luimín, timcheall bliadhain
 a 1880. Do-éadar sé as múineadh na
 Gaeóilge go Coill Mhic Tomásáin i
 mbliadhain a 1905. Do coisadh mar
 tinteire do Cuallaect Cornamha na
 Gaeóilge é i mbliadhain a 1908, agus
 do éiríod i mbun oibre i gConnctae

an Cláir é. Fuair ré báp an naomh
 lá ficead do luighara, bliadain a
 1910. Do bí teanga maic Gaeilge
 san cam san rtaonad aige, agus ba
 do nár mairte rin do cup de 'na
 rlaodaid go rlaetmar. Do bí an
 filideact aige leir agus ir iomda
 piora spreannmar do-rigne ré, act
 an piora do-rigne ré as tagairt do
 fein agus é in leabaid a bair, ir é ir
 fearr do tairbeáinread nár file mar
 mazaó é. Tus ré pláinte a cpoide
 go fonnmar o'iarraio an Gaedalg
 boct do cup cum cinn, agus níor dub
 neul air ir níor las briú air an fáio
 o'fan lút in láim ná in coir leir, ná
 corraige in a cobail. Táinig ré
 abail annrin go dtí n-a mátar boct
 cum bap o'fagbail, agus nár oi-rin
 ba cealg cpoide a imteact uaithe
 agus san aici act é. Actá ré curta i
 Reilig an Teampuill Sil agus ní'l
 leac ná cloc or cionn a uaiqe do
 cuirread i gcumne don raogal an
 méio do rigne ré ar ron na Gaedilge.

ROIBEARD BELDON.

Roibeard Beldon .i. file an Comarais. Rugaó sa Comarac é timcéall bliadain a 1836, agus do éirí sé a páoḡal go léir in an dútaig sin. Fear breáḡda, ḡaeḡealaḡ, ḡan morḡáil, ḡan móir-cúir, ba eaḡ é. Fear de'n rean-ḡream agus de'n tream-aimpír, agus ní fearḡar cá bfuigḡeá a leitḡeir eile anoir in Éirinn. Do bí an filibeaḡt ann ó dúḡḡar agus file ḡan cáim ba eaḡ é féin. Tug sé craob na filibeaḡta leir ón Oipeaḡtar, agus tug sé an craob ceutḡna trí bliadḡna i ndiaḡ a céile ó féir na Mumán. Do éirig sé na rean-ḡaoine agus na rean-rceulta agus na rean-ḡánta le linn a óige, agus ní raib sé riam ar don rcoil eile. Aḡt muna raib féin cia aḡeupḡaḡ ná raib foḡluim agus tabairḡ ruar air? Cia aḡeupḡaḡ ḡur duine oḡair an té do ceap "Múrcail, a ḡanba," nó "Teangḡa na nḡaeḡeal," nó na hamḡáin eile do ceap sé? Ní aḡeupḡaḡ aoinneac é aḡt duine ná beaḡ ar máite leir an nḡaeḡilḡ ná le cúir na hÉireann. Fuair Roibeard báir an reaḡḡmaḡ lá

deus de mí an lúil, bliadain a 1914,
agus atá ré ag tabairt an féir in
Reilig Nua Cill Roranta.

Go dtugaidh Dia pat tar pat an
domáin ar a anam féin agus ar
anamnaibh na nGaeveal go léir, agus
nár ba mó a ngairceadh dár gcobair
i bfuil ioná a n-athcuinge dúinn or
comair plóig neime, or comair
Óeuglái na nÓeire, or comair Muire
Máitar agus na Tríonóide glormaire
tall.

“Seo pláinte glé gan cáim 'n-a nÓeirb,
Ó tápla i n-éag na leomáin.

Atá a lán díobh tréit tar páil faoi
ché,

'S i gClár Luirc scaot gan rmól,
Rug bair na tréin aet tá agáinn féin,
A gcáil faoi peir-mear fór;

Agus ráir-fir, mar atá ionnaibh,

'Seadh gnaóar a n-éadta gleoirb.”

TÓRNA.

ERRATA.

---

leac̃. 44	line 29,	cuip̃ ba	in áit	bað
„ 6	„ 11	„ 1917	„	1916
„ 6	„ 22	„ méio	„	méio
„ 8	„ 22	„ scãt̃aip̃	„	scãt̃aip̃
„ 9	„ 2	„ poime	„	poime
„ 9	„ 3	„ míle	„	míle
„ 10	„ 18	„ clõc̃	„	clõc̃
„ 14	„ 10	„ 1413	„	1313
„ 32	„ 19	„ bað	„	bað
„ 40	„ 6	„ reo	„	reo
„ 65	„ 2	„ in Spáio	„	Spáio
„ 93	„ 18	„ fáio	„	fáio
„ 98	„ 28	„ áit̃reab̃	„	áit̃reab̃
„ 99	„ 18	„ raĩgi-	„	raĩgi-
		toíuip̃í	„	toíuip̃í
„ 102	„ 17	„ ceit̃re	„	ceit̃re
„ 103	„ 23	„ 1	„	11
„ 105	„ 5	„ Soip̃	„	Sioip̃
„ 113	„ 20	„ t-oioe	„	t-oioip̃
„ 114	„ 9	„ liop̃	„	ioip̃
„ 118	„ 5	„ Má̃c̃ain	„	Má̃c̃ in

An éaint̃ at̃á 1 ñveireab̃ leac̃an ac̃
 440, 1 otaob̃ Mainĩr̃cip̃ na m̃b̃ráit̃reac̃
 ñDub̃, ñí f̃ioip̃ anóip̃ é ar̃ f̃on ñá r̃aib̃
 ann ac̃t̃ corp̃-lár na f̃ípinne nuaĩp̃ to
 cuireab̃ 15cló é. At̃á an f̃õt̃rac̃ ar̃
 a laim̃ f̃éin 45 Com̃b̃áil na Cãt̃rac̃
 anóip̃ 45ur at̃á cor̃aint̃ uip̃re ón
 aim̃rip̃ 45ur ó beac̃aiõbeac̃aib̃. Má ip̃
 maĩt̃ é ip̃ mĩt̃io é, ar̃ra t̃ú-ra.

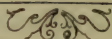

Sgoil Éanna.

Teac feada cuilinn,

Rať ó máine

at cliať.

Cuir pádraic mac piaraís
Sgoil Éanna ar bun le teagas a
tabhairt do doir ós na h-Éireann de
reir rmaointe ríor Saebelača.
Tá rí féin for as obair de reir na
rmaointe rin. Orghailfead arís rón
meabon fógmair í. Sgríob cuig an
reolađ atá tuar.

Coláirte Ærúghe-Oméit.

"Bí fear ann don uair amháin agus bí tú mac aige"—Mícheál.

Ærú-Ollam—eoin macnéill.

Aim—To make Speakers.

Method—Fr. O'Tuathail's.

St. Mary's, Knockbeg Lay College, Carlow,

Under the Immediate Patronage of The
Lord Bishop of Kildare and Leighlin.

Carlow Lay College was the first Catholic College founded in Ireland after the relaxation of the Penal Laws. Its foundation was rendered possible only by the heroic self-sacrifice and generosity of the devoted clergy and laity of Kildare and Leighlin, who provided funds from "means already too small for their subsistence." From its foundation the College has aimed at maintaining in proud tradition the ideals of Faith and Fatherland, the animating inspiration of its founders. No effort is spared to promote by the most practical means the success of the Irish Language Revival movement amongst the boys. Boys are prepared for the University and Intermediate examinations, and for the various Professional and Commercial careers, by a very distinguished staff of Masters. The present buildings, replete with all modern educational equipment, are situated on a richly-wooded site overlooking the Barrow. Scholarships are available each year for brilliant boys. For terms apply to

THE RECTOR.

COLÁISTE MUIRE, ATÁ I SCNOC BEAG, (LÁIM LE) CEADAIRLOC.

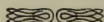
1. Coláirte a bfuil Earbog Cill-Dara 7 Léit- glinn 'na ceann air.

Da h-é seo an coláirte Catoiliceac ba luaithe a cuireadh ar bun i nÉirinn nuair a cuireadh coris fá d'airiú tair le dlíocht creáda ar rinnear. Áit, san na dlíochte rin d'áireamh, níorb féidir an coláirte do tógáil meiread a feile ir cuiriú cléir agus tuat craibteac Cill-Dara ir Léit-glinn leir an obair, mar ir iad ran a tús an t-airgead cuise rin, bíod gur beag ná ráib ré ar acfuinn aca rlighe mairleadain do foláchar dóib fein. Ó'n lá rin amad do-righe daoine rtiúrta an coláirte seo iarrad i gcomnuide ar an deag creideamh agus an tír grád do coimeud plán do réir inntin na ndaoine a righe toriugad do'n obair. Agus anoir, do-ghionn rad a noiceall báir ir beada cun aibheoada ar dteangán tuécair do cup cun éinn 'ran rlighe ir fearr dor na rcoláirib—agus ir i Gaedilg blarta líomta na nDéire atá as sac tuine ann idir rcoláirib agus oirib. Ullmúighear na rcoláirí i gcóir fíomta na h-íol-róile 7 an Eadar-Meadóin, agus i gcóir sac don réim eile agus gairm beada, agus 'riad na h-oiriúe ir mó clú do-ghionn múnad. Tá an coláirte seo i mearg na scoillte agus ar bfuad na Dearba. Áit deir agus polláin é, agus tá ré gairiú do Ceadair Loc. Tá sac don cóir nuad le h-áirí muinte ir oideacair na rcoláirí. Ir iomda áit rad a bíonn le tabairt sac bliadain do rcoláirib tuigrióna maiúe.

Tá clár rrl le faibáil ó Uadapáin an Coláirte.

ΕΛΘΑΡ-SCOIL ΔΗ
ΣΥΡΕΔΤΑΙΝ.

(Mount Melleray.)

I. ΜΙΝΙΥΓΑΘΟ CPEIΘΙΜ ΔΥΣ
ΡΕΑΛΙΣΑΜΝΑCΤΑ.

II. ΣΑΟΤΡΥΓΑΘΟ ΝΑ Θ-ΤΕΑΝΣΑΝ
ΔΥΣ ΝΑ Ν-ΕΑΛΑΘΑΝ.

III. ΕΟΛΥΣ CΙΟΝΝΥΣ ΤΑΛΑΜ ΘΟ
ΣΑΟΤΡΥΓΑΘΟ ΞΟ ΗΕΑΛ-
ΑΘΑΝΤΑ.

CÚNTUS NÍOS LÍONMAIRE LE
FÁĞAIL
ÓUACTARÁN NA SCOILE.

James Duffy & Co.,

LIMITED,

38, Westmoreland Street, Dublin.

New Books for Old.

Dilapidated Books re-bound
neatly and cheaply.

Religious Requisites—

Highest Quality. Lowest Prices
Statues, Rosaries, Prayer Books, Religious
Pictures, Brass Work, etc., etc.

BOOKS—

The Latest, The Best, The Cheapest,
in every Department of Literature.

Irish Subjects a Speciality.

Large and Varied Stock.

STATIONERY—

New Department completely up-to-date.
Note Papers, Leather Goods, Fountain
Pens, Table Stationery, etc., etc.

Date Due

12-27 10:30 PM

Wicklow.

Waterford's Leading Newspapers.

BOSTON COLLEGE

3 9031 025 46413 2

BOSTON COLLEGE LIBRARY UNIVERSITY HEIGHTS CHESTNUT HILL, MASS.

Books may be kept for two weeks and may be renewed for the same period, unless reserved.

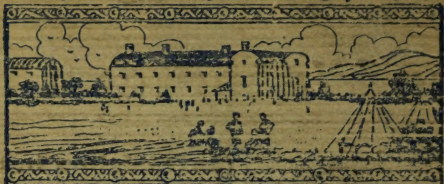
Two cents a day is charged for each book kept overtime.

If you cannot find what you want, ask the Librarian who will be glad to help you.

The borrower is responsible for books drawn on his card and for all fines accruing on the same.

Iol - Scoil na Muman
Atá is na Deisib

RING COLLEGE CO. WATERFORD

SPEND a profitable and
enjoyable holiday at **Ring.**

The College is renowned for the
excellence of its teaching methods.
Irish is the language of the
district. Excellent accommoda-
tion. Splendid healthful position.
Bathing, Boating, Cycling, etc.

SESSIONS: July 2nd to 27th and
August 1st to 29th.

FEE for Course, £1 is.

TEACHERS, 10s. 6d.

Prospectus free from the Secretary,

p. Ó CAOLA,
Ring, Co. Waterford